

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री कल्याण श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री बैद्यनाथ उपाध्याय
फैसला

फौ.पु.नं. २०६३-CR-०४७८

मुद्दा :- गैरकानूनी रूपमा सम्पत्ति आर्जन गरी भ्रष्टाचार गरेको ।

अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगका अनुसन्धान अधिकृत गोविन्दबहादुर
श्रेष्ठको प्रतिवेदनले, नेपाल सरकार १

पुनरावेदक
वादी

विरुद्ध

जिल्ला दाङ, सतवरिया गा.वि.स. वडा नं. ६ गोभेना स्थायी, भर घै जिल्ला
ल.पु.जि., ल.पु.उ.म.पा.वडा नं. २ सानेपा बस्ने खुमवहादुर खड्का..... १
ऐ.ऐ. वस्ने खुमबहादुर खड्काकी श्रीमती शीला शर्मा (खड्का)..... १
ऐ.ऐ. वस्ने खुमवहार खड्काकी छोरी पुनम खड्का १

प्रत्यर्थी
प्रतिवादी

विशेष अदालतमा फैसला गर्ने न्यायाधीश:- अध्यक्ष मा.न्या. भुपध्वज अधिकारी

सदस्य मा.न्या. कोमल नाथ शर्मा

सदस्य मा.न्या. चोलेन्द्र शमसेर ज.व.रा.

विशेष अदालत, ऐन, २०५९ को दफा १७ वमोजिम विशेष अदालतको फैसलाउपर अख्तियार
दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको तर्फबाट पुनरावेदन पत्र दायर भएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य
एवं ठहर यस प्रकार छ :-

उजूरीको संक्षिप्त व्यहोरा:

पूर्वमन्त्री खुमवहादुर खड्काले आफ्ना नजिकका व्यक्तिहरुलाई विभिन्न संस्थानहरुको
महाप्रबन्धक, अध्यक्ष बनाई संस्थालाई डुवाएको, भक्तपुर जिल्लामा निज खुमवहादुरकी श्रीमती शीला
खड्काको नाममा भएको करिव १४ रोपनी जमीन चतुर्वेदी थरका प्रहरीका नाममा सारेको, काठमाडौं
जिल्ला मण्डिखाटारमा साली सुधा आचार्यको नाममा जग्गा खरीद गरी सोमा करोडौं पर्ने घर बनाई
हाल विक्री गरेको, दाङ जिल्ला सतवरीया गाउ विकास समितिमा र ललितपुर जिल्ला सानेपामा भव्य
महलहरु निर्माण गरेको, निजको जेठान मुकुन्द गौतमले भक्तपुरमा १३ रोपनी जग्गा जोडेको,
हेटौंडामा पोलीप्याक फ्याक्ट्री खोलेको, निजको साला महेन्द्र गौतमले काठमाडौंमा भव्य महल
वनाएको र दाङमा पेट्रोल पम्प राखेको साथै निज पूर्वमन्त्री खड्काले पदको दुरुपयोग गरी अकूत

सम्पत्ती गैरकानूनी रूपमा आर्जन गरी भ्रष्टाचार गरेको भन्ने समेत व्यहोराका विभिन्न मितिमा यस आयोगमा परेका उजुरी निवेदन ।

प्रतिवादी खुमबहादुर खड्का मिति २०४८।२।१५ देखि पटक पटक विभिन्न मन्त्रालयको मन्त्री पदमा रही मिति २०५९।६।१८ सम्म कार्यरत रहेको देखिन्छ ।

आमा, भाई खिमबहादुर खड्का र म सगोलमा नै छौं । अरु दाजुभाइ अलग भएको हो । अंशवण्डा सम्बन्धी कागजातहरु अहिले नभएकोले केही भन्न सक्ने अवस्थामा छैन । २०४८ सालदेखि हालसम्म मेरो आयस्रोत भनेको जमिनको आम्दानी नै हो । मन्त्री र सांसद हुँदा बचेको तलव भत्ता र विदेश भ्रमणबाट बचेको रकम नै हो । जमिनको आय २०४८ देखि २०५८ सम्म अन्दाजी वार्षिक रु. १० लाखका दरले भएको छ । कृषिबाट भएको आम्दानीको हिसाव राख्ने चलन नभएकोले अहिले मसँग कुनै प्रमाण छैन । कृषिबाट भएको आम्दानीबाट जमिन किनेको थिए । सो जग्गाहरु बेची सानेपामा घर जग्गा श्रीमतीको नाममा लिएको छु । विस्तृत जानकारी सम्पत्ति विवरण फारामबाट हुने नै छ । घर जग्गा खरीद गर्ने कार्य र कृषिबाट भएको आम्दानी एकैदिन नभएको अवस्थामा उक्त पहिले भएको आम्दानी घरमा राख्ने चलन थियो । माओवादीको आतंक बढेपछि मात्र बैंकमा राखिएको हो । सम्पत्ति विवरण फारामबाट सबै जानकारी हुने नै छ ।

पारिश्रमिक र विदेश भ्रमणबाट बचेको भनिएको रकमका सम्बन्धमा म धेरै पटक विदेश गएको छु । पासपोर्ट हेर्दा थाहा हुने छ । कुन भ्रमणबाट कति रकम बचत भएको हो सोको प्रमाणका सम्बन्धमा अहिले मसँग पासपोर्ट र कागजात नभएकोले भन्न सकिदैन । मेरो छोरा, छोरी र घर खर्च अन्दाजी मासिक रु. ११,०००।- हुन्छ । चामल दाल आदि घरबाट आउँछ । छोरी पुनम खड्काको नाममा हिमालयन बैंकमा भएको मुद्दती खाताको विवरण आयोग समक्ष पेश नगरेको सम्बन्धमा आयोगसमक्ष सम्पत्ति विवरण फारामको फोटोकपी बुझाएको हो । उक्त बैंकबाट पहिले नै रकम निकालिएको हुँदा विवरण नदिएको हो । सानेपाको घर जग्गा उक्त रकम समेतबाट खरीद गरिएको हो । सिनामंगलको जग्गा रु.३० लाखमा विक्री गरी रु.६० लाखमा सानेपाको घर जग्गा खरीद गरेको सम्बन्धमा छोरी पुनमको नाममा भएको रकम अन्दाजी १२ लाख, भक्तपुर कटुन्जेको जग्गा विक्रीबाट प्राप्त रकम रु.५,५०,०००।-, गौरीघाटको जग्गा विक्री बाट अन्दाजी ३ लाख र वांकी जमिनको आयबाट खरीद गरिएको हो ।

रु.२४,५०,०००।- को प्राडो गाडी खरीद र श्रीमतीको नाममा एभरेष्ट बैंक वानेश्वरमा रु.२५ लाख मुद्दती खातामा जम्मा गरेको रकमको स्रोतको सम्बन्धमा मेरी श्रीमतीको नाममा भएको बैंकमा रहेको रकम जमिनको आयस्रोतबाट प्राप्त भएको हो । गाडी खरीद गर्दा अन्दाजी १०,५०,०००।- जमिनको आयस्रोतबाट वचाएको र १४ लाख जीतेन्द्र श्रेष्ठसंग ऋण लिई उक्त गाडी खरीद गरिएको हो । सो ऋण हालसम्म तिरेको छैन । जग्गा खरीद र विक्री गर्दाको मिति मिले नभएको सम्बन्धमा जग्गा विक्री गरीसकेपछि रकम बुझाएको हो । यो आपसको समझदारीमा भएको लेनदेन व्यवहार हो ।

२०४८ सालमो पहिलो पटक मन्त्री हुंदा मन्त्रीपरिषद् सचिवालयमा पेश भएको सम्पत्ति विवरणको सम्बन्धमा १० विगाहा जग्गा मेरै नाममा भएको तर आमा र भाइसँग कारोवार संगोलमा नै भएकोले आमा र भाइको नाममा गरी जम्मा ३० विगाहा जमीन छ । २ तल्ले पक्की घर, पक्की भान्सा घर, २ लाख नगद, ६ तोला चाँदी र ७ तोला सुन उल्लेख गरेको समेत ठिक साँचो हो । एउटा अर्को घर मन्त्री भएपछि बनाएको हो । उक्त सुन र चाँदी मैले मन्दिरमा विवाह गर्दा मेरो तर्फबाट श्रीमतीलाई दिएको हो । दक्षिण तिरको भूइतल्ला समेत गरी २ तल्ला भएको घर पछि बनाएको हो ।

मेरो जमीनको वार्षिक आमदानी ३० विगाहामा सरदर १० लाखका दरले हुन्छ । हामी संगोलमा नै छौं । सोधनी भएको १० विगाहा जमीनवाट आफ्नो खर्च र कामदारको खर्च कटाएर सरदर वार्षिक ३ लाख ६०/६५ हजार जति हुन्छ । दक्षिणतिरको घर बनाउदा अन्दाजी ३ लाख जति लागेको होला । सो घर जमीनको आय श्रोतवाट बनाएको हुँ । भक्तपुर कटुञ्जेस्थित शीला खड्काको नामको मिति २०५१।६।१६ तिर खरीद गरेको २ (क) कि.नं. ४४० क्षेत्रफल ०-५-०-० र मिति २०५१।५।८ मा खरीद गरेको कि.नं. ८२ क्षेत्रफल १-१३-०-० समेत गरी ४-१-०-० को जग्गा मिति २०५८।४।३२ मा किनी रु. ५ लाख ४८ हजारमा नै विक्री गर्नु कारण उक्त जमीन सडक आउंछ, भन्ने थाहा पाएर लिएको हो । सडक नभएको कारण र सानेपामा मेरी श्रीमतीको नाममा घर जग्गा लिन लागेकोले विक्री गरिएको हो । कि.नं. ४४० को जग्गा खरीद मूल्यभन्दा कममा समेत विक्री गरेको र सो जग्गा समेत मिति २०५८।४।३२ मा विक्री गरेको देखिएको र २०५८।५।१ देखि हदवन्दी लागू भएको साथै तपाईं सो समयमा मन्त्री रहनु भएको समेत देखिंदा हतार हतारमा उमाप्रसाद चर्तुवेदीलाई जग्गाको स्वामित्व हस्तान्तरण गरेको कार्य वदनियतपूर्ण छैन भनि कसरी भन्न सकिन्छ भन्ने सम्बन्धमा हदवन्दीवाट मेरो जमीन नजाने भएकोले मेरो वदनियत भन्न मिल्दैन । यस सम्बन्धमा त्यतिवेला पत्र पत्रिकामा आएको कुराको जवाफ तत्कालिन प्रधानमन्त्रीले दिई सक्नु भएको छ । मेरो कृषि आय घरमा नै राख्दै आएको थिए । सोही रकमवाट काम चलाउंदै आएको हो । माओवादी आतंक दाडमा बढेपछि मेरी श्रीमतीका नाममा बैकमा राखेको हो । आलु, धान, मकै, तोरी, मसुरो, गहुं उत्पादन हुन्छ । के कति भन्ने अहिले विवरण खुलाउन असमर्थ छु

मलाई याद भएसम्म २०५३ सालमा सुविधाको गाडी खरीद गरेको हुँ । नगद रु. ३४ लाख २०५५।५।६ सालसम्म घरमै राखेको सम्बन्धमा मेरो घरमा बैकमा रकम राख्ने प्रचलन नै थिएन । घरमा कामगर्ने मानिसहरु थिए । चोरीको त्यस्तो घटना नै हुँदैन थियो । व्याज लिने प्रचलन मेरो वुवाको समयवाट नै थिएन । त्यसैले खर्च गरी वचेको रकम घरमा नै राख्थे । शीला खड्काको नाममा भएको रकम २०४८ साल देखि ०५६ साल सम्म व्यवहार चलाएर वचेको रकम हो । व्यवहार चलाउने भनेको कटुञ्जेको जमीन खरीद, सुविधाको गाडी खरीद हो । २०४८ सालभन्दा पहिले वार्षिक ५/६ लाख कृषि आमदानी हुन्थ्यो । म राजनीति गर्ने व्यक्ति भएकोले खर्च ज्यादा हुन्थ्यो । व्यवहार आमावुवाले गर्नु हुन्थ्यो ।

पुनमको नामको रकम माओवादी आन्दोलन सुरु हुनुभन्दा अगाडि नै बैंकमा राखेको हो । पछि माओवादी गतिविधि बढेपछि बाँकी रकम शीलाको नाममा राखेको हो । हामी सगोलमा भएको कुरा मेरो नाममा दर्ता भएको जग्गामा बनेको घरको क्षतिपूर्ति मेरा भाइ खिमवहादुर खड्काले बुझी लिएवाट समेत स्पष्ट हुन्छ । आमा र भाइ दाइको घरमा अहिलेपनि बसीराख्नु भएको छ । का.म.न.पा. २ कि.नं. २९५ क्षेत्रफल ०-५-०-०, जिल्ला भक्तपुर कटुञ्जे २ (क) कि.नं. ४४० क्षेत्रफल ०-५-०-०, ऐ.ऐ. कि.नं. २६ क्षेत्रफल ०-३-१-०, कि.नं. ४२, ४७, ८२ क्षेत्रफल क्रमशः ०-८-१-०, ०-११-०-०, १-१३-०-० र ऐ १ (ख) कि.नं. ७६७ क्षेत्रफल ०-१३-२-० त्यस्तै गरी का.म.न.पा. ९ कि.नं. ३०१, ३०२ र ८८ क्षेत्रफल क्रमशः ०-२-१-२, १-१-३-०, ०-१-१-० का जग्गाहरु जमीनको आयस्रोत, विदेश जाँदा वचत भएको रकम र मेरो तलव भत्तावाट वचत भएको रकमवाट खरीद गरेको हुँ । विदेश भ्रमण जाँदा वचत भएको रकम हाल मलाई याद भएन ।

ललितपुर जिल्ला ल.पु.उ.म.न.पा. २ (क) सानेपास्थित कि.नं. २४९ क्षेत्रफल १-६-१-१ र ऐ ऐ कि.नं. १०७ र १८६ क्षेत्रफल क्रमशः १-६-०-० र ०-१-१-० का जग्गाहरु र कि.नं. १०७ र १८६ मा भएको घर समेत मेरी श्रीमती शीला खड्काको नाममा खरीद गरेको हो । सो घर जग्गा मेरो तलव, भत्ता, विदेशवाट वचेको रकम, कटुञ्जे, सिनामंगल, गौरीघाटका जग्गाहरु विक्रीवाट आएको रकम र जमीनको आयश्रोत समेत लगाई खरीद गरेको हुँ । मेरो नाममा दर्ता भएको वा.२ च ९५५५ को गाडी रु. १४ लाख मिनभवन बस्ने जीतेन्द्र श्रेष्ठ (मोवाइल फोन नम्बर ९८१०३३४३३) संग सापटी लिएको । सो कागज मैले नै लेखेको हो । साक्षी रमेश खड्का हुनुपर्छ । बाँकी रु. १० लाख ५० हजार मेरो जमीनको आय श्रोत र तलव भत्तावाट खरीद गरेको हुँ । मेरो सबैभन्दा ठुलो आयश्रोत जमीन नै हो । गृह मन्त्रालयवाट घरको क्षतिपूर्ति वापत करीव १५ लाख रुपैया भाइले बुझी मलाई बुझाएको हो ।

भक्तपुर कटुञ्जेको २ (क) कि.नं. ४४० को जग्गा २०५१ सालमा खरीद गरी ७ वर्षपछि २०५८ सालमा विक्री गर्दा खरीद मूल्यभन्दा कम मूल्यमा विक्री गरेको तर २०५६/१९/१२ मा किनेको का.म.न.पा. ९ कि.नं. ३०१, ३०२ र ८८ को जग्गा क्षेत्रफल १-५-१-२ को जग्गा रु. ५,३४,३७५/- मा खरीद गरेको भनि लिखतमा उल्लेख भएको र २ वर्ष पछि नै रु. ३० लाखमा विक्री भएको भन्ने सम्बन्धमा जग्गाको भाउ कम वेसी भन्ने कुरा जमीनको महत्वमा निर्भर गर्छ । सिनामंगलको जमीन वेच्दाको समयभन्दा अहिले चलन चल्तीमा महंगो छ ।

भाइ खिमवहादुर र आमा दिलकुमारी नाममा त्यस्तो कुनै सम्पत्ति खरीद गरेको छैन । आमा बुढी र सोभी हुनु हुन्छ । भाइले पढेलेखेको छैन । हाल मेरी श्रीमतीका नाममा घर जग्गा खरीद भएता पनि पछि अलग हुंदा आमा र भाइसंग वण्डा हुन्छ । भरपाईवाट अंश बुझेको भएतापनि व्यवहारमा हामी सगोलमा छौ । अहिले जजस्को नाममा जे जति भएपनि वास्तविक घर व्यवहार अलग हुंदा सबै मिलाइने छ । पुनम खड्काको नाममा बैंकमा भएको रकम टिको टालोवाट वचत भएको र केही जमीनको आयवाट राखिएको हो छोरी पुनम खड्का भारतको मणिपालस्थित कलेजमा

एम.वि.वि.एस. मा पढ्न गएको अन्दाजी अढाई वर्ष जति भयो । महिनावारी ८ हजारका दरले सरदर मैले एकमुष्ट पठाउने गरेको छु । मेरी छोरी र रामाज्ञा चतुर्वेदीकी छोरी एउटै कलेजमा पढ्छन के कति कलेज शुल्क लाग्छ एकिन भन्ने सकिदैन । रामाज्ञा चतुर्वेदीकी छोरीको खर्च वार्षिक भा.रु. १,७६,०००।- भारतीय रुपैया लाग्छ भन्ने सत्य हो भने हुनसक्छ त्यतिनै लाग्छ होला ।

काठमाडौं जिल्ला चपली गा.वि.स. ९ (ख) कि.नं. ४६९ र २३१ क्षेत्रफल क्रमशः १-२-०-० र ०-४-०-० को जग्गामा बनेको घर रु. ५० लाखमा संयुक्ता राणालाई विक्री गरेको सम्बन्धमा संयुक्ता राणालाई म चिन्दिन । उहांले के कसरी खरीद गर्नु भएको हो उहांलाई नै जानकारी होला । मेरो घर नभएकोले मलाई यस सम्बन्धमा जानकारी छैन । मेरो नामका टेलिफोन धेरै ठाउँमा जडान भएका छन् । सुधा आचार्यका नाउँमा घर राख्ने प्रश्नै उठ्दैन । स्वयम् उनीहरुको आर्थिक हैसियत मेरो भन्दा धेरै गुणा माथि छ । मेरो स्वकीय सचिव विष्णुबहादुर खड्कालाई कसरी वहांले ५० लाख रुपैया जिम्मा लगाउनु भएको हो वहांलाई नै थाहा होला । निज राणाको वयान असत्य र भूठा छ । म राजनैतिक कार्यकर्ता भएको, मेरो धेरैजसो जीवन संघर्षमा वितेकोले २०४६ सालसम्म कुनै घर व्यवहार गरीएन । त्यसकारण सम्पत्ति जोड्ने नजोड्ने भन्ने प्रश्नै उठेन । मेरो परिवारको पैत्रिक सम्पत्ति अहिले पनि आमा र सबै भाइको गरेर लगभग ८० विगाहा जति जमीन छ । मेरो वुवाले वेचेको पनि धेरै छ । त्यसैले मैले वदनियत गरेर घर जग्गा किन्यो भन्ने कुरा असत्य हो । चाँदी र सुनका सम्बन्धमा मेरो वुवा आमाले विहेमा लाग्ने सुन चाँदीका गहना पछि वनाई दिनु भएको र केही आफ्नो माइतीवाट पाएकोले थप देखिएको हो । मैले गैर कानूनी रूपले सम्पत्ति आर्जन गरेको छैन । त्यसैले म माथि कानुन वमोजिम कारवाही हुनुपर्ने होईन भन्ने समेत व्यहोराको खुम्बहादुर खड्काले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष गरेको वयान ।

ललितपुर उ. म. न. पा. वा. नं. २ सानेपास्थित घर जग्गा मिति २०५८।१०।२९ मा रु. ६०,००,०००।- मा खरीद गरेको हो । उक्त घरजग्गा खरीद सम्बन्धमा मलाई जानकारी भएन मेरो श्रीमान्लाई नै थाहा होला । सो बाहेक घर संगै रहेको कित्ता नं २४९ क्षेत्रफल १-६-१-१ छ । उक्त कित्ता नं २४९ को जग्गा रु २०,९२,०००।-मा ईन्द्र राज्यलक्ष्मी सिंहवाट खरीद गरिएको हो । सो जग्गा खरीदको स्रोतका बारेमा मलाई जानकारी छैन । सबै कुरा मेरो श्रीमान्लाई नै थाहा होला । मेरो नाममा एभरेष्ट बैंक, बानेश्वरमा रु. २५ लाख मौज्दात छ । सो रकम मेरो श्रीमानले राखी दिनु भएकोले सोको स्रोतका सम्बन्धमा वहांलाईनै थाहा होला । छोरी पुनम खड्का २ वर्षदेखि भारतको मणिपालमा पढ्दै छिन् । निजको पढाईमा लाग्ने खर्चका बारेमा पनि मलाई जानकारी छैन । श्रीमान्लाई नै थाहा होला । मण्डिखाटारमा मेरो घर छैन कस्को हो थाहापनि छैन ।

का.म.न.पा. वडा नं. ९ सिनामंगलस्थित कि.नं. ८८, ३०१, ३०२ को जग्गा क्षेत्रफल १-५-१-२ को जग्गा विक्रिका सम्बन्धमा पनि मेरो श्रीमान्लाई नै थाहा छ मलाई थाहा छैन । उक्त जग्गा विक्रीवाट प्राप्त रकम कुनैपनि बैंकमा जग्गा गरेको थिएन । घर खर्चहरुमा खर्च भएको हुन सक्छ । रु.३० लाखमा उक्त जग्गा विक्री गरिएको देखिएकोले त्यति ठूलो रकम बैंकमा जग्गा नगरी के कस्तो

घर खर्चमा खर्च गर्नु भएको हो भन्ने सम्बन्धमा सो कुरापनि मलाई जानकारी छैन । श्रीमान्लाई नै थाहा होला । ल.पु.उ.म.न.पा. वा.नं. २(क) कि.नं. १०७ मा बनेको घर जग्गा र कि.नं. १८६ को जग्गा मेरो श्रीमानले नै मेरो नाममा किनि दिएकोले वहांलाई नै थाहा हुन सक्छ । मेरो नाममा आयोग समक्ष भएको बयान र पेश गरेको व्यक्तिगत विवरण फाराममा खुलाए वाहेक अन्य कुनै स्थानमा घर जग्गा, बैंक मौज्दात छैन । हिमालयन बैंक, त्रिदेवी मार्ग शाखामा पूनम खड्काको नामबाट खोलिएको खाताहरु नं. १३७००० जे. र १३७००० पि. का खाताहरु म आफू अभिभावक भै आफ्नो छोरीका नाममा खोलि दिएकी थिएँ । सो खातामा जम्मा भएको रकमको स्रोत मेरो श्रीमानको पैतृक सम्पत्ति तथा छोरीको आफ्नै आय (टीका दक्षिणा, आदि) हो । सो सम्बन्धमा मेरो श्रीमानबाट आयोगमा जानकारी भैसकेकोले र हाल उक्त खातामा पैसा मौज्दात नभएकोले नै मैले जानकारी नगराएको हुँ भन्ने समेत व्यहोराको शीला शर्मा (खड्का) ले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष गरेको बयान ।

२०४९ फागुन देखि म तुल्सीपुर न.पा. मा स्थायी ना.सु. पदमा नियुक्त भै हाल सम्म कार्यरत छु । २०४४ सालमा छुट्टी भिन्न हुँदा पैतृक सम्पत्तिबाट अचल तर्फ अन्दाजी बिगाहा ६-०-० जमिन, नगद रु. ४ लाख सुन अन्दाजी १३० तोला चाँदी अन्दाजी ४०० तोला प्राप्त भएको र जमिनबाट वार्षिक प्रति बिगाहा २०,०००। का दरले प्रति वर्ष १ लाख २० हजार ले हालसम्म जमिनको आम्दानी अन्दाजी १८ लाख, तलव भत्ताबाट हालसम्म अन्दाजी ५ लाख ५० हजार बुझी लिएको छु । २०५४ साल फागुन देखि श्री राइस एण्ड आयल मिल संचालन गरेको, २०५५।२।३१ मा टेक्टर खरीद गरेको र सोबाट भएको आम्दानी पनि एकिकन नभएको, जमिनको लालपूर्जा हाल नभएको र सम्बन्धित कार्यालयमा समेत आगजनी भै प्रमाण नष्ट भएकोले हाल पेश गर्न असमर्थ छु । मिति २०५९।१।१४ मा मेरो मिलमा आतंककारी समुहबाट आगजनी लुटपाट भएकोले हाल मिल बन्द रहेको र कागजातहरु सबै लुटपाट भएकोले हाल पेश गर्न असमर्थ छु । मिति २०५९।१।१४ मा मैले लुटपाट र आगजनी भएको कुरा इलाका प्रहरी कार्यालय तुल्सीपुरमा जाहेरी गरेको छु भन्ने समेत व्यहोराको शुभाष गौतमले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष गरेको बयान ।

हाल म बस्ने गरेको काठमाडौँ जिल्ला चपली गा.वि.स. वा न ९ (ख) स्थित कि.नं. ४६९ र २३१ को क्षेत्रफल १ रोपनी ६ आना भएको जग्गा र सोमा निर्मित घर मैले सुधा आचार्यसंग २०५७ साल श्रावण/भाद्रतिर खरीद गरेकी हुँ । सो घर जग्गा खरीद गर्दा लाजिम्पाटस्थित बुबा मुमाको डेरामा डोर खटिई पास गरी लिएको हुँ । डोरकासाथ घर धनिको तर्फबाट सुधा आचार्य, विष्णु वहादुर खड्का र अरु व्यक्तिहरु आउनु भएको थियो । उक्त घरजग्गा कागजमा सुधा आचार्यको भन्ने देखिए तापनि घर बेचाउने व्यक्तिले सो घर पूर्व गृहमन्त्री खुमबहादुर खड्काको भन्थ्यो । घर पास गर्दा रु ५०,००,०००।- अक्षरूपी पचास लाख मात्र पूर्व गृह मन्त्री खुमबहादुर खड्काको स्वकिय सचिव विष्णुबहादुर खड्काको हातमा राखी दिएकी हुँ भन्ने समेत व्यहोराको संयुक्ता राणा (गुरुङ्ग)ले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष गरेको बयान ।

मेरो परिवारमा ससुरा, श्रीमान्, म अनि २ जना छोरा र ३ जना छोरी छन् । दाङ्ग तुल्सीपुर न.पा. मा दाङ्ग-देउखुरीमा, दाङ्ग पवननगरमा घरहरु तथा जग्गाहरु पनि छन् । घर जग्गा क-कस्को नाममा छन् एकिन साथ भन्न सकिएन । यसैगरी काठमाडौं महानगरपालिका कालिकास्थानमा पनि घर छ । तर सो घर कसको नाममा छ मलाई थाहा छैन । काठमाडौं धुम्बाराहीमा भएको घर मेरो नाममा छ । उक्त जग्गा कतिमा खरीद भएको हो ? घर निर्माणमा कति खर्च लाग्यो र कतिमा विक्री भयो मलाई थाहा छैन । कसलाई विक्री गरेको पनि थाहा छैन । उक्त घर जग्गा विक्री गर्दा मैले अड्डामा गएर सही गरेको होइन । कसको घरमा वसेर सहिछाप गरेको भन्ने पनि थाहा भएन । उक्त कागजातमा सही गर्दा महेन्द्र गौतम र विष्णु खड्का मात्र थिए । धुम्बाराही-मण्डिखाटार स्थित जग्गा कोसंग कति रकममा र कहिले खरीद भएको हो मलाई थाहा छैन । सो जग्गा खरीद गर्दा चाही अड्डामै गएर पास गरेको हो । साथमा भाइ महेन्द्र गौतम पनि थियो । जग्गावालालाई चिन्दिन । निज जग्गावालालाई भाइ महेन्द्र गौतमले जग्गा खरीद गरे वापतको रकम दिएको हो । कति रकम भन्ने कुरा थाहा छैन । सो समयमा मेरो श्रीमान पवननगर, दाङ्ग मै हुनुहुन्थ्यो । जग्गा मेरो नाममा पास गर्ने भएकोले वहाँ अड्डामा उपस्थित हुनु भएन । दाङ्गमा वस्ने श्रीमानले जग्गा खरीद गर्न रकम सुटकेशमा हालेर पठाएको हो । त्यसपछि काठमाडौंमा भाइ महेन्द्र गौतमलाई दिएकी हु । कति रकम भन्ने कुरा मलाई थाहा छैन । जग्गा खरीद गर्ने ताका मेरो श्रीमानको पेशा व्यापार, भाडाका ट्याक्टर र ट्रक, जीप थियो । जग्गा जमिन कति छ भन्ने कुरा मलाई थाहा छैन ।

मण्डिखाटारको उक्त जग्गामा कहिले घर बनाएको सम्बन्धमा सवैकुरा मेरो श्रीमान् शंकरप्रसाद आचार्यलाई थाहा छ । मण्डिखाटारको घर जग्गा आजभन्दा २ वर्ष जति पहिले विक्री भएको हो । कतिमा र कसलाई विक्री गरेको मलाई थाहा छैन । यो कुरा मेरो श्रीमान्लाई थाहा होला । उक्त जग्गा मेरो श्रीमानले खरीद गरीदिनु भएको हो । मेरो दिदी शीला खड्काले रकम हाली मेरो नाममा खरीद गरी दिएकी होइनन् । मेरो श्रीमानले जग्गा हेरी ठीक्क पारेको छु तिमी गएर पास गर भन्नु भएकोले म काठमाडौं आएर पास गरी लिएकी हुं । पास गरेर लिए पछि घर बनाउनु भन्दा अगाडि जम्मा एक पटक जग्गा हेरेकी छुं । त्यस पछि अहिलेसम्म मैले सो जग्गामा पाईला टेकेकै छैन । जग्गा खरीद गर्दा भाइ महेन्द्र र म अड्डामा गएर पास गरी लिएको हो । कुन अड्डा थाहा छैन । रकम भाइ महेन्द्रले बोकेको थियो । कस्लाई, कहां र कति रकम दिएको हो मलाई थाहा छैन । धनराज भडेल नामको व्यक्ति पनि साथमा थियो । निज भडेलले नै सो जग्गा देखाई दिनु भएको हो । जग्गा किन्ने वेच्ने काम परिवारमा कसैले पनि गर्दैनन् । एउटा घर भइ चपली गाउँ विकास समितिमा किन जग्गा किन्नु भएको हो मलाई केही पनि थाहा छैन । उक्त जग्गामा निर्माण गरिएको भवनको लागत सम्बन्धमा मेरो श्रीमान्लाई नै थाहा छ । मैले उक्त घर देखेकी पनि छैन ।

चपली गाउँ विकास समितिमा वडा नम्बर. ९ (ख) कि.नं. २३१ र ४९६ को जग्गा क्षेत्रफल १-६-०-० मा भवन निर्माण गर्ने, निर्माणका क्रममा रेखदेख गर्ने व्यक्तिको नाम मलाई थाहा छैन । श्रीमान्वाटै स्पष्ट हुने छ । उक्त भवन निर्माण गरी विक्री गर्नु पर्ने कारण र सो भवन निर्माणमा

लागेको खर्चको स्रोतका सम्बन्धमा मलाई थाहा छैन । तर मेरो श्रीमानको आयस्रोत कृषि, धान, कुटानी, पेलानी, पिसानी मिल, ट्रक, ट्याक्टर, ट्याक्सी थिए । मैले उक्त घर जग्गा संयुक्ता राणालाई हो वा कसलाई बेचेको हो मलाई थाहा छैन । जग्गा विक्री गर्दा अड्डामा नगई घरमा कागजमा ल्याप्चे लगाई दिएकी हुँ । कस्को घर र कुन टोल हो भन्ने पनि थाहा छैन । सो घरमा संयुक्ता राणासंग परिचयसम्म भएको हो । तर जग्गा कसले किनेको हो भन्ने थाहा छैन । सो घर जग्गा विक्री गर्दा विष्णुबहादुर खड्का म संग साथीको रुपमा जानु भएको हो कतिमा विक्री गरेको भन्ने कुराको जानकारी मलाई छैन । श्रीमानलाई नै थाहा छ । श्रीमानले सबै कारोवार गर्ने हुनाले सबै जानकारी वहांलाई नै हुन्छ, भन्ने समेत व्यहोराको सुधा आचार्यले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष गरेको वयान ।

मेरो वार्षिक आय मासिक रुपमा प्राप्त हुने तलव रु. ८,२२२१-, राशन र २०% भत्ता गरी करिव रु. १०,०००।- मासिकका दरले वार्षिक रु. १,२०,०००।- हो । ल.पु.उ.म.न.पा वा.नं. १५ मा निर्माण सम्पन्न भै सकेको घर श्रीमतीले दाइजोको रुपमा प्राप्त भएको रकम तथा परिवारको सहयोगबाट किनेको हो । श्रीमतीले पेवा स्वरुप उक्त घर प्राप्त गरेको व्यहोरा रजिष्ट्रेशन कागजात मै उल्लेख भएको छ ।

भक्तपुर जिल्ला कटुन्जे गा.वि.स.को कि.नं. ४२, ४४३ र ४४० को जम्मा क्षेत्रफल रोपनी १-१३-३-० जग्गा अन्दाजी डेढ वर्ष अगाडि श्रीमती शीला खड्कासंग अन्दाजी ५,४८,०००।- मा किनेको हो । श्रीमती शीला खड्कासंग जग्गा खरीद गर्दाको आम्दानीको स्रोत दाजु, भाइ, वुवा एवं मेरो जागिरको अवधि तथा कृषि उपजबाट प्राप्त हुने आय हो । कृषि उपज विक्री गरेको विल भरपाई पेश गर्न सकिदैन । उक्त जग्गा श्रीमती शीला खड्काको नामबाट सम्पत्ति लुकाउन तपाईको नाममा पास गरी दिएको होइन भन्ने आधार के हो भन्ने प्रश्नका सम्बन्धमा खरीद गर्ने मान्छेलाई विक्री गर्नेको नियत के हो वा यो किन यति कम मूल्यमा विक्री गर्दै छ भन्ने कुरा भन्दा आफूले कम मूल्यमा पायो भने किन्छु भन्ने सोचाई राख्छ । यसकारण मेरो सम्पत्ति त्यतिकै फाल्छु या विक्री गर्छु भन्ने सम्बन्धमा विक्रेताले नै सोच्नु पर्ने कुरा हो । उक्त जग्गा मध्ये रोपनी १-२-०-० जग्गामा हाल कुनै किसिमको बाटो छैन ।

वुवा आमाको नाममा रहेको करिव ८-९ विगाहा जग्गा, मेरो नाममा रहेको भक्तपुर कटुन्जेको १ रोपनी १५ आना जग्गा एवं श्रीमतीको नाममा ल.पु.-१५ मा एउटा घर तथा ८ आना जग्गा अचल सम्पत्तिमा रहेको छ । त्यसैगरी नगद रुपैयाको वारेमा रा.वा. बैंक पुल्चोक शाखामा रु.२,५००।- देखि ३,०००।- को बीचमा, रा.वा. बैंक बहादुरगन्ज शाखामा करिव ५००। मेरो श्रीमतीको नाममा एवं आमा, दाइको नाममा ने.वै.लि. कृष्णनगर शाखामा केही रकम रहेको । सोको वारेमा यकीन थाहा नभएको । त्यसैगरी पैतृक एवं दाइजोमा प्राप्त अन्दाजी २०/२५ तोला सुन एवं ०.५ के.जि. चाँदीहरु आमा, भाउजु एवं श्रीमतीसंग रहेको छ । उल्लिखित जग्गा मेरो स्थायी ठेगाना एवं रामनगर गा.वि.स.को मोतिपुर एवं बसन्तपुरमा रहेको छ ।

ललितपुर उप-महानगरपालिका वडा नं. १५ को घर श्रीमतीको दाइजोको रुपमा प्राप्त भएको रकम तथा १ लाख ७५ हजार जति पारिवारिक सहयोगको रुपमा लगाई किनेको हो जस्को रजिष्ट्रेशनको प्रमाणित प्रतिलिपी पेश गरीसकेको छु । मिति यकीन भएन । अन्दाजी दुईवर्ष पहिला खरीद भएको घर हो । विवाह पूर्व निजकी जेठी छोरी भएकोले आफू खुशी केही अचल सम्पत्ति बनाई दिन्छु भनी मेरो वुवा समक्ष राखेको प्रस्ताव अनुसार म यहाँ. काठमाण्डू कार्यरत रहेको बेला एउटा सानो तिनो घर जोडौं भने अनुसार वहाले आफूले भने अनुसार सहयोग गरेकोले सोही अनुसार घर किनिएको हो ।

शीला खड्कासँग खरीद गर्दाको आम्दानीको स्रोतको प्रमाणको रुपमा दाजु, भाइ, वुवा एवं मेरो जागीरको अवधि र कृषि उपजको आयको सम्बन्धमा आयोगले स्वयं मूल्यांकन गर्न वेश होला । कानून बमोजिम आय सम्बन्धी प्रमाण पेश गर्न हालसालै आएको नियम हो । जस्को अव उप्रान्त पूर्ण पालना गर्दछु । आयस्रोतको वारेमा दाजु, भाइ, वुवा र म स्वयं श्री ५ को सरकारको स्थायी कर्मचारी भएकोले पारिश्रमिक र सुविधाबाट प्रष्ट हुने र वांकी कृषि उपज एवं अन्य नातागोताको सम्बन्धको वारेमा चलन चल्तीमा आएको सामाजिक व्यवहार अनुसार सहयोग भएको हो सोको प्रमाण अनुभव एवं मूल्यांकन गर्ने कुरा हो ।

२०५८।४।३२ मा शीला खड्कासँग एकमुष्ठ अन्दाजी रु. ५,४८,०००।- मा जग्गा खरीद गरेकोले प्रति रोपनीको दर एकिन नभएको । सो जग्गा शीला खड्काको नामबाट आफ्नो सम्पत्ति लुकाउने नियतवस तपाईंको नाममा कम मूल्यमा रजिष्ट्रेशन पास गरी दिएको होइन भन्ने आधार प्रमाण के छ, भन्ने प्रश्नका सम्बन्धमा खरीद गर्ने मान्छेलाई विक्री गर्नेको नियत के हो या किन यति कम मूल्यमा विक्री गर्दैछ भन्ने कुरा भन्दा आफूले कम मूल्यमा पायो भने किन्छु भन्ने तर्फ सोचाई राख्दछु । त्यसकारण मेरो सम्पत्ति म त्यतिकै फाल्छु या विक्री गर्दछु सो वारेमा विक्रेताले नै सोच्ने कुरा हो ।

तपाईंको श्रीमती पुनम चतुर्वेदीका नाममा ललितपुर उप-महानगरपालिका वडा नं १५ साविक वा.नं. ५ (श) कि.नं. २०३ को क्षेत्रफल ०-४-०-० मा दुई तले घर वाहेक अन्य जग्गा नभएको भनी आयोगमा विवरण पेश गर्नु भएकोमा उक्त जग्गाको सिमानासंगै जोडिएको कि.नं. २०० र २०२ क्षेत्रफल ४/४ आना गरी जम्मा क्षेत्रफल ०-८-०-० समेत खरीद गर्नु भएकोमा मिति २०५९।८।१६ मा तपाईंले आयोगमा पेश गर्नु भएको व्यक्ति विवरणको अन्तमा "... यसमा उल्लेख गरे वाहेक मैले कुनै सम्पत्ति लुकाएको छैन । पछि फेला परेमा कानून बमोजिम जफत गरी जो हुने सजाय सहन भोग्न तयार छु।" भनी दस्तखत गरी आयोग समक्ष पेश गर्नु भएको हुँदा पछि फेला परेको उक्त कि.नं. २०० र २०२ का कित्ता २ को जम्मा क्षेत्रफल ०-८-०-० जफत हुन नपर्ने कुनै कारण भए पेश गर्नु होस भनी सोधिएको प्रश्नका सम्बन्धमा उक्त दिन राष्ट्रिय प्रहरी प्रशिक्षण प्रतिष्ठानबाट आएको कारण पहिलो चोटी यस किसिमको संस्थामा बयान दिँदा भूलवस सो जग्गा उल्लेख गर्न विर्सन गएको हुँ । यसमा मेरो कुनै गलत मनसाय थिएन । यो जग्गा सम्बन्धी विगत केही महीना

पहिला सम्पत्ति न्यायिक जाँचबुझ आयोगमा प्रमाण सहित विवरण पेश गरी सकेको छु । यसकारण एक चोटीलाई क्षमा माग्दछु । प्रथम पटक भूलवस छुट हुन गएकोले सो सम्बन्धी अन्य कारवाही नगरीयोस भनी निवेदन गर्दछु । उक्त जग्गा घर किनेपछि बाटोको समस्या रहेकोले घरसंगै जोडिएको एवं दाइ र भाइहरु मिली छुटाछुट्टै घर एकै ठाउँमा बनाउँला भनी सोचाई राखी खरीद गरेको हुँ । आयको सम्बन्धमा पारिवारिक सहयोग एवं आफन्तहरुसित उधारो लिएर रु. ५ लाखमा एकमुष्ट किनेको हुँ ।

मेरो अंशवण्डा भएको छैन । पाँच दाजुभाइहरु छौं । सो जग्गा भाउजूको नाममा राख्ने कुरा पारिवारिक सल्लाह भएकोमा भाउजू पहिला भारतीय नागरीक भएकोले र हालसम्म अंगिकृत नागरीकता नलिएकोले पारिवारिक सल्लाह अनुसार आपसी सम्झौता एवं सदाचार कायम रहेकोले मेरो श्रीमतीको नाउमा रहेमा पनि केही फरक पर्दैन भनी सबैको सल्लाह अनुसार सो जग्गा मेरी श्रीमतीको नाममा खरीद गरेको हुँ । सो दिन म कुनै विशेष सरकारी काममा खटिएको थिएँ र विक्रेताको फुर्सद नभएकोले उक्त दिन नै जग्गा खरीद गर्नु पर्ने भएकोले श्रीमतीको नाममा खरीद गरेको हो । उक्त जग्गा खरीदको आयश्रोत सम्बन्धमा मेरा केही आफन्तहरु भारत उत्तर प्रदेश गोण्डा जिल्लामा रहेका र भा.रु. १ लाख निजहरुबाट मेरा बुवाले उधारो लिनु भएको र अन्य रकम दाजुहरुले आफ्नो सहकर्मी एवं सम्बन्धित व्यक्तिहरूसंग केही रकम उधारो लिनु भएको हो र केही रकम सबैको तलव भत्ताबाट संचय गरिएको रकमबाट समेत खरीद गरिएको हो भन्ने समेत व्यहोराको उमाप्रसाद चतुर्वेदीले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष गरेको वयान ।

आमा दिलकुमारी, दाजु खुमबहादुर खड्का र म सगोलमा छौं । मेरो नाममा सतबरिया-६ गोभेना, दाडमा ८ बिगाहा जग्गा र कृषि विकास बैंक, बागबजारमा रु १७,०००/- छ । मेरी श्रीमती दीपा खड्काको नाममा नेपाल बैंक लिमिटेड, नेपालगंजमा रु २,००,०००/- र सुन १५ तोला छ । सतबरिया गा.वि.स., गोभेनामा दाजु खुमबहादुरको नाममा ३ वटा र मेरो नाममा १ वटा घर छ । चार वटा घरमध्ये ३ वटा घरहरु ०५८१२१२९मा जलेको र पछि बम प्रहार गरी ध्वस्त बनाई दिएको हो र ती सबै घरहरु दाजु खुमबहादुर खड्काको नाममा छ । मेरो नाममा नभएको घरको क्षतिपूर्ति दाजु र म सगोलमा भएकोले मेलै माग गरेको हुँ । अंशवण्डा नभएसम्म दुवै जना दाजुभाइको सम्पत्तिमा वरावरी अधिकार सम्भेर क्षतिपूर्ति वापतको रकम रु. १५,५५,०००/- मैले बुझि दाजुलाई दिएको थिएँ । त्यस्तो कुरा गैरकानूनी हुन्छ भन्ने थाहा पाएको भए रकम बुझ्ने थिइन भन्ने समेत व्यहोराको खुमबहादुर खड्काले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष गरेको वयान ।

२०३५ सालमा उप-प्रधानपंच, २०४३ सालमा प्रधानपंच र २०४९ सालमा तुलसीपुर नगरपालिका दाङ्गको प्रमुख पदमा कार्यरत थिए । जग्गा जमिनको आयस्ता, व्यापार व्यवसाय, मिल, सवारी साधनबाट भएको र आम्दानी जग्गा जमिन विक्री, घर भाडा र पुख्र्यौली सम्पत्तिबाट आम्दानी गरेपनि हाल मेरो रु. ३०,४१,६००/- बैंकको ऋण छ । मेरी श्रीमती सुधा आचार्यका नाममा चपली गा.वि.स. ९ (ख) मा रहेको कि.नं. २३१ र ४६९ गरी जम्मा रोपनी १-६-०-० जग्गा खरीद गरी

विक्री गरेको र कालिकास्थानमा कि.नं १९३३ र १९३५ को जम्मा रोपनी जग्गा ०-३-०-० मेरो नाममा रहेको र सो मा हाल घर समेत कायम छ । चपली गा.वि.स.को उक्त जग्गा रु. ३०,२५,०००। मा खरीद गरेको हो । उक्त जग्गामा घर निर्माण गर्दा मैले कुनै ठेकेदारद्वारा निर्माण नगराई आफ्नै तर्फबाट दैनिक ज्यालादारीमा निर्माण गराएको हो । सो घर निर्माणमा अन्दाजी १०/११ लाख रुपैयां लागेको जस्तो लाग्छ । भूइ तल्लामा र पहिलो तल्लामा ८ कोठा र दोश्रो तल्लामा १ कोठा रहेको । उक्त घर पिलर सिष्टमबाट बनाइएको होइन । उक्त घर फिनिसिङ्ग गर्दा सिमेन्ट प्लाष्टर मात्र गरेको थिए । रंग रोगन गरेको थिइन । क्लाइटवास गरेको थियो । भ्याल ढोकामा प्राइमर लगाएको थिए । उक्त घर जग्गा हरिशम्शेर ज.व.रा.कि नातिनी श्री शुशिल शम्शेर ज.व.रा.की छोरी श्रीमती संयुक्ता राणालाई रु. २१ लाखमा विक्री गरेको हो । उक्त समयमा म दाङ्गमा नै थिए भन्ने समेत व्यहोराको शंकरप्रसाद आचार्यले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष गरेको वयान ।

मण्डिखाटार स्थित सुधा आचार्यको नाममा रहेको घर जग्गाको लिखत सम्बन्धी काम लाजिम्पाटमा खरीद कर्ता संयुक्ता राणा वस्तु भएको घरमा भएको हो । सो वखत डोरका कर्मचारीका अतिरिक्त संयुक्ता राणा, वहाँका पिताजी सुधा आचार्य, म र विष्णु खड्का उपस्थित थियौं । उक्त घर जम्मा रु. २१ लाखमा विक्री भएको हो । उक्त रकम संयुक्ता राणाका पिताजीसंग मेरी दिदी सुधा आचार्यले बुझी लिएको हो । उक्त रकम लिएर म र दिदी सुधा आचार्यसंगै कालिकास्थानस्थित दिदीको घरमा आएका हौं । त्यस पछि म आफ्नोघर गएको हुँ भन्ने समेत व्यहोराको महेन्द्र गौतमले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष गरेको वयान ।

एयर फ्रान्सको जि.एस.ए. मा कार्यरत रही बिगत जुलाई २००१ देखि बेतलबी बिदामा वसी तत्कालीन गृह मन्त्री खुमबहादुर खड्काको स्वकीय सचिवमा १ वर्ष काम गरेको थिएँ । वहाँ मेरो भिनाजु पर्नु हुन्छ । म सानेपामा करिव २/३ वर्ष देखि वस्दै आएको छु । ललितपुर उपमहानगरपालिका वडा नं २ सानेपामा घर बनाउनु भन्दा अगाडि आफन्तकोमा र डेरामा बसेको हो । सानेपास्थित उक्त घर बुबाले बनाउनु भएकोले बुवाको बयान अनुसार हेरे थाहा हुन्छ मलाई एकिन मिति थाहा छैन । बुवा, मुमासंग अंश वण्डा भई छुट्टी भिन्न भएको हो । मेरो कागजपत्र सबै बुवासंगै थियो । मलाई अरुकेही थाहा छैन । म हाल बुवाको सानेपास्थित घरमा वस्दै आएको छु । अंशवण्डामा मेरो कहां कहां के के छ कागजात मसंग नभएकोले मैले भन्न सकिदैन । परिस्थितिवस अंशवण्डा पछि काठमाडौंमा संगै वसेको र मेरो सम्पत्ति विश्वासको आधारमा म सानै देखि काठमाडौंमा वसेकोले वुवाले नै रेखदेख गर्नु हुन्छ अरु मलाई केही थाहा छैन । म र मेरी श्रीमतीका नाममा कुनैपनि बैंक खाता नभएको सत्य हो । श्रीमतीको सम्बन्धमा एक पटक फेरि सोध्ने छु । दाङ्गमा वस्न नसक्ने अवस्था भएकोले छुट्टी भिन्न भएपनि आमा, बुवासंगै वसेको हुँ भन्ने समेत व्यहोराको कमलकुमार शर्मा घिमिरेले अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष गरेको वयान ।

पैतृक सम्पत्तिको विवरण :

क्रसं	घर जग्गा धनीको नाम	जग्गाको विवरण	कित्ता नं.	जग्गाको किसिम	क्षेत्रफल (विगाहामा)	मोही भए नभएको	कैफियत
१	खुमबहादुर खड्का	जिल्ला दाङ सतवरीया गा.वि.स. वा.नं १(ख)	१६८	धनहर दोयम	०-०-१.५	-	
२	"	"	१६९	"	०-१९-१	-	
३	"	"	१७६	"	०-२-१७	छ	
४	"	"	१७७	"	०-३-३	छ	
५	"	"	२४७	"	०-१७-९	-	
६	"	"	३३४	"	०-८-१	-	
७	"	"	३३५	धनहर सिम	०-१-१६	-	
८	"	"	३२२	"	०-३-८	-	
९	"	"	१३२	"	०-१-१६	-	
१०	"	"	१३४	"	०-०-११	छ	
११	"	"	१३५	"	०-०-१६	छ	
१२	"	"	१३६	"	०-०-९	छ	
१३	"	"	१३७	"	०-०-८	छ	
१४	"	"	१४९	"	०-५-६	-	
१५	"	"	१४८	"	०-२-११	छ	
१६	"	"	१४७	"	०-३-१०	छ	
१७	"	"	१४६	"	०-३-१५	छ	
१८	"	"	१४५	"	०-८-८	-	
१९	"	"	१३८	"	०-३-६	-	
२०	"	ऐ. ऐ. वा.नं. १ (ग)	९	भिट पाखा अवल	०-७-१७	-	
२१	"	"	११	"	०-४-४	-	
२२	"	"	१३	"	०-७-१०	-	
२३	"	"	१५	"	०-४-१०	छ	
२४	"	"	१७	"	०-४-१८.५	छ	
२५	"	"	२१	"	०-१९-५	छ	
२६	"	"	२६	"	०-१-४	छ	
२७	"	सतवरिया गा.वि.स. वा.नं. ६ गोभेना, दाङ	२७	"	०-४-२	छ	
२८	"	सतवरिया गा.वि.स. वा.नं. ६ गोभेना, दाङ	२८	"	०-५-९	छ	
२९	"	जिल्ला दाङ सतवरीया गा.वि.स. वा.नं १(ख)	२९	"	०-२-१	छ	
३०	"	"	३०	"	०-१-१६	छ	
३१	"	"	९३	"	०-६-०	छ	
३२	"	"	१२९	"	१-४-१९.५	-	

पैतृक सम्पत्तिबाट प्राप्त हुन सक्ने आय :

खुमबहादुर खड्काले आमा दिलकुमारीबाट दाङ जिल्ला सतवरीया गा.वि.स.वा.नं. १(ख) र १(ग) अन्तर्गत पर्ने तालिका नं.३ मा उल्लेख भए बमोजिमको ३२ वटा कित्ताहरू गरी रु. ४,००,०००/- मोलिन जम्मा १०-०-१० विगाहा जग्गा अंश वापत प्राप्त गरेको तथ्य मालपोत कार्यालय दाङको र.नं. १४६५ मिति २०४४।०।२१ को पारित अंश बुझेको भरपाईबाट देखिएको ।

प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले सार्वजनिक पद धारण गर्नु पूर्व निज र एकासगोलको परिवारका अन्य कुनैपनि सदस्यहरूको नाममा कुनैपनि बैकमा खाता रहेको देखिदैन । कृषि व्यवसायको आयबाट परिवार धान्ने बाहेकको अतिरिक्त ठूलो परिमाणको सम्पत्ति खरीद गर्न सक्ने देखिन्छ । प्रतिवादीले सार्वजनिक पद धारण गरे पश्चात देखिएको आम्दानीलाई कृषिबाट भएको आम्दानी भन्न मिल्ने देखिदैन । पैतृक सम्पत्तिका रूपमा प्राप्त हुन आएको कुनैपनि घर वा जग्गा विक्री गरेको समेत देखिदैन । पैतृक सम्पत्तिबाट प्राप्त हुने सीमित कृषिको आय घर व्यवहारमा नै खर्च भै जाने भएकोले बचत हुने स्थिति समेत नदेखिदा पैतृक सम्पत्तिबाट हुने आयले मात्र कुनैप्रकारको चल अचल सम्पत्ति बढे बढाएको हुन सक्ने आधार स्थापित हुन सक्ने अवस्था छैन ।

प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले सार्वजनिक पद धारण गरेपछि स-परिवार काठमाडौंमा बस्ने गरेको र निज वा निजका परिवारका कुनैपनि सदस्यहरूले कृषक भई खेतीपाती गर्ने गरेको पाइएन । पैतृक सम्पत्तिबाट प्राप्त भएको १०-०-१० विगाहा जग्गा मध्ये ५-६-१२.५ विगाहा मात्र धनहर खेत रहेको देखिन्छ भने जम्मा जग्गा मध्ये करिब ४ विगाहा जग्गामा मोही कायम भएको देखिन्छ । यसरी पैतृक सम्पत्तिबाट प्राप्त भएको जग्गामा प्रमुख खाद्यान्न वाली उत्पादन हुने धनहर खेत ५-६-१२.५ विगाहा जग्गा मात्र देखिनु, खेतीपाती नयाँ प्रविधिबाट नगरी परम्परागत ढंगबाट गरिरहेको देखिएको छ । यस स्थितिमा खेतीपातीबाट प्राप्त हुने सिमित आम्दानीले मौद्रिक बचत अत्यन्त न्यून भई थप सम्पत्ति खरीद गर्न सक्ने अवस्था देखिदैन ।

प्रतिवादीले सार्वजनिक पद धारण गरेको अवधिमा श्रीमती शीला शर्मा (खड्का) ले जग्गा खरीद-विक्री गरेको विवरण :

सि. नं.	घर जग्गाको विवरण	जग्गा धनीको नाम	खरीद			विक्री			कैफियत
			मिति	रकम	विक्री गर्ने व्यक्तिको नाम	मिति	रकम	खरीद गर्ने व्यक्तिको नाम	
१	जिल्ला भक्तपुर, कटुंजे गा.वि.स - २ (क) कि.नं. ४४०, क्षेत्रफल ०-५-०-०	शीला खड्का	०५१।६।१६	१,००,०००/-	रामबहादुर थापा कटुंजे-१	२०५।०।४।३२	७०,०००/-	उमाप्रसाद चतुर्वेदी	
२	जिल्ला भक्तपुर, कटुंजे गा.वि.स.- २ (क) कि.नं. २६, क्षेत्रफल ०-३-१-०	"	०५१।५।१८	४,१०,०००/-	कृष्णभक्त खरबुजा	२०५१।६।१७	२५,५००/-	शिवबहादुर थापा	

	कि.नं. ४२, क्षेत्रफल ०-८-१-०					२०५८।४।३२	१,१५,५००।- -	उमाप्रसाद चतुर्वेदी	
	कि.नं. ४७, क्षेत्रफल ०-११-०-० ऐ. १ (ख) कि.नं. ७६७ क्षेत्रफल ०-१३-२-०					२०५१।६।१७	२,००,०००।- -	रामबहादुर थापा	
	कि.नं. ८२, क्षेत्रफल १-१३-०-० मध्ये कि.नं. ४४२ क्षेत्रफल ०-१३-२-० को जग्गा कि.नं. ४४३ क्षे.फ. १-०-२-० जग्गा					०५१।६।१८ ०५८।४।३२	१,००,०००।- - ३,६३,०००।	शिवबहादुर थापा उमाप्रसाद चतुर्वेदी	
३	का.म.न.पा.-९ सिनामंगल कि.नं. ३०१, क्षेत्रफल ०-२-१-२ कि.नं. ३०२, क्षेत्रफल १-१-३-० कि.नं. ८८, क्षेत्रफल ०-१-१-०	”	०५६।९।१२	५,३४,३७५।-	मीरा विष्ट वैरिया-२, बारा	२०५८।१०।३०	३०,००,०००।- ०।-	वीरेन्द्रकुमार कनौडिया कृष्णनगर न.पा.-५	
४	का.म.न.पा. २ (गौरीघाट) कि.नं. ५९५ क्षेत्रफल ०-५-०-०	”	२०४८।३।३०	४७,०००।-	मीनकुमारी देवी शर्मा	२०४९।१२।८	९४,०००।-	भक्तराज भण्डारी	हाल कि.नं. ३३४ कायम भएको

(क) खुमबहादुर खड्काकी श्रीमती शीला शर्मा (खड्का)को नाममा मिति २०५१।५।१६ र २०५१।५।८ मा जिल्ला भक्तपुर, कटुंजे गा.वि.स. २(क) कि.नं. ४४०, २६, ४२, ४७, ८२ र ए १(ख) कि.नं. ७६७ को जग्गा क्षेत्रफल ४-६-०-० रोपनी जग्गा खरीद गरेको लिखत बमोजिमको मूल्य रु. ५,१०,०००।- को जग्गाहरु मध्ये प्रतिवादी मन्त्री परिषद्को सदस्य रहँदाको समयमा नेपाल सरकारले मिति २०५८।५।१ देखि नेपाल अधिराज्यभरको जग्गा विक्री वितरणमा रोक लगाउने निर्णय हुनु भन्दा १ दिन अगाडि मिति २०५८।४।३२ मा प्रहरी निरीक्षक उमाप्रसाद चतुर्वेदीलाई जग्गा कि.नं. ४२, ४४० र ४४३ को जग्गा क्षेत्रफल १-१३-३-० रोपनी जग्गा विक्री गरेको । (बाँकी जग्गा २०५१।६।१७ र १८ मा सोही जग्गाका मोही रामबहादुर थापा र शिवबहादुर थापालाई छोडपत्र गरी दिएको) ।

(ख) प्रतिवादीकी श्रीमती शीला शर्मा (खड्का)का नाममा का.म.न.पा.वा.नं. ९ कि.नं. ३०१, ३०२ र ८८ को जग्गा क्षेत्रफल १-५-१-२ रोपनीको जग्गा मिति २०५६।९।१२ मा मिरा विष्टबाट लिखत बमोजिम रु. ५,३४,३७५।- मा खरीद गरेको ।

उपर्युक्त दफा (क) र (ख) मा उल्लेख भएका जग्गाहरु प्रतिवादीले गैरकानूनी आर्जनबाट आफ्नी श्रीमती शीला शर्मा (खड्का) को नाममा खरीद गरेको देखिन्छ । शीला शर्मा (खड्का) का

नामका जग्गाहरु मध्ये दफा (क) मा उल्लिखित जग्गा मिति २०५८।४।३२ मा लिखत बमोजिम उमाप्रसाद चतुर्वेदीलाई रु. ५,४८,५००।- र दफा (ख) मा उल्लिखित जग्गा मिति २०५८।१०।३० मा लिखत बमोजिम बीरेन्द्रकुमार कनौडियालाई रु. ३०,००,०००।- मा विक्री गरेको देखिएको छ । उक्त दफा (क) र (ख) मा उल्लेख भएका जग्गाहरु विक्री गरी प्राप्त गरेको रकम समेतले २०५८।१०।२६ मा ललितपुर उपमहानगरपालिका सानेपा २ (क) कि.नं. १०७, १८६ गरी जम्मा क्षेत्रफल १-७-१-० रोपनी जग्गा र सोमा निर्मित घर खरीद गरेको भन्ने निजले बयान गरेको तथा खरीद गरेको र विक्री गरेको समयको सामिप्यलाई विचार गर्दा सोकुरा सम्भव हुन सक्ने देखिएकोले सानेपामा खरीद गरेको घर जग्गा नै जफतको दावीको विषय रहेको हुँदा सिनामंगल र कटुन्जेको विक्री भएको जग्गा जफत दावीमा लिइएको छैन ।

(ग) का.म.न.पा. वडा नं. २ कि.नं. ५९५ क्षे.फ. ०-५-०-० जग्गा २०४८।३।३० मा मीनकुमारी देवी शर्माबाट रु. ४७,०००।- मा खरीद गरी ०४९।१।२।८ मा भक्तराज भण्डारीलाई रु. ९४,०००।- मा विक्री गरेको देखिन्छ । सो विक्रीबाट प्राप्त भएको रकम २०४९ सालमा निर्माण भएको सतवरिया -६ गोभेना, दाङको घरमा लगानी भएको देखिन्छ ।

सार्वजनिक पद धारण गरेको अवधिमा आर्जन गरेको सम्पत्तिको विवरण :

(क) घर, जग्गा :

क्र. सं.	घर जग्गाको विवरण	जग्गा धनीको नाम र नाता	खरीद मिति र मूल्य रु.	जग्गाको हालको मूल्य रु	घरको हालको मूल्य रु.
१	ललितपुर उप-महानगरपालिका सानेपा २(क) कि.नं. २४९ क्षेत्रफल १-६-१-१ रोपनी	शीला शर्मा (खड्का) श्रीमती	२०५५।१।३१ २०,९२,०००।-	३०,१२,१८७।५०	-
२	ललितपुर उप-महानगरपालिका सानेपा २(क) कि.नं. १०७, क्षेत्रफल १-६-०-० र कि.नं. १८६, क्षेत्रफल ०-१-१-० गरी जम्मा क्षेत्रफल १-७-१-० र सोमा निर्मित अलिसान घर	”	२०५८।१०।२६ ६०,००,०००।-	३१,३८,७५०।-	९२,८८,४१७।०६
३	दाङ जिल्ला, सतवरिया गा.वि.स.-६ गोभेनास्थित कि.नं. २७ र २८ को क्षेत्रफल ०-९-११ विगाहा पैतृक जग्गामा निर्मित मुख्य घर	खुमबहादुर खड्का	निर्माण २०५४ सालमा	-	२६,७५,७५०।०१
४	ऐ. ऐ. मा निर्मित मन्दिर र शौचालय	”	निर्माण २०५४ सालमा	-	१,४०,०२०।५०
५	ऐ. ऐ. मा निर्मित २ तल्ले गोठ घर	”	निर्माण साल २०४९	-	१५,२३,७२६।५०
६	ऐ. ऐ. गोदाम/भान्सा घर	”	”	-	३,२६,१२०।९४
७	ऐ. ऐ. ग्यारेज घर	”	”	-	३,०७,५६१।८०
			जम्मा	६१,५०,९३७।५०	१,४२,६१,५९६।८१

कूल जम्मा	२,०४,१२,५३४।३१
-----------	----------------

(ग) गाडी :

विवरण	रकम रु
खुमबहादुर खड्काको नाममा खरीद भई मिति २०५३।१०।२० मा यातायात व्यवस्था कार्यालय वागमती अञ्चल मा दर्ता गरेको बा.२ च ९५५५ नं. को मित्सुबिसी प्राडो	२४,५०,०००।-

(घ) बैंक मौज्दात :

सि.नं.	खातावालाको नाम	अभियुक्तसंगको नाता	बैंकको नाम	खाता नम्बर	रकम रु.
१	शीला शर्मा (खड्का)	श्रीमती	एभरेष्ट बैंक लिमिटेड नयाँवानेश्वर	८५८० "ए"	३६,३९,९१२।६३
२	पुनम खड्का	छोरी	हिमालयन बैंक लि., ठमेल	१३७००० "जे"	१६,६८२।-
जम्मा					३६,५६,५९४।६३

(ङ) सुन चाँदी :

सि.नं.	विवरण	मूल्य रु.
१	सुन ३३ तोला (प्रतितोलाको रु. १०,२००।१७ का दरले) हुने रु.	३,३६,६०५।६१
२	चाँदी २.९३ किलो ग्रामको (प्रति किलोग्रामको रु. १३,१५०।-का दरले) हुने रु.	३८,५२९।५०
जम्मा रु		३,७५,१३५।११

(च) अध्ययन खर्च :

विवरण	रकम रु
छोरी पुनम खड्कालाई भारतको मणिपाल (बेङ्गलोर)मा निजी खर्चमा चिकित्सा विषयको अध्ययन गराउदा २.५ वर्षमा लागेको खर्च	७,०४,०००।-

सार्वजनिक पद धारण गरेको अवधिमा संग्रह गरेको कूल सम्पत्ति रु.: २,७५,९८,२६४।०५

गैर कानुनी सम्पत्ति आर्जन कार्यका उदाहरण :

सार्वजनिक जवाफदेहीको पदमा रहेको अवस्थामा आर्जन गरेको सम्पत्तिको स्रोत कृषिआय, पारिश्रमिक, विदेशमा जाँदाको भत्ता र जीतेन्द्र श्रेष्ठबाट प्राप्त सापटी रकम भन्ने प्रतिवादीको भनाई रहेको छ । गैरकानुनी रूपमा सम्पत्ति संग्रह गरेको कार्यका झलकहरु निम्न आधारबाट पनि हेर्न सकिन्छ :-

१)जलश्रोत, भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्री भएको समय मिति २०५७।२।२७ मा औषधी उपचार गराउन भनी संयुक्त अधिराज्यको निजी भ्रमण गर्दा रु. ७,१८,४५३।२० भुक्तानी लिएकोमा मेडिकल बोर्डको सिफारिश नभएको, दैनिक भत्ता कानून विपरित भुक्तानी भएको, अस्पतालको बिल तथा चिकित्सकको प्रेस्क्रिप्सन पेश गर्न नसकेको, उपचार गराउन जाँदा भैपरी खर्च लिएको भनी महालेखा परीक्षकको विभागबाट बेरुजु कायम भएको छ । जसलाई कानूनको रितसम्म नपुगेको भनी

जलश्रोत मन्त्रालयको मिति २०५८।१।१३ को निर्णयानुसार आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी नियमावली, २०५६ को नियम १४९(४) बमोजिम फछ्यौट गराउने कार्य भएको छ ।

२) प्रतिवादीले आफ्नै हस्ताक्षरले २०४८ सालको जेठ महिनामा मन्त्रीपरिषद् सचिवालयमा पेश गरेको सम्पत्ति विवरणमा दाङ, सतवरियाको गोभेनामा १० विगाहा जग्गा, आमाका नाउँमा २ विगाहा जग्गा, ४ लाख मूल्य बराबरको घर, २ लाख रुपैया नगद, ७ तोला सुन, ६ तोला चाँदी र गोल्डस्टार टेलिभिजन भएको भनी विवरण उल्लेख गरेको देखिन्छ । सो विवरणलाई २०४४।८।२१ मा मालपोत कार्यालय दाङमा भएको वण्डापत्रले पनि समर्थित गरेको छ । २०४४ सालमा रु. ४ लाख मोलिने १० विगाहा १० धूर जग्गा र प्रतिवादीको आयको श्रोत सार्वजनिक जवाफदेहीको जिम्मेवारी वहन गरे वापत राज्यकोषबाट पाएको पारिश्रमिक वाहेक अरु केही देखिन्न । निर्वाहको लागि राज्यकोषबाट पाएको रकम र २०४४ सालमा रु. ४ लाख मोलिने जग्गाको कृषि आयबाट पारिवारिक खर्च, राजनैतिक परिचालन र अन्य खर्च समेत धानी हाल निजसंग देखिएको चल अचल सम्पत्ति आर्जन गर्न सक्ने अवस्था रहन्न/छैन । यसको सरल निष्कर्ष मुलुकको कानून मिचेर गैरकानूनी ढंगले सम्पत्ति संग्रह गरेको भन्ने निर्विवाद स्थापित हुन्छ ।

३) कृषि वाहेक अन्य कुनै वैधानिक स्रोत नभएको अवस्थामा प्रतिवादी खुम्बहादुर खड्काले मन्त्रीपरिषद् सचिवालयमा २०४८ सालमा रु. २ लाख नगद भएको उल्लेख गरेवाट अंश बुझेको साल २०४४ देखि २०४८ सम्म ४ वर्षको अवधिमा कृषि आय वापत रु. २ लाख बचत गर्न सकेको कुरा मान्दा पनि २०४४ सालदेखि २०४८ सालसम्म निजले कृषि पेशा वाहेक अर्थोपार्जन हुने अन्य कुनै व्यवसाय गरेको भन्ने आयोगमा गरेको बयानमा खुलाउन सकेको छैन । मन्त्रीपरिषद्मा पेश गरेको स्वघोषित विवरणको आधारमा पनि खेतीपातीको आम्दानीबाट वार्षिक रु. ५० हजार भन्दाबढी बचत हुन सक्ने अवस्था देखिदैन । कृषिआयबाट बचत भएको भने पनि सो रकमले पनि २०४९ सालमा दाङ सतवरियाको गोभेनामा घर बनाउदा प्रयोग भएको अवस्था छ ।

४) प्रतिवादीले आयोग समक्षको बयानमा उल्लेख गरेभै प्रतिवादी सगोलमा रहेको र करिव ३० विगाहा जग्गाको आयस्ता रहेको भन्ने भनाई मिति २०४४।८।२१ को वण्डापत्रले भूठा देखाई रहेको छ । प्रतिवादीले सम्पत्ति न्यायिक जाँचबुझ आयोग र यस आयोगलाई समेत गलत विवरण दिने प्रयास गरेपनि प्रतिवादीको जग्गा १०-०-१० विगाहा भन्दाबढी पैतृक सम्पत्ति देखिन्न । प्रमुख कृषिवाली धानलाग्ने जग्गा विगाहा ५-६-१२.५ मात्र धनहर देखिन्छ भने जम्मा १०-०-१० विगाहा जग्गा मध्ये करिव ४ विगाहा जति जग्गामा मोही कायम रहेको देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा मन्त्रीपरिषद् सचिवालयमा पेश गरेको विवरणमा उल्लेख गरेभै कृषिआयबाट प्रतिवर्ष रु. ५० हजार भन्दाबढी आयस्ता हुन सक्ने अवस्था छैन । कृषिआयबाट घर निर्माण गर्न जग्गा खरीद गर्न पुग्ने आय भएको भन्ने भनाई विश्वसनीय छैन । यसका साथै २०५४ साल पछिको कृषिआयबाट वा प्रतिवादीले बयानमा उल्लेख गरेभै अन्य कुनै वैधानिक आयको बचत हुने रकमले छोरीको पढाई खर्च वापत रु. ७,०४,०००/- खर्च भएको प्रत्यक्ष देखिएको छ । खेतीको आम्दानी वा वैधानिक रुपमा

प्राप्त हुने आयबाट २०५४ साल पश्चात अन्य थप चल-अचल सम्पत्ति आर्जन गर्न सक्ने अवस्था छैन ।

५) गाडी खरीद गर्न जीतेन्द्र श्रेष्ठबाट रु. १४ लाख सापटी लिएको र सो रकम अझ सम्म तिरेको छैन भन्ने प्रतिवादीको बयान कथन रहेको छ । तर सो भनाई विश्वास लाग्दो छैन । निजले उक्त गाडी किनेको एकवर्ष पछि दाङमा रु. २५ लाख भन्दाबढी खर्चमा घर बनाउन सक्ने, गाडी खरीद गरेको समयमा श्रीमती र छोरीको नाममा रु. १४ लाख बैंकमा राख्न सक्ने, सानेपामा भण्डै २१ लाखको र सिनामंगलमा रु. ५,३४,०००/- भन्दा बढी रकमको लिखत बमोजिमको मूल्य अनुसार जग्गा किन्न सक्ने व्यक्तिले रु. १४ लाख सापटी लिएर गाडी किनेको र अझै नतिरेको भन्ने भनाई भूठो देखिन्छ । यसमा कुनै सत्यता छैन ।

६) प्रतिवादीले २०५८/१०/२६ मा वीरेन्द्रकुमार कनौडियाबाट रु. ६० लाख थैली राखी ललितपुर सानेपामा घर जग्गा खरीद गरेको देखिएकोमा सो खरीद गर्न कटुन्जेको जग्गा र सिनामंगल र गौरीघाटको जग्गा विक्री गरी प्राप्त भएको रुपैयाँ र छोरीको नामको खाताबाट निकालेको रु. ११,८५,०००/- समेत प्रयोग भएको भन्ने देखिन्छ । तर गौरीघाटको जग्गा २०४९/१२/८ मा रु. ९४ हजारमा विक्री गरेको र सो रकम २०४९ सालमा दाङ जिल्ला, सतवरियाको गोभेनामा घर निर्माण गर्दा प्रयोग भएको माथि नै विश्लेषण भैसकेको र कटुन्जेको जग्गा र बैंकमा भएको छोरी पुनम खड्काको नामको रकमको नै वैधानिक स्रोत खुल्न नसकेको अवस्थामा सो र सोवाट बढे बढाएको सम्पत्ति पनि स्रोत प्रमाणित नभएको गैरकानूनी आर्जन हुने हुनाले उपरोक्त सानेपाको घर जग्गा पनि वैधानिक स्रोत प्रमाणित नभएको गैरकानूनी आर्जन देखिएको छ ।

७) कृषि आय सम्बन्धमा प्रतिवादीले २०४८ सालदेखि २०५८ सालसम्म प्रतिवर्ष रु. १० लाख आय हुने भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ । सो रकम आमा र भाइको जग्गा समेतबाट हुने आय भन्ने भनाई रहेको छ । २०४४/८/२१ मा नै अंश पाई सकेको देखिएको र त्यतिनै जग्गा आफ्नो जग्गा भएको भनी २०४८ सालमा मन्त्रीपरिषद् सचिवालयमा विवरण पेश गरेको अवस्थामा प्रतिवादीसंग आफ्नो जग्गा १०-०-१० विगाहा मात्र रहेको निर्विवाद स्थापित भएको छ । २०४४ सालमा अंश पाएपछि २०४८ सालमा मन्त्रीपरिषद् सचिवालयमा सम्पत्ति विवरण पेश गरुन्जेल ४ वर्षको आय रु. २ लाख नगद मौज्दात रहेको तथ्य निजले पेश गरेकै विवरणबाट स्वीकारेको अवस्था छ । यो तथ्यले वार्षिक कृषि आय रु. ३ लाख ६०/६५ हजार हुने भन्ने प्रतिवादीको भनाई भूठो र आधारहिन प्रमाणित हुन्छ । अंशमा प्राप्त १०-०-१० विगाहा जग्गा मध्ये धनहर खेत जग्गा विगाहा ५-६-१२.५ भएको र भण्डै ४ विगाहा जग्गामा मोही कायम भएको देखिन्छ । प्रतिवादीले सार्वजनिक पद धारण गरेपछिका वर्षहरुमा स-परिवार काठमाडौँमा नै बसोवास गर्ने गरेको तथा निज र निजका एकाघर परिवारका सदस्यहरु कृषकको रुपमा खेतीपाती गर्ने गरेको भन्ने आयोग समक्षको बयान कथनमा समेत खुल्न आएको देखिदैन । खेतीपाती पनि परम्परागत ढंगबाट मात्र भएको देखिन्छ । यस स्थितिमा खेतीपाती अन्य व्यक्तिहरु मार्फत गराई जो हात सो साथ गरी प्राप्त हुने आयको बचतले

ठूलो परिमाणको चल अचल सम्पत्ति वैधानिक रूपमा आर्जन गर्न सक्ने स्थिति नदेखिएबाट सो जग्गाबाट उल्लेख्य आम्दानी हुने अवस्था छैन/देखिदैन ।

८)प्रतिवादी मन्त्री भए पश्चात निजले नियमित रूपमा पाउने पारिश्रमिक तालिका नं. १० को क्रम संख्या ६ र ७ मा उल्लेख भए अनुसार रु.१४,८६,४२४।९५ देखिन्छ । निज विदेश भ्रमणमा जादा प्राप्त भएको भनी तालिका नं. १० मा उल्लिखित रकम रु. ५,१३,९२३।७५ देखिन्छ । मन्त्री पदमा वहाल रहेको र अन्य अवस्थामा पनि सांसद तथा आफ्नो राजनैतिक दलको उच्चस्तरीय नेताको हैसियतमा खान वस्न र पारिवारिक खर्च चलाई पार्टी कार्यकर्ता इष्टमित्र आदिको सामान्य आतिथ्य सम्पन्न गर्नु पर्ने हुँदा प्रतिवादीले प्राप्त गर्ने वैधानिक पारिश्रमिक र भत्ता आदिबाट दैनिक पारिवारिक खर्च सञ्चालन गर्न नै धौ-धौ पर्ने वास्तविकतालाई नकार्न सकिन्न । यस्तो अवस्थामा पारिश्रमिकबाट बचत गरी चल-अचल सम्पत्ति आर्जन गर्न सक्ने अवस्था छैन ।

९)वैदेशिक भत्ता वापत प्राप्त रकम भनी मन्त्री पदको व्यक्ति विदेश जाँदा खान, वस्न वा कहिले काही पाकेट खर्च भनी प्राप्त रकम सोही प्रयोजनको लागि खर्च हुने र घर परिवारलाई सानो-तिनो कोशेली तथा सामान्य मूल्यका चिज खरीद गर्न मात्र पुग्ने न्यून रकम मात्र बचत हुन सक्ने हुनाले घर जग्गा गाडी जस्ता सम्पत्तिमा लगानी गर्न विदेश भ्रमणबाट बचत हुने रकमबाट संभव देखिदैन ।

१०)प्रतिवादीका भाइ खिमबहादुर खड्काले बराबरी अंश पाएकोमा विवाद छैन । प्रतिवादीले उल्लेख गरेभै कृषिबाट अत्यधिक आम्दानी हुने भए निजका भाइको आर्थिक हैसियत प्रतिवादीको भै बृद्धि भएको हुनु पर्ने हो तर सो देखिएको छैन । यस तथ्यबाट पनि प्रतिवादीले सार्वजनिक पद धारण गरेकै अवधिमा अख्तियारको दुरुपयोग गरी अस्वाभाविक र अमिल्दो आर्थिक हैसियत देखिने सम्पत्तिमा बृद्धि भएको छ । जसले गैरकानूनी कार्य गरी आर्जन गरेको सम्पत्ति हो भन्ने थप आधार स्थापित गर्दछ ।

सार्वजनिक जवाफदेहीको पदमा रहेको अवस्थामा बुभेका रकमको विवरण :

सि.नं.	विवरण	मन्त्रालय	मिति	रकम
१.	सरकारी विदेश भ्रमण - वेलायत र अमेरीका	निर्माण तथा यातायात	०४.०१.७१	२,१७,८००।-
२	सरकारी विदेश भ्रमण - चीन	गृह	०५.३२.१३	२,०९,८८५।-
३	सरकारी विदेश भ्रमण - अष्ट्रिया	गृह	०५.०६.१६	९४,२३८।७५
जम्मा				५,१३,९२३।७५
४.	औषधि उपचार गर्न वैकिक भ्रमण (व्यक्तिगत)	निर्माण तथा यातायात	०५.१६.१९	१,००,०००।-
५.	औषधि उपचार गर्न वेलायत भ्रमण (व्यक्तिगत)	जलश्रोत	०५.७.२७	७,९८,४५३।२०
जम्मा				८,९८,४५३।२०
६.	सांसदको तलव भत्ता र दशैखर्च वापत	सांसद सचिवालय	विभिन्न	५,७४,८४९।-
७.	मन्त्री पदको तलव भत्ता र दैनिक तथा भ्रमण भत्ता	विभिन्न	विभिन्न	९,१९,५७५।९५

जम्मा	१४,८६,४२४।९५
कूल जम्मा	२८,१८,८०१।९०

स्रोत खुलेको सम्पत्ति :

क्र सं	नाम, थर	सम्पत्तिको विवरण	मूल्य रु.
१	खुमबहादुर खड्का	दाङ जिल्ला, सतवरिया गा.वि.स.-६ गोभेना स्थित कि.नं. २७ र २८ को ०-९-११ विगाहाको पैतृक जग्गामा २०४९ सालमा निर्मित २ तल्ले घर, गोदाम घर भान्सा घर, ग्यारेज घर मूल्य रु	२१,५७,४०९।२४
२	खुमबहादुर खड्का	दाङ जिल्ला, सतवरिया गा.वि.स.-६ गोभेना स्थित कि.नं. २७ र २८ को ०-९-११ विगाहा जग्गामा २०५४ सालमा निर्मित घर, मन्दिर र शौचालय-१ र २ समेतको मूल्य रु.२८,१५,७७०।५१ मध्ये स्रोत खुलेको रु.	६,७४,०९५।४६
३	„	खुमबहादुर खड्काकी छोरी पुनम खड्कालाई निजी खर्चमा भारतको मणिपालस्थित अध्ययन संस्थामा चिकित्सा विषय अध्ययन गराउँदा (२.५ वर्ष) को खर्च रु.	७,०४,०००।-
४	„	सुन ३३ तोलाको प्रति तोला रु. १०,२००।१७ का दरले हुने रु.	३,३६,६०५।६१
५	„	चाँदी २ किलो ९३० ग्रामको प्रति किलो रु. १३,१५०।- का दरले हुने रु.	३८,५२९।५०
		जम्मा	३९,१०,६३९।८१

स्रोत खुलेको सम्पत्तिको विश्लेषण :

१) प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले २०४८ सालमा मन्त्रीपरिषद् सचिवालयमा पेश गरेको सम्पत्ति विवरणमा आफु संग १० विगाहा जग्गा, ७ तोला सुन, ६ तोला चाँदी र नगद रु. २ लाख भएको व्यहोरा उल्लेख गरेको छ । स्वेच्छिक रुपमा आफैले पेश गरेको सम्पत्ति विवरणको आधारमा पैतृक सम्पत्तिबाट प्राप्त भएको खेतीपातीको आम्दानी वार्षिक रुपमा रु. ५० हजार भन्दाबढी बचत हुन सक्ने अवस्था देखिदैन । २०४४ सालमा १०-०-१० विगाहा जग्गा अंशमा पाएको देखिनाले खेतीबाट पनि आय हुन सक्ने देखिन्छ ।

आरोपत्रको तालिका नं. ११ को क्रम संख्या १ मा उल्लिखित प्रतिवादीको २०४९ सालमा निजको दाङ जिल्लास्थित सतवरिया गा.वि.स. वा.नं. ६ गोभेनाको पैतृक जग्गामा घर बनाएको देखिन्छ । निजले रु. ३ लाखको लागतमा एउटा मात्र घर बनाएको भन्ने भनाई भएतापनि २०४९ सालमा आरोपत्रको तालिका नं. ११ को क्र.सं. १ मा उल्लिखित २ तल्ले घरका साथै भान्सा घर र ग्यारेज समेत बनाएको देखिएको र प्राविधिकहरुले तत्कालको मूल्यको आधारमा गरेको मूल्यांकन अनुसार निर्माण कार्य गर्दा खर्च रु. १२,५१,३७५।३५ लागेको देखिन्छ । २०४८ सालमा मन्त्रीपरिषद् सचिवालयमा पेश गरेको विवरणमा उल्लिखित रु. २ लाख नगद, २०४८।३।३० मा रु. ४७,०००।- खरीद गरेको तालिका नं. ४ क्र.सं. ४ मा उल्लिखित कि.नं. ५९५ को ०-५-०-० रोपनी जग्गा मिति २०४९।१।२।८ मा रु. ९४,०००।- मा विक्री गरेको रकम र पैतृक सम्पत्तिको एकवर्षको कृषि आयबाट बढीमा ५० हजारसम्म बचत हुन सक्ने रकम समेत गरी बढीमा रु. ४ लाखसम्म आयको वैधानिक स्रोत देखिएको छ । बाँकी नपुग रकम घर बनाउँदाको अवस्थामा प्रतिवादीले सार्वजनिक पद

धारण गर्न प्रारम्भ मात्र गरेको र वासस्थानको लागि उपयुक्त घर निर्माण गर्न निजको पारिवारिक पृष्ठभूमिलाई हेर्दा आफ्नो परिवारबाट हुन सक्ने सहयोग समेतको संभावना हुँदा निजले दाङ जिल्लास्थित सतवरिया गाउँ विकास समिति वार्ड नं. ६ गोभेनामा २०४९ सालमा घर निर्माण गर्दा लागेको सम्पत्तिलाई वैधानिक आयस्रोत खुलेको सम्पत्ति मान्न सक्ने अवस्था रहेको छ । यसरी सम्पत्तिको वैधानिक स्रोत खुल्न सक्ने आधार स्थापित भएकोले हालको मुल्यांकन बमोजिम रु. २१,५७,४०९।२४ लाई स्रोत खुलेको सम्पत्तिमा गणना गरिएको छ ।

२) तालिका नं. ११ को क्रम संख्या २ मा उल्लिखित प्रतिवादीको दाङ जिल्ला, सतवरिया गा.वि.स.-६ गोभेनास्थित कि.नं. २७ र २८ को पैतृक जग्गामा रु. २८,१५,७७०।५१ मूल्य बराबरको घर मन्दिर र शौचालय २०५४ सालमा निर्माण भएको देखिन्छ । उक्त घर, मन्दिर र शौचालय निर्माण गर्दा तत्कालीन समयमा रु. २५,०६,०४७।८२ रकम खर्च भएको कुरा प्राविधिक विशेषज्ञहरुले प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेका छन् ।

दुईतले गोठघर, ग्यारेज घर मिति २०५८।१२।२९ र २०५९।१।३० मा विस्फोटन गराई क्षति पुऱ्याएकोले सो क्षतिपूर्ति लिने सिलसिलामा नेपाल सरकारद्वारा गठन भएको स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिले उक्त सम्पत्तिको ह्रास कट्टी गर्दा आवास गृहको ५ वर्ष र अन्यको १० वर्षको मात्र गरेको हुँदा उक्त आवास गृहको २०५४ सालमा र अन्य भवनको निर्माण कार्य २०४९ सालमा भएको स्पष्ट देखिएको छ । सो घर, ग्यारेज निर्माण गरेको अवधिको आधारमा स्थानीय क्षति मूल्यांकन समितिद्वारा क्षति भएको सम्पत्तिको जम्मा रु. १५,५५,८६१।- मूल्यांकन भएबाट उक्त रकम मिति २०५९।६।१६ मा प्रतिवादीका तर्फबाट निजका भाइ खिमबहादुर खड्काले बैंक चेक मार्फत रकम बुझी दाजु खुमबहादुर खड्कालाई दिएको कुरा भुक्तानी लिने भनिएका खिमबहादुर खड्काले र सो रकम आफुले पाएको कुरा प्रतिवादी स्वयंले आयोग समक्षको बयानमा उल्लेख गरेबाट आवास गृह, शौचालय र मन्दिर समेत २०५४ सालमा निर्माण गरेको पुष्टि हुन्छ ।

स्रोतको सम्बन्धमा प्रतिवादीले आफ्नो खेतीबाट प्राप्त हुने आयको बचतबाट निर्माण गरेको भनी बयान कथनमा उल्लेख गरेको छ । २०५० साल पछिका वर्षहरुमा कृषिजन्य वस्तुहरुको मूल्यमा भएको केही वृद्धिले पनि पहिलेको तुलनामा कृषि आमदानीबाट हुने आय बढ्न सक्ने स्थिति एकातिर देखिएको छ भने अर्कातिर आफ्ना परिवारको पालन पोषण, शिक्षा जस्ता अनिवार्य रुपमा खर्च हुने शीर्षकमा राज्यबाट प्राप्त गर्ने तलव भत्ताको रकम उपयोग हुन सक्ने भएबाट यस्ता कार्यका लागि थप रकम जुटाउनु पर्ने अवस्था नदेखिएकोले पैतृक सम्पत्तिबाट प्राप्त धनहर ५-६-१२.५ विगाहाको २०४९ साल पछिको आमदानीबाट बचत भएको स-सानो परिमाणको रकमबाट प्राप्त हुन सक्ने बढीमा करिव रु. ४ लाख रकम र २०५३ सालसम्म बेलायत, अमेरिका र चीनमा सरकारी कामको सिलसिलामा जाँदा सरकारी कोषबाट प्राप्त भएको रकम रु. ४,१९,६८५।- मध्ये करिव रु २ लाखसम्म बचत हुन सक्ने जम्मा रु. ६ लाखको वैधानिक स्रोत देखिएको छ । सो रकम तत्कालीन समयको दररेट बमोजिम हुन आउने मूल्य रु. २५,०६,०४७।८२ को उक्त घर, मन्दिर र शौचालय निर्माणमा

प्रयोग हुन सक्ने देखिएको छ । २०५४ सालमा निर्मित घर, मन्दिर, शौचालयमा खर्च भएको रकम मध्ये स्रोत खुल्ला आएको रु.६,००,०००/- रकमको समानुपातिक बृद्धिले हुने हालको मूल्य रु. ६,७४,०९५।४६ मूल्य बराबरको सम्पत्तिको स्रोत खुलेको हुँदा उक्त रकमलाई स्रोत खुलेको सम्पत्तिको रूपमा गणना गरिएको छ ।

३.)तालिका नं. ११ को क्रम संख्या ३ मा उल्लिखित रकम छोरी पुनम खड्काको अध्ययन खर्च भनी आयोग समक्षको बयानमा उल्लेख भएको छ । प्रतिवादीकै बयान अनुसार हालसम्म चिकित्सा विषय पढाउँदा रु.७,०४,०००/- भन्दा बढी नै खर्च भै सकेको कुरा खुल्ला आएको छ । निजी खर्चमा चिकित्सा विषय पढाउँदा लागेको खर्चको स्रोतको विषयमा प्रतिवादीले कृषिआयको आम्दानीबाट बचत भएको रकमले अध्ययन गराएको भनी बयानमा उल्लेख गरेको देखिएको छ । २०५५ सालपछि कृषिको आम्दानी र कानून सम्मत ढङ्गले २०५८।६।१६ मा अष्ट्रिया जाँदा प्राप्त गरेको रकमबाट बचत भएको तथा अन्य प्रतिवादीले बचत भनेका रकम समेतले छोरीलाई अध्ययन गराई रहेको हुन सक्ने देखिँदा छोरीलाई भारतमा पढन पढाउँदा लागेको खर्च रु. ७,०४,०००/- रकमलाई स्रोत खुलेको सम्पत्तिको रूपमा गणना गरिएको छ ।

४.)तालिका नं. ११ को क्रम संख्या ४ र ५ मा उल्लिखित सुन र चाँदीका सम्बन्धमा प्रतिवादीले आफूसँग ४० तोला सुन, ३ किलो चाँदी रहेको भनी सम्पत्ति न्यायिक छानविन आयोगमा विवरण पेश गरी सोको जानकारी आयोगलाई गराएको देखिन्छ । सो मध्ये पैतृक ७ तोला सुन र ६ तोला चाँदी भएको र सार्वजनिक पद धारण गरेपछि प्रतिवादीसँग सुन ३३ तोला र चाँदी २.९३ के.जी. आर्जन गरेको देखिन्छ । सो सम्पत्ति विवाह पश्चात् ससुरालीबाट प्राप्त गरेको भनी बयानमा उल्लेख गरेको देखिन्छ । नेपाली समाजको संस्कृति र परम्परा अनुसार विवाहको समयमा वा विवाह पूर्व र पश्चात् छोरीलाई सुन चाँदीका गहनाहरु दाइजो स्वरूप उपहार दिने प्रचलन रहेको पृष्ठभूमिलाई समेत मध्य नजर गर्दा तथा खेतीपातीबाट प्राप्त भएको आयको बचतको रकम तथा विदेश भ्रमण जाँदा समय समयमा कानून बमोजिम ल्याउन पाउने सुन किनी ल्याएको हुन सक्ने संभावनालाई विचार गरी सार्वजनिक पद धारण गरे पश्चात बृद्धि गरेको सुन र चाँदीको रु.३,७५,१३५।१६ लाई स्रोत खुलेको सम्पत्तिको रूपमा गणना गरिएको छ ।

१२. स्रोत नखुलेको सम्पत्ति विवरण :

क्र सं	नाम, थर	सम्पत्तिको विवरण	मूल्य रु.
१	खुमबहादुर खड्का	खुमबहादुर खड्काको नाममा मिति २०५३।१०।२० मा खरीद गरेको मित्सुविसी पजेरो वा.२ च ९५५५ को खरीद मूल्य रु.	२४,५०,०००/-
२	„	दाङ जिल्ला, सतवरिया गा.वि.स.-६ गोभेना स्थित कि.नं. २७ र २८ को ०-९-११ विगाहा जग्गामा २०५४ सालमा निर्मित घर, मन्दिर र शौचालय-१ र २ को रु २८,१५,७७०।५१ मध्ये स्रोत खुल्ला नसकेको रु	२१,४१,६७५।०५
३	शीला शर्मा	मिति २०५५।१।३१मा खरीद गरेको ललितपुर उप-महानगरपालिका सानेपा-२ (क)	३०,१२,१८७।५०

	खड्का)	क्रि.नं. २४९ क्षेत्रफल १-६-१-१ रोपनी जग्गाको रु.	
४	पुनम खड्का	छोरीको नामको हिमालयन बैंक, ठमेल स्थित बचत खाता नं. १३७००० "जे" मा रहेको बैंक मौज्दात रु.	१६,६८२।-
५	शीला शर्मा (खड्का)	श्रीमती शीला शर्मा (खड्का)को नाममा एभरेष्ट बैंक लि. नयाँ वानेश्वरस्थित खाता नं. ८५८० "ए" मा रहेको बैंक मौज्दात रु.	३६,३९,९१२।६३
६	”	मिति २०५८।१०।२६मा खरीद गरेको ललितपुर उप-महानगरपालिका सानेपा -२ (क) क्रि.नं. १०७ र १८६ क्षेत्रफल १-६-०-० र ०-१-१-० गरी जम्मा क्षेत्रफल १-७-१-० रोपनी जग्गा र सोमा निर्मित घर समेतको मूल्य रु	१,२४,२७,१६७।०६
जम्मा			२,३६,८७,६२४।२४

स्रोत नखुलेको सम्पत्तिको विश्लेषण :

१)आरोपत्रको तालिका नं. १२ को क्र.सं. १ मा उल्लिखित प्रतिवादीको नामको बा.२ च.९५५५ को मित्सुविसी पजेरो २०५३ सालमा खरीद गरेको स्रोतको सम्बन्धमा प्रतिवादीले रु. १४ लाख मीनभवनमा बस्ने जितेन्द्र श्रेष्ठ भन्ने व्यक्तिसंग सापटी लिएको र बाँकी रु. १० लाख ५० हजार कृषिको आयस्रोत र तलव भत्ताको बचत गरेको नगद सम्पत्तिबाट खरीद गरेको भन्ने बयान कथन छ । प्रतिवादीले पजेरो गाडी खरीद गर्न सापटी लिएको भनिएको समयमा निजकी श्रीमती शीला शर्मा (खड्का) को नाममा एभरेष्ट बैंक लि. नयाँ वानेश्वरमा रु.१० लाख र निजकी तत्कालीन नाबालिका छोरी पुनम खड्काको नाममा हिमालयन बैंक, ठमेलमा रु.५ लाख गरी जम्मा रु.१५ लाख बैंक मौज्दात रहेको छ । आफूसंग नगद रहेकै अवस्थामा अन्य व्यक्तिबाट रु. १४ लाख सापटी लिई जापानबाट आयात गरिने गाडीहरु मध्ये महंगो मित्सुविसी गाडी खरीद गरेको भन्ने बयानमा सत्यता देखिदैन । नेपाल अधिराज्यको असंगठित क्षेत्रको आर्थिक कारोवारको हिसावले पनि रु. १४ लाख ठूलो रकम रहेको र सो परिमाणको रकम असंगठित क्षेत्रबाट घरायसी गर्जो टार्ने हिसावले सापटमा लिने दिने कार्य भएको भनी प्रतिवादीले लिएको जिकीर कसूरबाट बच्न बनावटी र भूठो भनाई मात्र देखिएको छ ।

प्रतिवादीले सार्वजनिक पद धारण गरे पश्चात् आर्जन गरेका सम्पत्तिको स्रोतको विषयमा कृषि आय भनी उल्लेख गरेको देखिन्छ । निजले उल्लेख गरेको आयको स्रोत भनिएको खेतीपाती आयबाट (२०४४ सालदेखि २०४९ सालसम्मको कृषिआयलाई स्रोत खुलेको सम्पत्तिको दफा १ मा विवेचना गरिएको)२०५० सालदेखि २०५३ सालसम्म रु. १०,५०,०००।- बचत थियो भन्ने जिकीर काल्पनिक र कसूरबाट बच्न बनावटी कुरा मात्र देखिन्छ । खेतीको आय सतवरियास्थित घरमै राख्ने गरिएको भन्ने निजको भनाइ भएको देखिँदा र २०५० सालदेखि २०५४ सालसम्मको कृषिआयले सतवरियामा २०५४ सालमा घर बनाउदा प्रयोग हुन सक्ने देखिएकोले वैधानिक स्रोत नखुलेको रु. २४,५०,०००।- रकम खर्च गरी खरीद गरेको उल्लिखित पजेरो गाडीलाई स्रोत नखुलेको सम्पत्तिको रुपमा गणना गरी दावीमा लिइएको छ ।

२)आरोपत्रको तालिका नं. १२ को क्रम संख्या २ मा उल्लिखित प्रतिवादीको दाङ जिल्ला, सतवरिया गा.वि.स.-६ गोभेनास्थित कि.नं. २७ र २८ को पैतृक जग्गामा रु. २८,१५,७७०।५१ मूल्य बराबरको घर मन्दिर र शौचालय २०५४ सालमा निर्माण भएको देखिन्छ । उक्त घर, मन्दिर र शौचालय निर्माण गर्दा तत्कालीन समयमा रु.२५,०६,०४७।८२ रकम खर्च भएको कुरा तत्कालीन निर्माण मूल्यको आधारमा प्राविधिक विशेषज्ञहरुले उक्त सम्पत्तिको मूल्यांकन गरेको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ । २०५४ सालमा आवास घर बनाएको कुरा निजले इन्कार गरे तापनि २०५८।१२।२९ र २०५९।१।३० मा सतवरियास्थित निजका घर विष्फोटनबाट क्षति भए वापत क्षतिपूर्ति रकम निर्धारण गर्ने क्रममा श्री ५ को सरकारले गठन गरेको स्थानीय क्षतिपूर्ति निर्धारण समितिको मूल्यांकनमा २०५४ सालमा बनेको घर (ह्यास कट्टीका आधारमा) समेतको मूल्यांकन गरेको र सो वापत रु. १५,५५,८६९।- रकम बुझी सकेको देखिन्छ ।

स्रोतको विषयमा प्रतिवादीले आफ्नो खेतीपातीबाट प्राप्त हुने मौद्रिक आयको लामो समयदेखिको बचतबाट निर्माण गरेको भनी बयान कथनमा उल्लेख गरेको छ । २०५० साल पछिका वर्षहरुमा कृषिजन्य वस्तुहरुको मूल्यमा भएको केही वृद्धिले पहिलेको तुलनामा कृषि आम्दानीबाट हुने मौद्रिक आय बढ्न सक्ने स्थिति एकातिर देखिएको छ, भने अर्कातिर आफ्ना परिवारको पालन पोषण, शिक्षा जस्ता अनिवार्य रुपमा खर्च हुने शीर्षकमा राज्यबाट प्राप्त गर्ने तलव भत्ताको रकम उपयोग हुन सक्ने भएबाट यस्ता कार्यका लागि थप रकम जुटाउनु पर्ने अवस्था नदेखिएकोले पैतृक सम्पत्तिबाट प्राप्त धनहर ५-६-१२.५ विगाहाको आम्दानीको २०५० सालदेखि २०५४ सालसम्म खेतीपातीको आम्दानीको स-सानो परिमाणको बचतबाट प्राप्त हुन सक्ने बढीमा रु. ४ लाख र २०५३ सालसम्म सरकारी कामको सिलसिलामा विदेश जाँदा सरकारी कोषबाट प्राप्त भएको रकममध्ये निजकै भनाई बमोजिम बचत हुने रकमको करिव २ लाखलाई बचत भएको मानि उक्त घर, मन्दिर, शौचालय निर्माण गरेको तत्कालीन समयको दररेट बमोजिम हुन आउने मूल्य रु.२५,०६,०४७।८२ मध्ये रु.६,००,०००।- को स्रोत खुल्न सक्ने आधार स्थापित भएको (सो विषयमा स्रोत खुलेको सम्पत्तिको बूँदा नं.२ मा विवेचना गरिएको) हुँदा बाँकी रु. १९,०६,०४७।५० को स्रोत खुल्न सकेको देखिदैन । सो सम्पत्तिलाई स्रोत नखुलेको सम्पत्तिको रुपमा गणना गरिएको छ । अतः २०५४ सालमा निर्मित घर, मन्दिर, शौचालयमा खर्च भएको रकम मध्ये स्रोत खुल्न नआएको रु.१९,०६,०४७।५० रकमको समानुपातिक वृद्धिले हुने हालको मूल्य रु. २१,४१,६७५।०५ मूल्य बराबरको सम्पत्तिको वैधानिक स्रोत नखुलेको हुँदा उक्त रकम बराबरको सम्पत्तिलाई स्रोत नखुलेको सम्पत्तिमा गणना गरी दावीमा लिइएको छ ।

३)आरोपत्रको तालिका नं. १२ को क्र. सं. ३ मा उल्लिखित ललितपुर उप-महानगरपालिका वडा नम्बर २(क) कि.नं. २४९ क्षेत्रफल १-६-१-१ रोपनीको जग्गा मिति २०५५।१।३१ मा लिखत बमोजिम रु. २०,९२,०००।- मूल्यमा खरीद गरेको देखिएको छ । सो जग्गाको हालको मूल्यांकन अनुसार रु.३०,१२,१८७।५० रहेको छ ।

खरीद गरेको कि.नं. २४९जग्गाको स्रोतको विषयमा प्रतिवादीले जमिनको आयस्रोत, विदेश जाँदा बचत भएको रकम र आफ्नो तलव भत्ताबाट बचत भएको रकमबाट खरीद गरेको भनी आयोग समक्ष बयान कथनमा उल्लेख गरेको छ । कृषि व्यवसाय परम्परागत ढंगबाट हुने गरेको तथा अर्काले खटाएर दिएको जमिनको आयस्रोतले जिवीकोपार्जनको अतिरिक्त जे जति बचत हुन सक्थ्यो सो बचत न्यून हुने भएकोले ठूलो परिमाणमा चल-अचल सम्पत्ति खरीद गर्न सक्ने अवस्था रहेको देखिदैन । खेतीको आय र अन्य स्रोतबाट जे जति प्राप्त हुन सक्ने बचत रकम रु. १०,७९,१३५।११ वरावरको सम्पत्ति स्रोत खुलेको सम्पत्तिको तालिका नं. ११ को क्र.सं. ३, ४ र ५ मा उल्लिखित कार्यमा प्रयोग भएको देखिएबाट खेती समेतबाट हुने सिमित आयले थप सम्पत्ति खरीद गर्न सक्ने स्थिति छैन/देखिदैन । त्यसैगरी सरकारी कामको सिलसिलामा विदेश भ्रमण वापत निजले प्राप्त गरेको जम्मा रु. ५,१३,९२३।७५ (स्वास्थ्योपचार खर्च बाहेकको) रकमबाट केही रकम बचत भएको भए उक्त रकम स्रोत खुलेको सम्पत्ति मध्ये २०५४ सालमा दाङ जिल्लाको सतवरिया गा.वि.स.-६ कि.नं. २७ र २८ मा निर्मित घरमा लागेको हुन सक्ने भनी स्रोत खुलेको सम्पत्तिको बुँदा नं. ३ मा विवेचना भएकाले निजको भनाई तथ्यमा आधारित नरहेकोले विश्वास गर्न सक्ने आधार स्थापित हुन सक्तैन । सम्पत्ति खरीद गर्दाको अर्को स्रोत भनी सार्वजनिक पद धारण गर्दा राज्यबाट प्राप्त गर्ने तलव भत्ता, दशै खर्च जस्ता रकमको बचतबाट वताएपनि राजनैतिक क्षेत्रका व्यक्तिहरुले सार्वजनिक पद धारण गर्न सामान्यतः निर्वाचन प्रक्रियाबाट चुनिनु पर्दा उम्मेदवारीको प्रचार प्रसार कार्यकर्ता तथा जनपरिचालन, सञ्चार तथा यातायात र जनसम्पर्क इत्यादिमा खर्च भई बचत हुन सक्ने स्थिति छैन । वैधानिक आयस्रोतबाट जे जति रकम बचत हुन सक्थ्यो सोलाई गणना गरी स्रोत खुलेको सम्पत्तिमा प्रयोग भएको हुन सक्ने भनी समावेश गरिएकोले प्रतिवादीको भनाईमा सत्यता रहेको पाइएन/छैन । अतः २०५५ सालमा रु. २० लाख ९२ हजार मूल्यमा रु. ३०,१२,१८७।५० मूल्य वरावरको जग्गा खरीद गर्ने सम्पत्तिको वैधानिक स्रोत खुल्न सक्ने आधार स्थापित हुन नसकेकोले सो जग्गालाई स्रोत नखुलेको सम्पत्तिमा गणना गरी दावीमा लिइएको छ ।

४)आरोपत्रको तालिका नं. १२ को क्रम संख्या ४ र ५ मा उल्लिखित प्रतिवादीको छोरी पुनम खड्काको नाममा २०५२।१।२५ रु. ५ लाख र २०५५।१।१२ मा रु. ४ लाख एकमुष्ट थप गरी ९ लाख रुपैया मुद्दती खातामा हिमालयन बैंक लिमिटेड, त्रिदेवीमार्ग, ठमेलमा जम्मा गरेको साथै पत्नी शीला शर्मा (खड्का)को नाममा मिति २०५३।१।१४ मा रु. १५ लाख र मिति २०५६।४।२३ मा रु. १० लाख एकमुष्ट थप गरी जम्मा रु. २५ लाख एभरेष्ट बैंकको मुद्दती खातामा जम्मा गरेको देखियो । उल्लिखित मितिमा त्यत्रो ठूलो रकम प्राप्त हुन सक्ने वैधस्रोत देखाउन नसकेको र कृषि, विदेश भ्रमण समेतबाट प्राप्त हुन सक्ने आयबाट बचत हुन सक्ने रकम पनि अन्य प्रयोजनको लागि प्रयोग भैसकेको भनी स्रोत खुलेको सम्पत्तिमा समावेश भैसकेकोहुनाले श्रीमती शीला शर्मा (खड्का) का नाममा एभरेष्ट बैंक लि. नयाँ वानेश्वरमा मौज्जात रहेको रु. ३६,३९,९१२।६३ र पुनम खड्काको

नाममा हिमालयन बैंक लि. त्रिदेवीमार्ग, ठमेलमा हाल मौज्दात रहेको रु. १६,६८२१-रकम समेत स्रोत खुल्ला नसकेको गैरकानूनी आर्जनको सम्पत्ति देखियो ।

पुनम खड्काको नाममा जम्मा गरेको रु. ९,००,०००/- स्रोत खुल्ला सकेको देखिदैन । उक्त रकमबाट प्राप्त भएको व्याज समेत गरी जम्मा रु. ११,८५,०००/- शीला शर्मा (खड्का)ले मिति २०५८।५।१८ मा भिकेको देखिएको छ । सो रकमको विषयमा प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले सानेपास्थित घर जग्गा मिति २०५८।१०।२६ मा खरीद गरेको घरमा प्रयोग गरेको भनी बयानमा उल्लेख गरेका र बैंकबाट रकम भिकेको तथा घर खरीद गरेको समयको सामिप्यलाई हेर्दा निजको जिकिर स्वाभाविक देखिएकोले सो घर जग्गा नै वैधानिक स्रोत नखुलेको सम्पत्तिको रूपमा दावीमा लिइ सकेको हुँदा बैंकबाट भिकेको रु. ११,८५,०००/- लाई दावीमा नलिई हिमालयन बैंक लिमिटेडको खाता नं. १३७००० “जे” मा वांकी रहन गएको बैंक मौज्दात रु. १६,६८२१- लाई मात्र स्रोत नखुलेको सम्पत्तिमा गणना गरी दावीमा लिइएको छ ।

प्रतिवादीकी श्रीमती शीला शर्मा (खड्का) को नाममा एभरेष्ट बैंक नयाँ वानेश्वरस्थित बैंक मौज्दातको विषयमा प्रतिवादीले २०५५।२०५६ तिर दाङ जिल्लामा आतंक बढेपछि घरमा भएको नगद ल्याई काठमाडौंको बैंकमा जम्मा गरेको भनी बयान कथनमा उल्लेख गरेको पाइन्छ । तर शीला शर्मा (खड्का) को नाममा २०५३ सालमा नै एभरेष्ट बैंक लिं. नयाँ वानेश्वरमा रु. १५ लाखको मुद्दती खाता खोलेको र केही समय पछि रु. १० लाख थपि रु. २५ लाखको मुद्दती खाता खोलेको हुँदा निजको आफ्नो भनाई नै विरोधाभाषपूर्ण देखिएको छ । जो प्रतिवादीले आफ्नो कसूरको बचावको लागि मात्र काल्पनिक तथा भ्रूठा बयान दिएको हुँदा उक्त नगद सम्पत्तिको स्रोतको वैधानिक आधार स्थापित नभएकोले रु. २५ लाख र सो रकमबाट व्याज समेत गरी बढे बढाएको खाता नम्बर ८५८० ए को जम्मा रु. ३६,३९,९१२।६३ बैंक मौज्दातलाई वैधानिक स्रोत नखुलेको सम्पत्तिको रूपमा गणना गरी दावीमा लिइएको छ ।

प्रतिवादी खुमबहादुर खड्का शिक्षित व्यक्ति तथा राजनैतिक व्यक्तित्व रहेको हुँदा २०४८ सालदेखि २०५६ साल सम्मको कृषि आयबाट भएको मौद्रिक बचत घरमा नै राखेको थिए भन्ने भनाईमा आफैमा भ्रूठो र तर्कहीन देखिन्छ । यदि खेतीको आयबाट बचत भएको रकम रहेको भएपनि ठूलो परिमाणको रकम काठमाडौं ल्याउंदा वाणिज्य बैंकहरुको सुविधा रहेको दाङ जिल्लाबाट बैंक मार्फत रकम ल्याएको नदेखिनुले पनि प्रतिवादीले आफ्नो कसूरबाट बच्ने प्रयास स्वरूप आयोगमा भ्रूठा बयान दिएको देखिन्छ । प्रतिवादीले यस विषयमा प्रतिवाद गर्दा आफ्नो परिवारले रकम सापटी दिंदा व्याज लिने नगरेको, बैंकमा राख्ने प्रचलन नभएको भनी उल्लेख गरेको देखिएको छ । तपाईं सपरिवार काठमाडौंमा बस्ने र ठूलो परिमाणको रकम दाङ जिल्लास्थित आफ्नो घरमा राख्ने विषयका सवालमा प्रतिवादीले सो घर भएको स्थानमा चोरीको डर नभएको र घरमा काम गर्ने मानिसहरु रहने गरेको हुँदा ठूलो परिमाणको रकम घरमा नै सुरक्षित हुने गरेको भनी जवाफ दिएको देखिन्छ । तर २०५४ साल सम्मको हुन सक्ने कृषि आयको अंक सतवरियामा घर बनाउदा र सो पश्चातको

रकम छोरी पुनम खड्काको अध्ययनको लागि प्रयोग भएको भनी स्रोत खुलेको सम्पत्तिको रुपमा समावेश भएको हुँदा निजको भनाई अनुसार अरु रकम घरमा थियो भन्ने कथन विश्वास लायक देखिन्न ।

५) आरोपत्रको तालिका नं. १२ को क्र.सं. ६ मा उल्लिखित ल.पु.उ.म.न.पा. वा.नं. २ (क) सानेपास्थित कि.नं. १०७ र १८६ क्षेत्रफल क्रमशः १-६-०-० र ०-१-१-० गरी जम्मा क्षेत्रफल १-७-१-० को जग्गा र सोमा निर्मित घर समेत मिति २०५८।१०।२६ मा श्रीमती शीला शर्मा (खड्का)को नाममा कृष्णनगर नगरपालिका-५ बस्ने वीरेन्द्रकुमार कनौडियाबाट लिखत बमोजिम रु. ६० लाखमा खरीद गरेको देखिएको छ । उक्त घर जग्गा प्राविधिक विशेषज्ञबाट मूल्यांकन गराउँदा हालको मूल्य रु. १,२४,२७,१६७।०६ बराबरको सम्पत्ति रहेको देखिन्छ । सो घर घडेरी खरीद गर्दा का.म.न.पा.-९ कि.नं. ३०१, ३०२ र ८८ को जम्मा क्षेत्रफल १-५-१-२ को जग्गा विक्रीबाट आएको रु. ३० लाख, छोरी पुनम खड्काको नाममा बैंक मौज्दात रहेको करिव रु. १२ लाख, भक्तपुर कटुन्जेको जग्गा विक्री बाट प्राप्त रु. ५,५०,०००। गौरीघाटको जग्गा विक्रीबाट प्राप्त अन्दाजी रु. ३ लाख तलब भत्ता र विदेश जाँदाको रकम र वांकी जमिनको आयबाट खरीद गरेको भनी प्रतिवादीको आयोग समक्षको बयान कथनमा उल्लेख गरेको छ । जो निम्न आधारबाट वैधानिक आर्जनको सम्पत्ति देखिन्न ।

(क) का.म.न.पा.-९ कि.नं. ३०१, ३०२ र ८८ क्षेत्रफल १-५-१-२ को जग्गा मिति २०५६।९।१२ मा रु.५,३४,३७५।- मा खरीद गरेकोमा सो जग्गा खरीद गर्दाको स्रोत नखुलेकोले सो सम्पत्ति गैरकानूनी आर्जनको सम्पत्ति तालिका नं. ४ को क्र.सं.३ मा उल्लेख भै आरोपत्रको दफा ७(ख) मा विश्लेषण गरिएको छ । सो जग्गाको विक्रीबाट प्राप्त भएको रकम रु. ३० लाखलाई बैंध आर्जनको सम्पत्ति मान्न मिलेन । उक्त जग्गा खरीद गर्दाको समयमा प्रतिवादी खेती व्यवसायबाट प्राप्त हुने वैधानिक आय बढीमा रु.१ लाख सम्म हुन सक्ने सो रकम पनि छोरी पुनम खड्कालाई निजी खर्चमा भारतको मणिपालमा पठाउँदा खर्च भएको तथा उक्त कुरा प्रतिवादीले बयान कथनमा समेत स्वीकार गरेको छ । खरीद गरेको जग्गाको नै वैधानिक स्रोत खुलेको छैन । यसरी वैधानिक स्रोत खुलन नसकेको सम्पत्ति विक्री गरी प्राप्त गरेको रकम समेतले खरीद गरेको उक्त घर जग्गाको वैधानिक स्रोत स्थापित हुन सक्तैन ।

(ख)छोरी पुनम खड्काका नाममा बैंकमा रहेको करिव रु. १२ लाख मध्ये रु. ११,८५,०००। मिति २०५८।१।१८ मा भिकेको देखिएकोमा सो रकम छोरीका नाममा २ पटक गरी जम्मा गरेको र सोबाट बढे बढाएको गैरकानूनी आर्जनको सम्पत्ति देखिएको भनी माथि बुदा नं. ४ मा विश्लेषण भैसकेकोले सो स्रोतलाई पनि गैरकानूनी आर्जन देखियो ।

(ग)भक्तपुर कटुन्जेको जग्गा विक्री गरी सानेपास्थित घरमा रकम खर्च गरेको भन्ने प्रतिवादीको बयान कथन भएपनि सो जग्गा खरीदको वैधानिक स्रोत स्थापित हुन नसकेको अवस्थामा सो सम्पत्ति खर्च गरेको भन्दैमा वैधानिक सम्पत्ति मान्ने अवस्था रहन्न । जस्को विश्लेषण आरोपत्रको दफा ७(क) (ख) मा भैसकेको छ ।

(घ)मिति २०४८।३।३० मा खरीद गरेको का.म.न.पा. वा.नं.२ गौरीघाट को जग्गा मिति २०४९।१।२।८ मा रु. ९४,०००।- मा विक्री गरेको देखिएको र सो रकम २०४९ सालमा सतवरीयामा घर बनाउँदा प्रयोग भएको भनी आरोपपत्रको दफा ११ (१) मा विश्लेषण भएको छ । गौरीघाटको जग्गा विक्री गरी प्राप्त भएको रकम एकभन्दा बढी स्थानमा खर्च गरेको भन्ने आधार छैन । हुन पनि सक्तैन ।

माथि उल्लिखित आधारबाट ल.पु.उ.म.न.पा.-२ (क) सानेपा स्थित कि.नं. १०७ र १८६ मा रहेको क्षेत्रफल १-७-१-० को जग्गा र सोमा निर्मित घर/वंगला गैरकानूनी आर्जनबाट खरीद गरेको हुँदा रु. १,२४,२७,१६७।०६ को सम्पत्तिलाई वैधानिक स्रोत नखुलेको सम्पत्तिको रुपमा गणना गरी दावी लिइएको छ ।

अतः उपरोक्त आधार एवं पृष्ठभूमिमा हेर्दा प्रतिवादीले सार्वजनिक पद धारण गर्नु पूर्व पैतृक सम्पत्तिबाट प्राप्त भएको खेतीबाट कुनै प्रकारको चल अचल सम्पत्ति खरीद गर्ने कार्य गरेको देखिदैन भने त्यस समयमा प्रतिवादीले अन्य कुनै प्रकारको व्यवसायबाट आय आर्जन गरी मौद्रिक बचत गर्न सक्ने हैसियत रहेको प्रमाण आयोग समक्ष प्रस्तुत गर्न सकेको पनि छैन । प्रतिवादीले सार्वजनिक पद धारण गरे पश्चात् आर्जन गरेको तालिका नं. १२ मा उल्लिखित वैधानिक स्रोतबाट आर्जन गरेका सम्पत्तिहरु हुन् भनी प्रमाण पेश गर्न नसकेको हुँदा उक्त सम्पत्ति गैरकानूनी रुपमा आर्जन गरी भ्रष्टाचारयुक्त संगठित अपराधको शृंखलाबाट आर्जन गरेको सम्पत्ति हो भन्ने तथ्य स्थापित भएको छ । सार्वजनिक पद धारण गरेपछि मात्र आफू, आफ्नी श्रीमती र तत्कालीन नाबालिका रहेकी छोरीको नाममा चल अचल सम्पत्ति आर्जन गर्ने कार्य तीव्र रुपमा गरेको देखिएकोले राज्यले सुम्पेको मन्त्री तथा अन्य महत्वपूर्ण सार्वजनिक पद धारण गरेको अवधिसंग प्रतिवादीले आर्जन गरेको सम्पत्ति बीच सोभो सम्बन्ध स्थापित भएको छ ।

सार्वजनिक पद धारण गरे पश्चात् प्रतिवादीले आरोपपत्रको तालिका नं. ५ देखि ९ सम्म उल्लिखित कूल सम्पत्ति रु. २,७५,९८,२६४।०५ आर्जन गरेको देखिएको छ । उक्त सम्पत्ति मध्ये आरोपपत्रको तालिका नं. ११ मा उल्लेख भए बमोजिम रु.३९,१०,६३९।८१ को मात्र स्रोत खुल्न सकेको छ भने तालिका नं.१२ मा उल्लेख भएको चल अचल सम्पत्ति रु.२,३६,८७,६२४।२४ को वैधानिक स्रोत खुल्न सकेको छैन ।

अभियोग र माग दावी :

संकलित तथ्य विवरण र मूल्यांकन समेतका आधारमा प्रतिवादी खुमबहादुर खड्का र निजका परिवार समेतको नाममा रहेको तालिका नं.१२ मा उल्लिखित स्रोत नखुलेको अस्वाभाविक सम्पत्ति गैरकानूनी आर्जन हो भन्ने कुरा निर्विवाद स्थापित हुन्छ । स्रोत खुल्ने वैध आमदानीको अनुपातमा अमिल्दो र अस्वाभाविक उच्च जीवनस्तर देखाउने सम्पत्ति भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको परिणाम हो । भ्रष्टाचार जस्तो आर्थिक अपराधका चरित्रगत पक्षलाई विचार पुऱ्याएर साविक भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०१७ को दफा १५ ले अनुमानित कसूर सम्बन्धी व्यवस्थागरी ऐ.ऐनको दफा १६ग.ले

जफत सम्बन्धी तथा ७(१) ले दण्ड सजाय सम्बन्धी व्यवस्था गरेको थियो । सोही कानूनी व्यवस्था एवं आधारलाई अझ बढी प्रभावकारी र कृयात्मक बनाउने उद्देश्यले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(१) ले यस्ता गैरकानूनी रुपमा आर्जन गरेको सम्पत्तिलाई भ्रष्टाचार गरी प्राप्त गरेको कसूर मान्दै ऐ. ऐनको दफा २० (२) ले सजाय र दफा ४७ ले जफत समेतका दण्डनीय प्रावधानलाई स्पष्ट रुपमा व्यवस्था गरेको छ । प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले सार्वजनिक पद धारण गर्नु पूर्व आफ्नो पैतृक सम्पत्तिको आय वा आफ्नो स्वआर्जनबाट आफ्नो नाममा चल अचल सम्पत्ति आर्जन गर्न सकेको देखिदैन । प्रतिवादीले मिति २०४८।२।१५ देखि मिति २०५९।६।१८ सम्मका अवधि मध्ये अधिकांश अवधि सार्वजनिक पद धारण गरेको देखिन्छ । सार्वजनिक पद धारण गरेको अवधि र आर्जन गरेको सम्पत्तिहरूको बीचमा सोभो सम्बन्ध देखिएको हुँदा स्रोत खुलाउन नसकेका सम्पत्तिहरू गैरकानूनी रुपमा भ्रष्टाचार गरी आर्जन गरेको भन्ने निर्विवाद रुपमा स्थापित भएको छ ।

मिसिल संलग्न कागजातको आधारमा प्रतिवादीले आर्जन गरेको सम्पत्ति र यापन गरीरहेको जीवनशैलीको अन्तर सम्बन्धको तथ्यपरक विश्लेषण गर्दा उपरोक्त उल्लेख भए बमोजिम स्वाभाविक आमदानीका स्रोतसंग प्रतिवादीहरूको अमित्त्वो र अस्वाभाविक उच्चस्तरको जीवनशैली रहे भएको र स्रोत खुल्न सकेको वैध आर्जनभन्दा अत्याधिक बढी मूल्यका चल अचल सम्पत्ति संग्रह गरेको स्थापित हुन्छ । स्वभावतः यस प्रकृतिको कसूरको ठोस प्रमाण निजको वैधानिक आय तथा वर्तमान समयमा देखिएको निजको आर्थिक हैसियत बीचको विरोधाभाष नै हो ।

अतः प्रतिवादी खुमबहादुर खड्का निजको श्रीमती शीला शर्मा (खड्का) र छोरी पुनम खड्काका नाममा रहेको कूल रु.२,७५,९८,२६४।०५ वरावरको चल अचल सम्पत्ति मध्ये तालिका नं. १२ मा उल्लिखित रु.२,३६,८७,६२४।२४ वरावरको चल अचल सम्पत्ति भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(१) बमोजिम प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले गैरकानूनी रुपमा आर्जन गरेको पुष्टि हुन आएकोले साविक भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०१७ को दफा ७(१) र दफा १५ अनुसार कसूर भई त्यसैलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको प्रचलित भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(१) बमोजिम प्रतिवादीले कसूर गरेको देखिन आयो । सो सम्पत्ति प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले आफ्नी श्रीमती शीला शर्मा (खड्का) र छोरी पुनम खड्काका नाममा समेत राखेकोले प्रतिवादी खुमबहादुर खड्कालाई तत्कालीन भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०१७ को दफा ७(१) दफा १५ तथा दफा १६ग. तथा हाल प्रचलित भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(१) को कसूरमा ऐ. दफा २० (२) बमोजिम रु.२,३६,८७,६२४।२४ विगो बमोजिम जरिवाना गरी हदैसम्म कैद र निजको गैरकानूनी रुपमा आर्जित तालिका नं. १२ मा उल्लिखित वैधानिक स्रोत नखुलेको चल अचल सम्पत्ति जफत गरी पाउँ । प्रतिवादी खुमबहादुर खड्का श्री ५ बाट नियुक्त मन्त्री समेत रहेबाट साविक भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०१७ को दफा १४क. बमोजिम र हाल प्रचलित भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २४ बमोजिम थप सजाय समेत गरी पाउं साथै प्रतिवादी खुमबहादुर खड्का, श्रीमती शीला शर्मा (खड्का) र छोरी पुनम खड्काका नाममा रहेका सम्पत्ति साविक भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०१७

को दफा १५ र दफा १६ग. तथा प्रचलित भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ४७ तथा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग ऐन, २०४८ को दफा २९ख. बमोजिम जफत हुने हुँदा यसका निमित्त ऐ. ऐनको दफा ३० बमोजिम समेत कारबाही भई यो सम्पत्ति जफत गरी पाउं भन्नेसमेत व्यहोराको अभियोग मागदावी ।

आरोप पत्रको तालिका नं. १२ को सि.नं.१ मा उल्लेखित मित्सुविसी पजेरो वा.२ च.९५५५ को गाडी रु.२४,५०,०००/- मा खरिद गरेको हो । रु.१४,०००,०००/- जितेन्द्र श्रेष्ठसंग ऋण लिई र मेरो जग्गाको आयश्रोत र मैले प्राप्त गरेको तलव भत्ताको रकम समेत परेको यो गाडी कानूनी वैध श्रोत भित्रको सम्पत्ति हो । सिं नं. मा उल्लेखित जि.दाङ्ग सतवरीया गा.वि.स. वार्ड नं. ६ गोभेना कि.नं. २७ र २८ को ज.वि.०-९-११ जग्गामा मेरो ०५४ सालमा कुनै घर वनेको छैन, २०४४।०४५ सालमा निर्माण भएको हो । ०४८ सालमा मन्त्री हुँदा यसको सम्पत्ति विवरण दिएको यो पनि वैध श्रोत भित्रको हो । सि.नं. ३ मा उल्लेखित शिला शर्मा (खड्का) को नाममा रहेको जि.ललितपुर, ललितपुर उपमहानगरपालिका सानेपा वार्ड नं. २(क) कि.नं. २४९ को १-६-१-१ जग्गा २०५५ सालमा रु. २० लाख ९२ हजारमा खरीद गरेको उक्त जग्गामा मेरो तलव भत्ता र मेरो जग्गावाट प्राप्त आयश्रोत एवं मेरो विदेशवाट आएको वचेको रुपैयां समेत परेको मेरो वैध श्रोत भित्रको जग्गा हो । सि.नं. ४ मा उल्लेखित पुनम खड्काको नाममा रहेको हिमालयन बैंक ठमेलको वचत खाता नं. १३७०० जे मा देखिएको रु.१६,६८२/- उसको टिकाटालो दान दक्षिणा वापतको रुपैयां हो । सि.नं. ५ मा उल्लेखित शिला शर्मा (खड्का) को नामा रहेको एभरेष्ट बैंक लि.वानेश्वरस्थित खाता नं. ८५८० (ए) मा रहेको रु.३६,३९,९१२।६३ मेरो कृषि, तलव भत्ता विदेश भ्रमणको रकमवाट प्राप्त रुपैयांवाट ०५३।१२।१४ मा रु.१५ लाख र ०५६।४।२।३ मा रु.१० लाख गरी २५ लाख राखेकोमा नियमानुसारको व्याज समेत वाट रु.३६,३९,९१२।६३ पैसा पुगेको हो । सि.नं. ६ मा उल्लेखित शिला शर्मा खड्काको नाममा रहेको ललितपुर उपमहानगरपालिका सानेपा २(क) कि.नं. १०७ र १८६ को १-६-०-० र ०-१-१-० जग्गा र सो मा निर्मित घर समेत मैले मिति ०५८।१०।२६ मा रु. ६० लाखमा वीरेन्द्र कुमार कनौडियासंग खरीद गरेको हो । उक्त घर जग्गा खरीद गर्दा का.जि. सिनामङ्गलको कि.नं. ३०१, ३०२, ८८ को जग्गा ०५१।१०।३० मा रु. ३० लाखमा विक्री गरी प्राप्त रकम, जि.भक्तपुर गा.वि.स. कटुन्जे वार्ड नं २(क) कि.नं. ४२,४४० र ४४३ को जग्गा ०५८।४।३२ मा उमा प्रसाद चतुर्वेदीलाई रु.५,४८,०००/- मा विक्री गरी प्राप्त गरेको रकम, अर्जुन कुमार श्रेष्ठ र कृष्ण प्रसाद रायवाट लिएको क्रमश १२ लाख र १५ लाख रुपैयां समेत लगाएर खरीद गरेको उक्त घर जग्गा मेरो वैध श्रोतको हो । म संग कुनै अवैध सम्पत्ति छैन । ०४० साल देखि ०५० सालसम्म दाङ्ग सतवरीया गा.वि.स. को जग्गा, भाईको र आमाको जग्गा समेतको उब्जनीवाट प्राप्त हुने कृषि वाली वार्षिक ८ लाखका दरले २४ लाख, ०५१ सालदेखि ०५५ सालसम्म दाङ्ग सतवरीयाकै जग्गाको उब्जनी हुने कृषि वाली आमदानीवाट वार्षिक ९ लाखका दरले रु.४५ लाख ०५६ देखि ०५९ सम्म सतवरीया गा.वि.स. कै कृषि वाली आमदानी वार्षिक १० लाखका दरले रु. ४० लाख, का.जि.का.म.न.पा. वार्ड नं. ७ गौरीघाटको कि.नं. २४५ को

जग्गा ०४दा३३३० मा रु. ४७ हजारमा खरीद विक्री गरी रु. ९४०००१- मा विक्री गर्दा रु. ४७ हजार नाफा गरेको, भक्तपुर कटुन्जे गा.वि.स. वार्ड नं. २(क) का जग्गाहरु ०५१ सालमा रु. ५ लाख १० हजारमा खरीद गरी ०५८ श्रावणमा रु. ५ लाख ४८ हजारमा विक्री गर्दा रु.३८ हजार फाइदा भएको, का.जि.का.म.न.पा. वार्ड नं. ९ कि.नं. ३०१ र ३०२ का जग्गा ०५६।९।१२ मा रु.५,३४,३७५ मा खरीद गरी ०५८।१०।३० मा रु.३० लाखमा वीरेन्द्र कुमार कनौडियालाई विक्री गर्दा रु.२४,६५,६२५- नाफा गरेको, आरोप पत्रको तालिका १० मा उल्लेखित गरेको भनिएको रु.२८,१८,८०१।९० मेरा आम्दानीका श्रोत हुन् । म जापान, भारत बैंकक समेतको भ्रमणमा जाँदा मैले कामनून वमोजिम पाउने रकम समेत उल्लेख गरिएको छैन । त्यस्तै ०४८ सालमा मन्त्री हुँदा मसंग रु. २ लाख थियो । मैले गाडी किन्दा जितेन्द्र श्रेष्ठसंग रु. १४ लाख ऋण लिएको त्यस्तै अर्जुन कुमार श्रेष्ठसंग घर खर्च वापत रु. १२ लाख, कृष्ण प्रसाद राय यादववाट रु. १५ लाख ऋण लिएको यि पनि मेरा आम्दानीका श्रोत हुन् । मेरो पैत्रिक सम्पत्ति भनि आरोपपत्रको पाना नं. १६ को तालिका ३ मा उल्लेखित विवरणको सम्पत्ति देखाएको १०-०-१० जग्गाको रु. ४०,१०,०००।- आमा दिल कुमारी र भाई खीम वहादुर खड्काको जग्गाको सम्पत्ति अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले गरेको मुल्यांकन अनुसार रु.८०,२०,०००।- यि मेरो सम्पत्तिवाट हालसम्म मैले जोडेको प्राप्त गरेका अन्य सम्पत्ति आएका हुन् । तालिका नं. ८ मा दिएको सुनचाँदीको मुल्यांकन वेठिक र स्वेच्छाचारी छ । तालिका ९ मा देखाएको छोरीको अध्ययन खर्च भुठो हो । मैले अ.दु.अ.आ. मा गरेको वयान केही हदसम्म ठिकै छ । अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको अनुसन्धान अपुरो र फितलो किसिमको छ । म संग रहेको चल अचल सम्पत्तिको मुल्यांकन अत्यन्तै अपत्यारीलो र मुल्यांकन वास्तविकता भन्दा धेरै टाढा रहेको छ । म संग कुनै प्रकारको अवैध सम्पत्ति छैन । आरोप पत्र दाविवाट फुर्सद पाउं भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी खुम वहादुर खड्काले यस अदालतमा गरेको वयान ।

मैले कि.नं.२४९ को जग्गा रु. २०,९२,०००।- मा इन्द्र राज्य लक्ष्मी सिंहवाट रजिष्ट्रेशन पारित गराई लिएको हुं । दाङ्गको कृषि आय, माइतीले दिएको दाईजो, श्रीमान्को तलव भत्ताको रकमवाट लिएको सो सम्पत्ति वैध हो । कि.नं. १०७ र १८६ को जग्गा ०५८।१०।२६ मा रु.६० लाखमा खरिद गरिएको हो । सो जग्गा सिनामङ्गलको र भक्तपुरका जग्गा विक्रीवाट आएको रु. तिस लाख र भक्तपुरको जग्गा विक्रीवाट ५ लाख ४८ हजार समेत र श्रीमान्ले आफ्ना चिनजानका व्यक्ति अर्जुन कुमार श्रेष्ठवाट रु. १२ लाख, कृष्ण प्रसाद रायवाट १५ लाख लिई खरिद गरिएको वैध सम्पत्ति हो । एभरेष्ट बैंक वानेश्वरमा रहेको रकम श्रीमान्को गैरकानूनी आर्जनको रकम होइन, ससुराको पालाको दाङ्गको विभिन्न जग्गा विक्रीवाट आएको रकम, कृषि आय, माइतीवाट प्राप्त टीकाटाला दाईजो पेवाको रकम र सो वाट वढे वढाएका रकम संकलन गरी बैंकमा राखेको हुं । छोरी पुनम खड्काको नाममा हिमालयन बैंकमा रहेको रकम छोरीका टिका टाला समेतवाट जम्मा गरिएको हो । गौरीघाटको जग्गा पैत्रिक सम्पत्तिवाट खरीद गरेको हो । सिनामङ्गलको जग्गा कटुन्जेको जग्गा विक्री गरी प्राप्त रकम, कृषि आय श्रीमान्को तलव भत्ता विदेश भ्रमणवाट आएको रकम समेत वाट खरीद गरेको हो । सो जग्गा विक्रीवाट प्राप्त रकम रु. ३० लाख सानेपाको घरजग्गा खरीद गर्दा प्रयोग

गरीएको छ । अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा डर त्रास धम्की देखाई मलाई खेसा गरि राखेको कागज सार्न वाध्य पारी साने लगाइएको हो । मेरो नाममा कुनै अवैध सम्पत्ति छैन । आरोपपत्र झुठा हो । सफाई पाउं भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी शिला शर्मा (खड्का) ले अदालतमा गरेको वयान ।

प्रतिवादी पुनम खड्काले विशेष अदालतवाट जारी भएको म्यादमा हाजिर नभै शुरु म्यादै गुजारी वसेको देखिएको ।

आरोपपत्रमा उल्लेखित सम्पत्ति मुल्यांकन कर्तालाई विशेषज्ञको रुपमा प्रमाणको रोहमा बुझ्न आवश्यक देखिएकोले दाङ्ग सतवरीयाको घर मुल्यांकन गर्ने ई. सुरेन्द्र प्रकाश राज कर्निकार, ललितपुर सानेपाको घर मुल्यांकन गर्ने इं दिपक श्रेष्ठ, इलेक्ट्रीकल मुल्यांकन गर्ने इ. जागेश्वर महासेठ, फर्निचर मुल्यांकन गर्ने जयन्त कुमार राज वंशीलाई महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय विशेष शाखा मार्फत भिकाई बुझ्न पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको मिति ०६०।५।३० को आदेश ।

मिति ०५९।९।९ मा श्रीमति शिला शर्मा (खड्का) को सानेपाको घर कम्पाउण्ड ग्यारेज समेत मुल्यांकन गरी अ.दु.अ.आ. मा पेश गरेको प्रतिवेदनमा भएको सहीछाप मेरो हो । श्री ५ को सरकारको स्वीकृत दररेट अनुसार प्लिन्थ एरियाको आधारमा मुल्यांकन गरिएको हो भन्ने समेत व्यहोराको वादी तर्फका गवाह ई. दिपक श्रेष्ठले यस अदालतमा गरेको वकपत्र ।

प्रतिवादी खुम व. खड्का तथा श्रीमति शिला शर्मा (खड्का) को ललितपुर सानेपाको घरको इलेक्ट्रोनिक्स सामानको मुल्यांकन मैले गरेको हो मुल्यांकन विवरणमा भएको सहीछाप मेरो हो । सार्वजनिक निर्माण निर्देशिकाको वजार भाउ भन्ने आधार लिई आधिकारीक प्रविधि अपनाएको छु भन्ने समेत व्यहोराका इलेक्ट्रीकल इन्जिनियर जागेश्वर महासेठले मिति ०६०।७।५ मा यस अदालतमा गरेको वकपत्र ।

प्रतिवादी खुम व. खड्काको सानेपा स्थित घरको फर्निचर तथा फर्निसिङ्ग सामानको मुल्यांकन मैले गरेको सो मुल्यांकन प्रतिवेदनमा भएको सहीछाप मेरो हो । स्थलगत नाप जांचका क्रममा देखाइएका फर्निचर तथा फर्निसिङ्ग सामानहरुको स्थानिय वजार वाट उक्त वस्तुहरुको कोटेशन तथा कच्चा पदार्थहरुको कोटेशन माग गरी मुल्यांकन गरेको हुं । मुल्यांकन गरिएका वस्तुको ह्यास कट्टी गरी मुल्यांकन गरिएको छैन भन्ने समेत व्यहोराको फर्निचर मुल्यांकन कर्ता जयन्त कुमार राज वंशीले यस अदालतमा गरेको वकपत्र ।

प्रतिवादीहरुका साक्षी लुम वहादुर वुढाथोकी, अर्जुन कुमार श्रेष्ठ, देवेन्द्र कडेल र गेहेन्द्र गिरीले गरेको वकपत्र मिसिल सामेल रहेको ।

प्रतिवादी खुम वहादुर खड्का समेतलाई राम्ररी चिन्दछु । नाता सम्बन्ध छैन । लेनदेन कारावार छ । खुम वहादुर खड्कालाई रु. १२ लाख ०५७।१।४ मा ऋण दिएको छु भन्ने समेत व्यहोराको अ.वं. १३९ नं वमोजिम बुझिएका अर्जुन कुमार श्रेष्ठले गरेको वयान ।

खुम व.खड्कालाई राम्ररी चिन्दछु निजसंग मेरो कुनै नाता सम्बन्ध छैन । निजसंग लेनदेन कारोवार भइरहन्छ । निजलाई ०५८।४।३२ मा रु.१५ लाख ऋण दिएको हो । सो रकम मेरो व्यापार एवं कृषि आयबाट दिएको थिए भन्ने समेत व्यहोराको अ.वं. १३९ नं.वमोजिम वुभिएका कृष्ण प्रसाद राय यादवले गरेको वयान ।

प्रतिवादी खुम वहादुर खड्का समेतलाई राम्ररी चिन्दछु । नाता पर्देन । प्रतिवादी खुम वहादुर संग लेनदेन कारोवार गरेको छु । निजलाई मैले ०५३ जेष्ठतिर रु. १४ लाख ऋण दिएको छु । तमसुक कागज छ, फिर्ता लिन वांकी छ भन्ने समेत व्यहोराको अ.वं.१३९ नं. वमोजिम वुभिएका जितेन्द्र लाल श्रेष्ठले गरेको वयान ।

अ.वं. १३९ नं. वमोजिम वयान गर्ने जितेन्द्र लाल श्रेष्ठ, कृष्णप्रसाद राय यादव र अर्जुन कुमार श्रेष्ठ कारणी सरह नदेखिदा तारेखमा राख्न परेन नियमानुसार गर्नु भनी विशेष अदालतबाट मिति ०६१।७।२५ मा भएको आदेश ।

आरोपपत्रको तालिका नं. ५ मा उल्लिखित कि.नं. २४९, कि.नं. १०७ र १०६ को जग्गा र त्यस स्थानमा निर्माण भएको घर समेतलाई आयोगले रु.१,५४,३९,३५४।५६ पर्ने भनी मूल्यांकन गरेको देखिन्छ । घर जग्गा खरीद गर्दाका समयमा लगानी भएको रकम नै यथार्थ खर्च हो भनी यस अदालतले यस प्रकृतिको मुद्दामा पारित हुंदा तयार भएको लिखतमा अंकित मूल्य नै वास्तविक मूल्य हो भनी मान्दै आएकोले यसमा पनि पारित भएको लिखतमा अंकित मूल्य नै सही मोल हो भनी मान्नु पर्ने हुंदा लिखत अनुसार अंकित भएको ती घर जग्गाको रु.८०,९२,०००।- मोल राखी पारित भएको देखिंदा सो पारित मोललाई अन्यथा भन्न सकिने स्थिति देखिएन ।

प्रतिवादीले ०४८ मा पेश गरेको संपत्ति विवरणमा २ तले पक्की घर, पक्की भान्साघर रहेको भनी उल्लेख गरेको र ०४९ मा यौटा घर निर्माण भएको भनी स्वीकारेको स्थितिमा २ वटा घर र १ भान्सा घर रहेको देखिन्छ । त्यस्तै सो स्थानमा मन्दिर, ग्यारेज घर र शौचालय समेत रहेको हुंदा ती संरचनाको निर्माण भएको कुरामा विवाद भएन । आरोपपत्रमा ०५४ सालमा निर्माण भएको घर भनी उल्लेख भए पनि ती घर मध्ये यौटा घर ०४८ पूर्व देखि नै मौजुदा रहेको र अर्को घर ०४९ मा निर्माण भएको देखियो ।

प्रतिवादीले ०४९ मा निर्माण भएको भनेको घर, मन्दिर, ग्यारेज र शौचालयको निर्माण गर्दा रु.३,००,०००।-लागेको भनी जिकिर लिएकोमा सोको निर्माणमा आयोगले रु.२१,५७,४०९।२४ लागेको भनी उल्लेख गरे पनि सो समयमा निर्धारित दररेट अनुसार रु.११,३३,०२५।-मा निर्माण हुनसक्ने भएकोले तत्कालीन समयमा निजको आयबाट बन्न सक्ने नै देखियो । बैंकमा रहेको सम्पत्ति, गाडिको मुल्य र सुनको मुल्य समेत सम्पत्तिको रुपमा गणना गर्नुपर्ने देखियो । छोरी पुनम खड्का मणिपाल कलेज बेङ्गलोर भारतमा निजी खर्चमा चिकित्सा विषयको अध्ययन गराउंदा भएको खर्चका सम्बन्धमा कलेजको आधिकारीक पत्र वा रसिदको अभावमा आयोगले उल्लेख गरे वमोजिमको रु. ७,०४,०००।-

लागेको भन्ने आधिकारीक प्रमाण नभएको अवस्थामा प्रतिवादीले खर्च लागेको भनी उल्लेख गरेको रकम नै पुनम खड्काको पढाइको खर्च भएको भनी मान्नु पर्ने हुन्छ ।

अतः प्रतिवादीको नाममा देखिएका जांच अवधिमा आर्जन गरेको संपत्ति र व्यवहार गर्दा खर्च गरेको आरोपपत्रमा दावी लिए अनुसारको विगो र प्रतिवादीको जिकिर एवं तथ्यका आधारमा विश्लेषण गर्दा प्रतिवादीको जम्मा सम्पत्ति र खर्चको विगोमा देहाय वमोजिमको अन्तर देखिन आयो ।

विवरण	आरोपपत्र अनुसारआयोगद्वारा मुल्यांकित रकम	वास्तविक खर्च र मौज्जात अनुसार देखिएको रकम	फरकरकम
अचल सम्पत्ति			
१) घर	१,४२,६१,५९६।८१	८३,९२,०००।-	१,२०,२०,५३४।३१
२) जग्गा	६१,५०,९३७।५०		
जम्मा:-	२,०४,१२,५३४।३१	८३,९२,०००।-	१,२०,२०,५३४।३१
चल सम्पत्ति			
१) सुन चाँदी	३,७५,१३५।११	३,७५,१३५।११	
२) बैंक मौज्जात	३६,५६,५९४।६३	३६,५६,५९४।६३	
३) गाडी	२४,५०,०००।-	२४,५०,०००।-	
जम्मा:	६४,८१,७२९।७४	६४,८१,७२९।७४	
खर्च:			
१. पढाई खर्च	७,०४,०००।-	४,५०,०००।-	२,५४,०००।-
कुलजम्मा:	२,७५,९८,२६४।	१,५३,२३,७३०।-	१,२२,७४,५३४।

प्रतिवादीको नाममा रहेको उल्लिखित संपत्ति र माथि उल्लेख भए वमोजिम खर्च गरेको रकम के कुन श्रोतबाट प्राप्त भएको रहेछ, सो विषयमा विचार गर्नु पर्ने भै सो संपत्ति प्राप्त गर्दा प्रतिवादीले उल्लेख गरेको श्रोत आयोगले स्वीकार गरेको श्रोत र त्यस्तो श्रोतबाट के कति रकम प्राप्त भएको रहेछ र सो रकमको प्राप्तिको श्रोत के रहेछ यी कुरालाई दुवै पक्षबाट उल्लेख गरिएका तथ्य र प्रतिवादीबाट पेश भएका प्रमाणको आधारमा प्रतिवादीको आय देहाय वमोजिम हुने देखियो ।

पैतृक सम्पत्तिबाट प्राप्त आय	रु.	२,००,०००।-
क्षतिपूर्तिबाट प्राप्त	रु.	१५,५५,८६१।-
परिश्रमिक मन्त्री र सांसद हुँदा प्राप्त	रु.	२४,३१,३१०।-
जग्गा विक्रीबाट प्राप्त	रु.	२८,७६,६२५।-
कृषि आय	रु.	२६,८६,०००।-
विदेश भ्रमण गर्दा प्राप्त	रु.	५,९८,२३४।-
छोरीको दक्षिणा	रु.	५,००,०००।-
सुनचाँदी	रु.	३,७५,१३५।-
ऋण सापटी	रु.	१४,००,०००।-
बैंकको व्याज	रु.	१४,४१,५९५।-
जम्मा		१,४०,६४,७६०।-

उल्लेखित आयवाहेक अरु आय पनि रहेको भन्ने प्रतिवादीको जिकिर रहेको छ । औषधि उपचार वापत ०५२।८।२७ र ०५३।६।३० तथा आ.व. ०५६।०५७ मा क्रमशः १, ६८,५१०।-, १,५०,०००।- र ५,९२,८४७ गरी जम्मा रु.९,११,३५७।- प्राप्त गरेको भनि गृह मन्त्रालयको ०६३।३।३० को जलश्रोत मन्त्रालयको ०६३।३।२६ को पत्रवाट देखिन्छ । त्यस्तै गृहमन्त्रालयको ०६३।४।५ र ०६३।३।३० को पत्र तथा जलश्रोत मन्त्रालयको ०६३।३।२६ को पत्र अनुसार दैनिक भ्रमण भत्ता र भैपरि खर्च भनी क्रमशः रु.२,०१,८८५।-, ९४,२३८।-, ९०,९५६।-, र ३४६५०।- गरी जम्मा रु.४,२१,७२९।- प्राप्त गरेको देखिन्छ । ती रकम समेत आयमा जोडिनु पर्ने भन्ने निजको जिकिर भए पनि उपचारको प्रयोजनको लागि प्राप्त रकम भएको हुंदा यस्ता रकम संपत्ति मा गणना गर्न मिल्दैन । त्यस्तै घर व्यवहारको लागि भनी अर्जुन कुमार श्रेष्ठ र कृष्ण प्रसाद रायसंग लिएको भनिएको रु १२ लाख र १५ लाख रकम प्रतिवादीले भने बमोजिम व्यवहार भएकै हो भनी पुष्ट्याई गर्ने आधिकारिक प्रमाणको अभावमा सो रकमलाई निजको आय मानि संपत्तिको रुपमा जोडन सकिने अवस्था देखिएन ।

दाङ्गस्थित घर मन्दिर सौचालयका सम्बन्धमा ०४९ मा बनाएको भनि जिकिर लिएको देखिएको र निर्माण भएको संरचनाको संख्यामा फरक नहुंदा ०४९ पछि सो स्थानमा निर्माण भएको हो भन्ने कुरा देखिदैन । संरचना ध्वस्त भै अस्तित्वमा नरहेकोले त्यसको श्रोत खोज्नुपर्ने अवस्था पनि रहेन । मित्सुविसि पजेरो गाडी, ललितपुर सानेपा २क स्थित कि.नं. २४९ को १-६-१-१ को जग्गा , पुनम खड्काका नाममा बैंकमा मौज्दात रहेका रु. १६,६८२।- , शिला शर्माका नाममा बैंकमा रहेको बैंक मौज्दात रु. ३६,९४,९१२।६३ र शिलाको नाममा खरिद भएको सानेपा २क को कि.नं. १०७ र १८६ को १-७-१ जग्गा र सोमा रहेको घर समेत प्रतिवादीको आय र खर्चको तुलना गर्दा निजको आयको श्रोतबाट आर्जन गरेको मौद्रिक आयबाट सो सम्पत्ति प्राप्त गर्न सक्ने नै देखियो ।

यस प्रकार आयोगले दावीमा देखाएको प्रतिवादीको मौजुदा संपत्ति र प्रतिवादीले सो सम्पत्ति आर्जन गरेको भनी देखाएको श्रोतको विश्लेषणबाट प्रतिवादीको नाममा रहेको सम्पत्ति मध्ये निजको जांच अवधि पूर्व नै केही सम्पत्ति मौजुद रहेको, केही सम्पत्तिमा निजको मौद्रिक आर्जन नलागेको र बाँकी सम्पत्ति निजको आर्जनको रहेको छ । यस्तो सम्पत्तिको विश्लेषणको आधारमा माथि प्रकरणहरुमा उल्लेख भए बमोजिम अनुसन्धानको दायरामा नआउने, अनुसन्धानको दायरामा राख्न नपर्ने र अनुसन्धानको दायरामा रहने संपत्तिको रुपमा देखिएको छ । प्रतिवादीको आय र व्ययको हिसाव गर्दा घरायसी व्यवहार, सामाजिक प्रचलन, कानूनी मान्यता, संपत्तिको लेखा राख्न नपर्ने परम्परा आदिलाई हेर्नुपर्ने र आयका अन्य श्रोत र खर्च भएर जाने रकमहरुको यथार्थ विवरण नआउने भएवाट लेखा प्रणालीको सिद्धान्त अनुसार आय र व्ययको लेखालाई दुरुस्त राख्नुपर्ने वाध्यात्मक व्यवस्था नभएको स्थितीमा आय र व्यय यथार्थमा मिल्न सक्ने देखिदैन । आयको श्रोतको अवलोकन गर्दा ती श्रोतबाट आम्दानी भएको मान्नुपर्ने व्यवहारिक स्थिती र न्यायको हिसावले सम्बन्धीत श्रोतबाट आम्दानी हुने भएपनि कानूनी रुपमा त्यस्तो भनाईलाई मान्यता दिन नसकिने र ती आयलाई वास्तविक रुपमा समावेश गर्न नसकिने स्थितीमा न्यायोचित हिसावबाट निष्कर्षमा पुग्नुपर्ने

हुन आउछ । माथिका प्रकरणहरुमा गरिएको विश्लेषणबाट निजले जांच अवधिमा आर्जन गरेको मौजुदा सम्पत्ति र गरेको खर्च गरि जम्मा रु.१,५३,२३,७३०।- सम्म कायम हुन आउने देखिन्छ । यसबाट रु.१२,५८,९७०।- को सम्पत्ति सम्म श्रोत पुष्टि भए भन्दा बढीको देखिन आएको छ । त्यसरी मौद्रिक आयको अनुपातमा बढी देखिन आएको सम्पत्ति प्रतिवादीको कूल सम्पत्तिको ८.२१ प्रतिशत मात्र हुन आउछ ।

व्यक्तिगत आय व्ययको लेखा राख्नेपने भनि वाध्यात्मक व्यवस्था नभएको स्थितिमा सवै आय व्ययका अंक दुरुस्त रहन्छन भनि अनुमान पनि गर्न नसकिने र प्रतिवादीले पनि आफ्नो वैध श्रोतको आम्दानी र खर्चको हिसाव यथार्थ रुपमा राखेको अनुमान गर्नु पनि व्यवहारीक नहुने हुन्छ । त्यसैले भ्रष्टाचार निवारण ऐन,२०५९ को दफा २०(१)मा अमिल्दो तथा अस्वाभाविक देखिन आएमा वा मनासिव कारण बिना अमिल्दो र अस्वाभाविक उच्च जीवनस्तर यापन गरेको प्रमाणित भएमा भन्ने शब्द प्रयोग भएको पाईन्छ । यसको लागि प्रतिवादीको वैध आयश्रोतको साथसाथै निजको पैत्रिक एवं पारिवारीक पृष्ठभूमी र जांच अवधि पूर्वको आर्थिक हैसियतलाई पनि हेर्नुपर्ने हुन आउछ । प्रतिवादीको पारिवारीक पृष्ठभूमी हेर्दा पनि प्रसस्त जग्गा जमिन भएका र राम्रो आर्थिक हैसियत रहे भएको भन्ने कुरा मिसिलबाट पनि देखिन आउछ । सम्पत्तिको श्रोत पुष्टि गर्नुपर्ने दायित्व प्रतिवादीमा भएको भएपनि लामो अवधिमा आर्जन गरेका सम्पत्तिको श्रोत प्रत्यक्ष प्रमाणको आधारमा गणितीय हिसावले केहि घट बढ देखिन आएपनि त्यस्तो सम्पत्तिको विगो आयश्रोतको अनुपातमा अमिल्दो र अस्वाभावीक किसिमको मान्न सकिने प्रकृतिको देखिन आउदै न भने भ्रष्टाचार निवारण ऐन,२०५९ को दफा २०(१)को कसुर गरेको ठहर गर्न न्यायसंगत हुने देखिदैन । प्रतिवादीले जांच आवधिमा आर्जन गरेको कूल सम्पत्तिको केवल ८.२१ प्रतिशत सम्मको श्रोत पुष्टि हुन नसकेको देखिएपनि कुल आर्थिक कारोवारमा देखिएको उक्त अन्तरलाई अस्वाभाविक भन्न पनि सकिदैन । गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जनको कसुरका सम्बन्धमा हाम्रो जस्तै कानूनी व्यवस्था भएको भारतको सर्वोच्च अदालत बाट पनि १० प्रतिशत भन्दा कमको सम्पत्ति सम्म बढी देखिनुलाई अमिल्दो र अस्वाभाविक मान्न नमिल्ने भनि Krishnananda Agnihotri Vs. State of M.P. भएको मुद्दामा भनिएको देखिन्छ (Air, 1977 Sc. 796)। त्यसकारण जांच अवधिमा प्रतिवादीको आयश्रोतको अनुपातमा निजको साथमा रहेको सम्पत्ति र भएको खर्चलाई अमिल्दो र अस्वाभाविक मानी दावीको कसुर गरेको ठहर गरी सजाय गर्न कानून एवं न्याय संगत हुने देखिदाँ प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काले सफाई पाउने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको बिशेष अदालत काठमाडौंको फैसला ।

भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २० को प्रयोजनका लागि सम्पत्तिको गणना तथा स्रोत परिक्षण गर्नु पर्दा सार्वजनिक पदमा प्रवेश गर्दा निजसंग रहे भएको सम्पत्तिको यकिन गरी सो सम्पत्ति र तत्पश्चात निजलाई वैध आय स्रोतबाट प्राप्त भएका आयबाट निजको पारिवारिक तथा अन्य खर्च कटाई बचत हुन सक्ने आयबाट निजका साथमा अनुसन्धान हुँदा देखिएको सम्पत्तिको श्रोत पुष्टि हुन सक्छ वा सक्दैन भनी सम्पत्ति जोड्दाको समय क्रमका हिसावले विश्लेषण परीक्षण गर्नु

पर्नेमा विशेष अदालत, काठमाण्डौंले प्रतिवादीको एकमुष्ट सम्पत्तिको स्रोत गणना गरी भएको फैसला त्रुटिपूर्ण छ ।

सर्वप्रथम, विशेष अदालतले प्रतिवादीको सम्पत्तिको वैधता परीक्षण गर्दा निजलाई प्राप्त भएका देखिने र प्राप्त हुन सक्ने आयलाई कुन कुन समयमा के कति आय प्राप्त भयो र सम्पत्ति आर्जन गरेको समयमा निजको कति वैध आय बचत भएको हो सो यकिन गरी परीक्षण गर्नुपर्ने थियो । त्यस्तै, आय आर्जनको मिति यकिन हुन नसक्ने आय सम्बन्धमा पनि साल क्रमका आधारले आय रकम निर्धारण गरी आर्जित सम्पत्तिको स्रोत परीक्षण गर्नुपर्ने अवस्था थियो । तर विशेष अदालतले सबै आयलाई एकमुष्ट गणना गरी सबै आर्जित सम्पत्तिलाई तत्कालको मूल्यसँग परिक्षण गरेको छ । यसबाट पहिले सम्पत्ति आर्जन गर्दा स्रोत नै नभएको सम्पत्ति पनि सो भन्दा धेरै पछि प्राप्त भएका भनिएका तथाकथित आयबाट पुष्टि गर्ने कार्य गम्भिर त्रुटिपूर्ण छ । प्रतिवादीका साथमा रहेका चल अचल सम्पत्ति र तत्तत् अवधिमा निजले गरेको विशेष खर्च समेत गरी परीक्षण योग्य सम्पत्तिको परिमाण आरोपपत्रमा रु.२,७५,९८,२६४।- भएको मध्ये रु.३९,१०,६३९।- मात्र वैध आय रकम बचत हुन सक्ने ठहर गरी रु. २,३६,८७,६२४।२४ को सम्पत्ति गैरकानुनी आर्जनको भन्ने दावी भएकोमा विशेष अदालतले परीक्षण योग्य सम्पत्ति तत्कालको मूल्यमा हिसाव गरी परीक्षण योग्य सम्पत्ति रु.१,५३,२३,७३०।- कायम गरेको र सोको स्रोत रु.१,४०,६४,७६०।- आय ठहर गरी स्रोत पुष्टि हुन नसकेको रु.१२,९८,९७०।-को सम्पत्तिको स्रोत पुष्टि हुन नसकेको ठहर गरेतापनि त्यति रकमको स्रोत पुष्टी नहुनुलाई अमिल्दो र अस्वभाविक मान्नु नहुने ठहर गरेको त्रुटिपूर्ण छ ।

सबै सम्पत्ति विवरण हेरी विप्लेषण गरेपछि, जे जति सम्पत्तिको वैध आयस्रोत पुष्टि हुँदैन त्यति सम्पत्ति गैरकानुनी रूपमा आर्जन गरेको ठहर गर्नु पर्ने हुन्छ । तर भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(१) प्रावधान प्रतिकूल त्यति ठूलो परिमाणको रकमको स्रोत पुष्टी नभएकोमा पनि बन्धनकारी नभएको विदेशको दृष्टान्त दिँदै सफाई दिएको त्रुटिपूर्ण छ । प्रतिवादीले भक्तपुर कटुन्जेको र काठमाडौं सिनामंगलको जग्गा क्रमशः रु ५१००००।-, ५३४३७५।- र गौरीघाटको जम्मा रु.४७०००।- मा खरिद गरी रु.३९,६८०००।- मा विक्री गरेको हुँदा जग्गा विक्रीबाट रु.२८,७६,६२५।- आर्जन गरेको भनी अदालतले सो रकम आयमा गणना गरिएको हो सो जग्गा खरिद गर्ने नै आयस्रोत तत्काल नपुग्ने आरोपपत्रको दावी तर्फ विचारै पुऱ्याएको छैन ।

प्रतिवादीको सम्पत्तिको परीक्षण २०४८ पश्चात्को हो । प्रतिवादीले अदालतमा बयान गर्दा समेत २०५९ साल सम्म जम्मा १२ वर्षको कृषी आय दावी गरेकोमा अदालतले प्रति विगाहा सरदर रु.२०,०००।- का दरले मोही नलागेको जग्गाको र सोको आधा रकम मोही लागेको जग्गाको कृषी आय हुने ठहर गरी त्रुटि त गरेको छुँदैछ, त्यसमाथि प्रतिवादीको आयमा गणना नै गर्न नहुने ०४४ देखि ०४७ सालसम्म चार वर्ष थप गरी जम्मा १६ वर्षको कृषी आय गणना गरी आयमा जोडी दिएको छ । यसबाट प्रतिवादीले दावी नै नगरेको रु.६,७१,५००।- आयमा गणना गर्नु गम्भिर रूपमा त्रुटिपूर्ण छ ।

प्रतिवादीको परीक्षण गरिने सम्पत्ति आर्जन भएको अन्तिम मिति २०५८।१०।२६ सानेपाको घर जग्गा खरिद गरेको मिति सम्मको सम्पत्तिको वैधता परीक्षण गर्न सो मितिसम्म आर्जित वैध सम्पत्ति मात्र गणना गर्न मिल्दछ तर विशेष अदालतले प्रतिवादीको दाङ्गस्थित घर माओवादीले क्षति पुऱ्याए वापत मिति २०५९।६।१६ मा प्राप्त गरेको क्षतिपूर्ति वापतको रु.१५,५५,८६१।- लाई पनि सो भन्दा अधिको सम्पत्ति आर्जन र खर्चको स्रोत पुष्टी गर्न गणना गरी गम्भिर त्रुटी गरेको छ ।

प्रतिवादीले सानेपाको घर जग्गा रु.६०,००,०००।- मा खरिद गर्न अन्य आय स्रोतको अतिरिक्त अर्जुनकुमार श्रेष्ठबाट रु.१२ लाख र कृष्णप्रसाद रायबाट रु. १५ लाख ऋण लिएको भनी अदालतमा बयान गर्दा सवाल १६ को जवाफमा स्पष्ट रूपमा दावी लिएकोलाई अदालतले आय मान्न अस्वीकार गरेको छ । सो दावी स्वीकार योग्य आयमा गणना गर्न मिल्ने अवस्था पनि छैन । उक्त घर जग्गा किन्ने सो आय स्रोत रु.२७,००,०००।-स्वीकार योग्य नभए पछि अदालतले अस्वीकार गरेकै आधारमा पनि सो घर जग्गामा परेको त्यतिसम्म रकम गैरकानूनी आर्जनको ठहर गर्नु पर्नेमा प्रतिवादीले दावी नै नगरेका अन्य तथाकथित आय गणना गरी गम्भिर त्रुटि गरेको छ ।

प्रतिवादीले सांसद र मन्त्री पदमा प्राप्त गरेको आय भनी क्रमश रु.८,०५,३०८।०५, रु १६,२६,००२।५० गरी जम्मा रु.२४,३१,३१०।- निजको आय भनी अदालतले आय गणना गरी दिएको छ । तर प्राप्त विवरणमा उल्लेख भएका उक्त रकम भित्र पि.ए.को तलव, मसलन्द खर्च, टेलिफोनको रकम, इन्धनको रकम, धारा, पानी, विजुली, भाडा र सर सफाई वापतको रकम समेत समावेश भएका छन् । उक्त विषयमा प्राप्त भएका रकम तत्तत् विषयमै खर्च हुने रकम भएकोले बचत गरी अन्य सम्पत्ति जोडन प्रयोग हुने रकम होइनन् । निजको तलव भत्ताका रकम नै निजको बचत हुन नसक्ने अवस्थामा छ भने निजको आयको रूपमा गणना नै गर्न नमिल्ने रकम करिब रु.१४ लाख भन्दा बढी रकम निजकै आयमा समावेश गरी अदालतले गम्भिर त्रुटि गरेको छ ।

प्रतिवादीले बैदेशिक भ्रमणमा जाँदा प्राप्त गरेको रकमको ५०% खर्च हुने र ५०% बचत हुने भनी प्रतिवादीले आयोगमा बयानको सवाल १०७ को जवाफमा उल्लेख गरेका छन् । आयोगमा गरेको सो बयानलाई अदालतमा निजले स्वीकार गरेकै छन् । तर विशेष अदालतले निजको ७०% बचत हुने भनी गणना गरी गम्भिर त्रुटि गरेको छ । प्रतिवादीले दावी नै नगरेको आय अदालतले जोडन मिल्दैन ।

प्रतिवादीकी छोरी र पत्नीका नाममा बैंकमा धेरै रकम जम्मा गरिएको पाइएको छ । छोरी पुनम खड्काका नाममा २०५२।९।२५ मा रु.५,००,०००।- मिति २०५५।९।१२ मा रु. ४,००,०००।- गरी जम्मा रु.९ लाख र पत्नी शिला खड्काको नाउँमा विभिन्न मितिमा गरी २५ लाख समेत गरी जम्मा मूलधन रु.३४,००,०००।- जम्मा गरिएको देखिन्छ । तत्तत् अवधिमा सो रकम बैंकमा जम्मा गर्ने स्रोत प्रतिवादीसँग नभएको भनी सो रकम र सोमा पाकेको व्याजलाई गैरकानूनी आर्जनको भनी दावी गरिएको हो र यसमध्ये छोरीका नामको रकम २०५८।१०।३० मा सानेपाको घर जग्गा खरिद गर्न परेको रु.११,८५,०००।- लाई सो घर जग्गा नै दावीमा परेकोले पृथक दावी गर्नु नपरी बाँकी

रकम रु.१६६८२१- र पत्नी शिला खड्काको नाममा रहेको रु.३६,३९,९१२।६३ समेतको जम्मा रु.३६,५६,५९४।- लाई गैरकानूनी आर्जनको भनी दावी भएकोमा बैकमा जम्मा भएको मूलधनको स्रोत समेत पुष्टी गर्न विशेष अदालतले सोही मूलधनको समेतको सम्पत्तिको व्याजलाई स्रोतमानी व्याज बापत रु.१४,४१,५९५।- गणना गरी गम्भिर त्रुटि गरेको छ ।

प्रतिवादीले आयोगमा बयान गर्दा सवाल८२को जवाफमा मासिक घर खर्च रु.११,०००।- लाग्ने भनी बयान गर्नु भएको छ । उक्त बयानलाई निजले अदालतमा बयान गर्दा अस्वीकार गरेको छैन । अन्यथा भनिएको छैन । घर खर्च नै नहुने वा घटी हुने भन्ने दावी जिकिर पनि छैन । २०४८ देखि २०५९ अश्विन सम्मको प्रतिवादीको तलब भत्ता आदी बापतको रकमले उक्त मासिक रु. ११,०००।- घर खर्च पुग्ने सम्मको स्थिती पनि देखिदैन । आयोगले यसै कारण निजको तलब भत्ता आदीको रकम घर खर्च र खानपिनमा खर्च हुने मानी बचतमा गणना पनि नगरेको र खर्च पनि हिसाव नगरेको हो । आरोप पत्रबाट सो स्पष्ट हुन्छ । प्रतिवादीको कृषी आयको सबै रकम बचत माने पछि तलब भत्ता बापत प्राप्त रकम घर खर्च बापत कट्टा गर्नु पर्ने रकम कटाएर मात्र बचत निर्धारण गर्नु पर्नेमा विशेष अदालतले खर्च कट्टीनै नगरी सम्पूर्ण रकम बचत मानेको त्रुटीपूर्ण छ ।

प्रतिवादीसँग भएको सुनचाँदीमध्ये पछि थप भएको देखिएको रु.३,७५,१३५।-को स्रोत विवेचना गर्दा कृषी आय र विदेश भ्रमणमा जाँदा प्राप्त रकमबाट खरिद गरेको हुन सक्ने आधारमा आयोगले स्रोत पुष्टी भएको ठहर गरेको हो । प्रतिवादीले सबै सुन ससुराली समेतबाट प्राप्त भएको भनी दावी गरेकोमा विना आधार प्रमाण अदालतले निजको भनाईलाई स्वीकार गरेको छ । भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २० को कसूर सम्बन्धी मुद्दामा सम्पत्ति वैधस्रोतबाट आर्जन भएको भनी प्रमाणित गर्ने भार प्रतिवादीको हुने कानूनी प्रावधान विपरीत अनुमानको मात्र आधारमा मन्त्री भै सकेपछि घर ससुरालबाट यति ठूला रकमका गहना प्रतिवादीलाई प्राप्त भएका भन्ने हास्यास्पद दावी स्वीकार गरेको त्रुटिपूर्ण छ ।

प्रतिवादीले दाङ्गको सतवरिया वडा नं. ६ गोभेनामा २०५४ सालमा घर बनाएको भन्ने कुरा प्रमाणित नभएको भनी सो सम्बन्धी आरोप पत्रको दावी पुग्न नसक्ने अदालतले ठहर गरेको छ तर सो घर माओवादीले क्षतिपुऱ्याउँदा सो घरको क्षतिपूर्ति लिँदा ०५९ सालबाट अगाडि ५ वर्षको ह्रासकट्टा गरी मूल्य कायम गरी निर्धारण भएको क्षतिपूर्ति निजले बुझेको स्थिति छ । अन्यथा २०४९ सालमै बनेको घर हो भने १० वर्षको ह्रास कट्टी भै क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण हुने अवस्था थियो । जुन घरलाई ०५४ सालमा बनेको भनी क्षतिपूर्ति निजले लिएको हो सोको विपरीत ०४९ सालमा बनेको भुट्टा दावी गरे पनि निजले फाइदा लिईसके पछि सोको प्रतिकूल दावी गर्न मिल्दैन । प्रतिवादी विवन्धित हुने कुरालाई ध्यानै नदिई आफूले फाइदा गरेको कुरा उल्टाई पुनः फाइदा लिन मिल्ने ढंगबाट अदालतले आरोपित दावी अस्वीकार गर्नु त्रुटिपूर्ण छ ।

प्रतिवादीले ०५३ सालमा गाडी रु.२४,५०,०००।- मा खरिद गर्दा निजसँग सो गाडी खरिद गर्ने आयस्रोत नभएको भन्ने दावी भएकोमा प्रतिवादीले रु.१४०००००।- जितेन्द्र लाल श्रेष्ठसँग ऋण

लिएको र अक्षसम्म ऋण चुक्ता नगरेका भन्ने भनाई रहेको छ । प्रतिवादीले रु.१४,००,०००/- ऋण लिएको भनिएको समयमा छोरीका नाममा बैंकमा रु.५,००,०००/- रहेको र तत्पश्चात पटक पटक बैंकमा नगद जम्मा भएको रकम रु.३६,५६,५९४/- मौज्दात रहेको अवस्था हुँदा उक्त रु. १४ लाख ऋण लिएको भन्ने कुरा र ऋण लिएकै भएपनि तिर्न बाँकी रहेको भन्ने कुरा विश्वासनीय मान्ने आधार छैन । घरायसमा जुनसेकै बेला पनि बनाउन सकिने तमसुकलाई अदालतले ऋण लिएको प्रमाण मान्ने अदालतकै निर्णय समेतका आधारमा जीतेन्द्रलालसँग रु.१४ लाख ऋण लिएको दावी स्वीकार गर्नुपर्ने आधार केही छैन । सम्पत्ति न्यायिक जाँचबुझ आयोगमा पेश गरेको विवरणलाई अदालतले भर पर्ने आधार बनाउन मिल्दैन । किनकी सो कुरा निजले पेश गरेको विवरणसम्म हो । आयोगले ठहर गरेको कुरा होइन ।

प्रतिवादीको कृषी आयको गणना त्रुटीपूर्ण छ । अन्य कुनै मुद्दामा आयोगले प्रति विगाहा रु.२० हजार आय हुन सक्ने अनुमान गर्नु त्यस मुद्दाको तथ्यसँग सम्बन्धित विषय हो । सोसँग असम्बन्धित यस मुद्दामा पनि सोही कुरालाई मापदण्ड बनाउनुको आधार छैन । आयोगले प्रथम केही वर्ष बार्षिक जम्मा रु. ५० हजार र तत्पश्चात केहि बढी आय हुनसक्ने अनुमान गरी सो आय निजको बचत र अन्य सम्पत्ति आर्जन वा खर्चमा प्रयोग हुन सक्ने ठहर गरेकोलाई अस्वीकार गर्नुपर्ने आधार छैन । प्रतिवादी र निजको परिवारले कृषी कार्य नगरेको अवस्थामा कृषीबाट त्यतिठूलो रकम प्राप्त हुन सक्ने स्थिति छैन ।

त्यस्तै, निजकी छोरी पुनम खड्का भारत मनिपालमा चिकित्सा शास्त्र अध्ययन गर्दा लाग्ने खर्च सोही कलेजमा पढ्ने अन्य छात्रालाई (रामाज्ञा चतुवेदीको छोरीलाई) लागे सरह लाग्ने हिसाव गरेकोमा विना आधार कारण सोलाई अस्वीकार गरी प्रतिवादीहरूले रु.४,५०,०००/- लागेको भनी गरेको दावीलाई स्वीकार गर्नु त्रुटिपूर्ण छ । प्रतिवादीको दावीको आधार प्रमाण छैन । प्रतिवादीले भक्तपुर कटुन्जेमा रु. ५,१०,०००/- मा र काठमाडौँ सिनामंगलमा रु.५,३४,३७५/- मा खरिद गरेकोमा जग्गाको श्रोत पुष्टी तत्काल निजलाई प्राप्त आयबाट परीक्षण गर्नुपर्नेमा सो परीक्षण नगरी उपरोक्त भक्तपुर र सिनामंगलको जग्गा विक्री गर्दा प्राप्त लाभको रकमलाई अन्य सम्पत्ति खरिद गर्ने श्रोत बनाई त्रुटिपूर्ण निर्णय गरेको छ ।

प्रतिवादीले २०४९ सालमा रु.३ लाखमा बनाएको भनी दावी गरेको घर विशेषज्ञले गरेको तत्कालको मुल्यांकनको आधारमा रु.१२,५१,३७५/- मा निर्माण हुने देखिएको छ । प्रतिवादीले मन्त्रिपरिषद्मा सम्पत्ति विवरण पेश गर्दा आफूसँग रहेको भनिएको रु.२,००,०००/- सिनामंगलको जग्गा बिक्रीबाट प्राप्त रु.९४,०००/- र २ वर्षको कृषी आय रु.१ लाख र पारिवारिक सहयोग समेतबाट प्राप्त हुने सम्भावना रहेका अन्य रकम समेतबाट सो घर निर्माण भएको हुन सक्ने मानी श्रोत खुलेको सम्पत्तिमा गणना गरिएको हो । तर विशेष अदालतले २०४९ सालमा बनिएको सो घरको मुल्य रु. ३,००,०००/- मात्र गणना गरी आत्मगत मूल्यांकन गरेको छ । सो घर निर्माणको मुल्य रु. ३ लाख मात्र मान्ने कुनै आधार छैन । अदालतको उक्त निर्णय त्रुटिपूर्ण छ ।

यसका साथै यदि २०५४ सालमा प्रतिवादीले कुनै घर नै नबनाएको र पेश भएको नक्शा, मूल्यांकन विवरणमा उल्लेख भएका अन्य घर २०४९ सालमै बनेको भनी मानिएको अवस्थामा पनि २०४९ सालको मूल्यांकनका आधारमा हुने मूल्य निजले खर्च गरेको मान्नु पर्ने र २०४९ सालमा निजसँग त्यति सम्पत्तिको श्रोत थियो, थिएन, भनी परिक्षण गर्नु पर्नेमा सो नगरेको निर्णय त्रुटिपूर्ण छ ।

प्रतिवादीका छोरी र पत्नीका नाममा बैंकमा ठूलो परिमाणमा रकम जम्मा गरिएको पाइएको छ । खेतीको रकम दाइको घरमै राख्ने गरेको र माओवादी आतंक बढेपछि काठमाण्डौं ल्याइएको भन्ने निजको भनाई छ । तर रु.२०५२, २०५३,२०५५ र २०५६ सालमा पटक पटक छोरी र पत्नीका नाममा बैंकमा रकम जम्मा भएको र जग्गा खरिद भएको देखिँदा निजको दावी भुङ्गो देखिन्छ । यस अवस्थामा बैंकमा रहेको रकम र ललितपुरमा रु.२०,९२,०००।- मा खरिद गरेको जग्गालाई गैरकानूनी आर्जनको मान्नु पर्नेमा अदालतले त्रुटिपूर्ण निर्णय गरेको छ । अतः उल्लेखित जिकिरहरुबाट विशेष अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण हुँदा सो त्रुटिपूर्ण फैसला बदर गरी प्रतिवादीहरुलाई आरोपपत्र मागदावी बमोजिम सजाय गरिपाउँन अनुरोध छ भन्ने समेत व्यहोराको नेपाल सरकारको यस अदालतमा दायर भएको पुनरावेदन पत्र ।

यसमा विशेष अदालत काठमाण्डौंका मिति २०६३।७।२९ को फैसला हेर्दा प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले जितेन्द्रलाल श्रेष्ठसँग रु.१४,००,०००।-ऋण लिई घरसारको तमसुक गरिदिएको र सम्पत्ति न्यायिक जाँचबुझ आयोगसमक्ष पेश भएको विवरणमा पनि त्यसको उल्लेख भएको भन्ने आधारमा मान्यता दिइएको, विदेश भ्रमण गर्दा निज खुमबहादुर खड्काले प्राप्त गरेको एकमुष्ट रकमको ७० प्रतिशत बचत भएको मानी आयस्रोतमा गणना गरिएको, खुमबहादुर खड्काकी श्रीमती शिला शर्मा (खड्का) को एभरेष्ट बैंक लिं नयाँ बानेश्वरस्थित खातामा मिति २०५३।१२।१४ मा रु.१५ लाख र २०५६।४।२३ मा रु.१० लाख समेत गरी निजको नाममा बैंक मौज्जात रहेको जम्मा रु.३६,३९,९१२।६३ मा स्रोतका सम्बन्धमा कुनै विश्लेषण विवेचना नगरिएको, अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग समक्ष कागज गर्ने संयुक्ता राणा (गुरुङ्ग) ले २०५७ सालमा सुधा आचार्यको नाममा रहेको काठमाडौं जिल्ला चपली गा.वि.स. वडा नं. ९(ख) स्थित कित्ता नं. ४६९२ २३१ को जग्गा र सोमा रहेको घर समेत आफूले खरिद गरिलिएको र सो घर पास गर्दा रु.५०,००,०००।-प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काका स्वकीय सचिव विष्णुबहादुर खड्कालाई बुझाएको भनी उल्लेख गरेकोमा सो कथनका सम्बन्धमा कुनै विवेचना नै नगरिएको, प्रतिवादी खुमबहादुर खड्का २०४४ सालमा छुट्टिभिन्न भै अलग भएको तथ्यलाई मिति २०४४।८।३१ को अंश भरपाई समेतका आधारमा मान्यता दिइएको भएतापनि निजको भागमा परेको खेतीयोग्य जमिनको कृषि आय कायम गर्ने सम्बन्धमा वार्षिक रु.१,६७,८७५।- आम्दानी हुने भनी आय निर्धारण गरी सोमा कुनै खर्च कट्टा नगरिएको र प्रतिवादीले २०४८ सालमा मन्त्रिपरिषद्मा पेश गरेको सम्पत्ति विवरणमा रु.२,००,०००।- नगद रहेको भनी उल्लेख गरेको परिप्रेक्ष्यमा २०४४ सालदेखि २०४८ सालसम्मको कृषि आयलाई समेत गणना गरी छुट्टै आय कायम

गरिएको, २०४८।२।१५ देखि २०५९ सालसम्म सांसद र मन्त्री पदमा रहँदा तलब (पिए सहितको), भत्ता, पत्रपत्रिका धारा, बिजुली, टेलिफोन, भाडा, निर्वाचन क्षेत्र भ्रमण, घर सफाई समेत वापत बुझेको सम्पूर्ण रकमबाट खर्च नकटाई एकमुष्ट रुपमा बचत मानी आय कायम गरिएको देखिएको छ । रु.१२,५८,९७०।- लाई स्रोत नखुलेको सम्पत्तिका रुपमा पुष्टि भएको भनी निष्कर्षमा पुग्दा पुग्दै त्यसलाई प्रतिवादीको कूल सम्पत्तिको ८.२१ प्रतिशत मात्र हुन आउने भनी वैध आयस्रोतको अनुपातमा अमिल्दो र अस्वाभाविक मानी कसूरदार ठहर्‍याउन न्यायसंगत नहुने भनी प्रतिवादीलाई अभियोग दावीबाट सफाई दिएको देखिन्छ । तसर्थ कानूनले उल्लेख नै नगरेको अवस्थामा कूल सम्पत्तिको ८.२ प्रतिशतलाई वैध आयस्रोतको अनुपातमा अमिल्दो र अस्वाभाविक मानी कसूरदार ठहर्‍याउन नमिल्ने भन्ने निर्णयाधार विद्यमान कानूनी व्यवस्थाको प्रतिकूल देखिएको र माथि उल्लिखित अन्य तथ्यहरूबाट पनि विशेष अदालत काठमाण्डौंको मिति २०६३।७।२९ को फैसलामा गम्भीर त्रुटी देखिई फरक पर्न सक्ने देखिँदा छलफलका निमित्त अ.व. २०२ नं. बमोजम प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरूलाई भिकाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतको आदेश ।

यस अदालतको ठहर

नियमबमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदक नेपाल सरकारको तर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री कृष्णप्रसाद पौडेल, विद्वान उपन्यायाधिवक्ता श्री शंकरबहादुर राई र श्री हरिप्रसाद रेग्मीलेदेहाय बमोजिमको बहस जिकीर प्रस्तुत गर्नु गर्नु भएको थियो :-

- प्रतिवादीको श्रोत खुलेको आयको अनुपातमा धेरै मूल्यको चल अचल सम्पत्ति रहेको मिसिल संलग्न प्रमाणबाट पुष्टी भएको छ । सार्वजनिक पद धारण गरेपछि मात्र आफू, आफ्नो श्रीमती र तत्कालीन नाबालिका छोरीको नाममा चल अचल सम्पत्ति आर्जन गर्ने कार्य तीव्र रुपमा गरेको देखिन्छ । प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काले जम्मा १०-०-१० विगाहा जग्गा अंश वापत बुझेको मिति २०४४।८।२१ को पारित अंश बुझेको भरपाईवाट देखिन्छ । २०४८ सालमा सम्पत्ति विवरण बुझाउँदा जे उल्लेख गरे त्यो भन्दा बढि तत्कालिन समयमा निजको आय हुन सक्तैन । २०४४ साल देखिकै कृषि आय गणना गरेको विशेष अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण छ ।
- उक्त १०-०-१० विगाहा जग्गा मध्ये ५-६-१२.५ विगाहा मात्र धनहर खेत रहेको देखिन्छ, जम्मा जग्गा मध्ये करिव ४ विगाहा जग्गामा मोही कायम भएको देखिन्छ । निजले मन्त्रीपरिषदमा पेश गरेको स्वघोषित विवरणको आधारमा पनि खेतीपातीको आम्दानीबाट वार्षिक रु.५० हजार भन्दाबढी बचत हुन सक्ने अवस्था देखिदैन । पारिवारिक खर्च नै मासिक रु.११०००। उल्लेख गरेको अवस्थामा कृषि आय बचत हुने अवस्था छैन ।

- छोरीलाई डाक्टर पढाउँदा कलेजको बिल भरपाई पेश नभएको अवस्थामा रामाज्ञाको छोरीलाई लागे सरहको छोरीको पढाई खर्च वापत रु.७,०४,०००/- खर्च भएको देखिएको अवस्थामा घटाएको मिलेको छैन ।
- वैदेशिक भ्रमणबाट प्राप्त रकममध्ये ५० प्रतिशत जति जोगिने भनेर प्रतिवादीले नै भनेको अवस्थामा ७० प्रतिशत जोगिने ठहराएको मिलेको छैन ।
- प्रतिवादीको आयको श्रोतमा सार्वजनिक जवाफदेहीको जिम्मेवारी वहन गरे वापत राज्यकोषबाट पाएको पारिश्रमिकमा पि.ए.को पारिश्रमिक, धारा, विजुली, टेलिफोन जस्ता खर्च भएर जाने अर्थात अरुलाई बुझाउनु पर्ने रकम पूर्व निर्णित नजिर समेतको आधारमा गणना गर्न नमिल्नेमा त्यस्ता रकम मिसाएको र गणना गरेको विशेषको फैसला जय प्रकाश गुप्ताको मुद्दामा प्रतिपादित सिद्धान्तको विपरित छ ।
- क्षतिपूर्ति लिने सिलसिलामा सरकारद्वारा गठन भएको स्थानीय क्षतिमूल्यांकन समितिले उक्त सम्पत्तिको ह्रास कट्टी गर्दा दाङ जिल्ला, सतवरिया गा.वि.स.-६ गोभेनास्थित कि.नं.२७ र २८ को पैतृक जग्गामा घर मन्दिर र शौचालय २०५४ सालमा र अन्य भवनको निर्माण कार्य २०४९ सालमा भएको स्पष्ट देखिएको छ । प्रतिवादीले स्वयं स्वीकारेको तथ्यलाई अदालतले थप प्रमाण खोजेर अन्यथा गरेको मिलेको छैन ।
- अन्य व्यक्तिबाट रु. १४ लाख सापटी लिई जापानबाट आयात गरिने मित्सुविसी गाडी खरीद गरेको भन्ने बयानमा सत्यता देखिदैन । कपालि तमसुकी रकम भ्रष्टाचार मुद्दामा आयको गणनामा प्रमाण ग्राह्य हुँदैन भनी पूर्व नजीरहरुमा सिद्धान्त प्रतिपादन भै सकेको अवस्था छ ।
- विशेष अदालतको फैसला स्वीकार गरेर प्रतिवादीले पुनरावेदन नगरेको अवस्थामा प्रतिवादीका जिकीरमा थप विवेचना गरिरहनु पर्ने अवस्था छैन ।
- चेक पिरियडको अन्तिम मितिको दुई दिन पहिला प्राप्त गरेको क्षतिपूर्ति रकम वर्षौं पहिला खरिद गरेको सम्पत्ति पुष्टि गर्ने वैध आय हुन सक्तैन ।
- प्रतिवादीले सार्वजनिक पद धारण गरेपश्चात् आरोपपत्रको उल्लिखित कूल सम्पत्ति रु. २,७५,९८,२६४।०५ आर्जन गरेको देखिएकोमा उक्त सम्पत्ति मध्ये रु.३९,१०,६३९।८१ को मात्र स्रोत खुल्न सकेको देखिदा सोवाहेक निजसंग रहेभएको सम्पूर्ण अचल सम्पत्ति रु.२,३६,८७,६२४।२४ को वैधानिक स्रोत खुल्न सकेको छैन । आफ्नो साथमा रहेको दावीको सम्पत्तिलाई प्रतिवादीले अन्यथा भन्न सकेका छैनन् ।
- आफ्नो साथमा रहेको सम्पत्ति वैध आर्जनबाट जोडेको हो भन्ने कुराको प्रमाण प्रतिवादी स्वयंले पुऱ्याउनु पर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ । प्रतिवादीले आफ्नो साथमा रहेको सम्पत्ति गैरकानूनी आर्जनको होइन भनि तथ्ययुक्त प्रमाण द्वारा पुष्टि गर्न सकेको नदेखिंदा प्रतिवादीहरुको साथमा

रहेको दावीको सम्पत्ति गैरकानूनी आर्जनको मानी सजाय गर्न सकिने व्यवस्था भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २० ले गरेको हुँदा अभियोग मागदावी बमोजिम प्रतिवादीहरुको नाममा रहेको गैरकानूनी आर्जनको सम्पत्ति र सोबाट बढे बढाएको सम्पत्ति समेत जफत गरी मुख्य अभियुक्त प्रतिवादी खुम बहादुर खड्कालाई माग दावी बमोजिम सजाय हुनु पर्नेमा विशेष अदालतले ८.२१ प्रतिशत वैध आय भन्दा बढी रकम स्वीकार्दा स्वीकार्दै प्रचलित कानूनको दायरा भन्दा बाहिर गै विदेशी नजीरलाई आधार लिदै सफाई दिएको त्रुटिपूर्ण हुँदा उल्टी गरी अभियोगदावी बमोजिम कसूरदार ठहराई सजाय गरिनु पर्दछ ।

प्रत्यर्थी खुमबहादुर खड्का समेतको तर्फबाट उपस्थित विद्वान बरिष्ठ अधिवक्ताहरु श्री महादेवप्रसाद यादव, श्री शुशिलकुमार पन्त र श्री शम्भु थापा, विद्वान अधिवक्ताहरु श्री प्रेमबहादुर खड्का, श्री रजितभक्त प्रधानाङ्ग, श्री बालकृष्ण न्यौपाने, श्री शेरबहादुर के.सी.र श्री योगेन्द्रबहादुर अधिकारीले देहाय बमोजिमको बहस जिकीर प्रस्तुत गर्नु भएको थियो :-

- विशेष अदालतबाट सफाई पाएको अवस्थामा सो उपर पुनरावेदन लाग्ने अवस्था थिएन । नेपाल सरकारबाट पुनरावेदन दायर हुँदा प्रत्यर्थी भिकाउने आदेश भै उपस्थित भएको अवस्थामा भ्रष्टाचार जस्तो आर्थिक हिषाव किताव हेर्नु पर्ने मुद्दामा प्रतिवादीको पुनरावेदन छैन भनेर स्पष्ट देखिने वैध आय गणना गर्न मिल्दैन भन्न मिल्दैन । अरु मुद्दा र प्रस्तुत भ्रष्टाचार मुद्दाको प्रकृति अलगगै हुने हुँदा जव चेक पिरियडको वैध आय र खर्चको हिषाव गरिन्छ भने अदालतले स्पष्ट देखिने र प्रमाणले समर्थित हुने सबै आयहरु गणना अन्यायिक छ, न्यायोचित भएको छैन ।
- सम्पत्तिको मूल्याङ्कन सम्बन्धमा विशेष अदालतले अपनाएको मान्यता ठीक छ । लिखतको मुल्य र तत्कालीन मुल्य नै कायम गर्नेगरी सर्वोच्च अदालतबाट विभिन्न मुद्दामा सिद्धान्त प्रतिपादन भएको हुँदा सोही बमोजिम गरिनु पर्दछ ।
- आमा तथा भाई समेत सगोलमा रहेको भनि प्रतिवादीले अनुसन्धान तथा अदालतमा समेत वयान गरेको र साक्षी प्रमाणबाट समेत पुष्टी हुँदा प्रतिवादीको भाई तथा आमाको नाममा रहेको करिब २९ विगाह जग्गा समेतबाट १५ वर्षको कृषि आय वापत कूल आम्दानी रु.१,२८,,३१,०००/- हुने हुँदा सोलाई आयमा गणना गरिनु पर्दछ । भित्री मधेशको जग्गामा पनि प्रति विगाहा जम्मा २० हजार कृषि आय गणना गरेको मिलेको छैन । कृषि आयको गणना पूर्वाग्रहीपूर्ण छ, न्यायोचित भएको छैन ।
- अभियोग लगाइएको भ्रष्टाचार ऐनको दफा २० को अभियोगमा अस्वाभाविक जीवन शैलीको आधारमा मुद्दा उठान भएको हुनुपर्दछ, अर्कै भ्रष्टाचार मुद्दामा अनुसन्धान गर्दै जाँदा सफल हुने नदेखिएपछि पूर्वाग्रही तरिकाले गैरकानूनी सम्पत्तिमा अभियोग लगाइएको नै त्रुटिपूर्ण छ ।

- प्रतिवादीले गाडी खरिद गर्दाको अवस्थामा रु.१४,००,०००।-जितेन्द्रलाल श्रेष्ठसँग ऋण लिएको र अन्य व्यक्तिहरु अर्जुन कुमार श्रेष्ठसँग रुं १२,००,०००।- र कृष्ण प्रसाद रायसँग रु १५,००,०००।- समेत जम्मा रु ४१,००,०००।- घरसारको लिखत गरी ऋण लिएको कुरा ऋण दिने व्यक्तिहरुले अदालतमा आई गरेको वकपत्र समेतबाट पुष्टी भएको हुँदा यस्तो ऋणलाई मान्यता दिइनु पर्दछ ।
- प्रतिवादीले मन्त्री परिषद्मा ०५१ मा सम्पत्ति विवरण पेश गर्दा ०४९ सालमा सतवरियामा ३ वटा घरको विवरण पेश गरेको र आरोपपत्रमा अर्को चौथो घर स्पष्ट रूपमा देखाउन नसकेबाट पनि ०५४ सालमा नभै घर पहिल्यै बनेको कुरा पुष्टी भएकै छ । ०४९ सालमा वैधश्रोतबाट निर्माण भएको घरलाई ०५४ सालमा बनेको भनि दावी लिनु पूर्वाग्रहीपूर्ण रहेको स्पष्ट छ ।
- प्रतिवादीले विदेश भ्रमण गर्दा नियम बमोजिम प्राप्त रकम समेतलाई यथार्थ रूपमा हिसाव गरी आयस्रोतमा समावेश गरिएको छैन । स्पष्ट रूपमा पासपोर्टमा उल्लेखित रकमलाई वैध आय स्रोतको रूपमा गणना गरिनुपर्दछ ।
- खरिद गर्दाका अवस्थामा खर्च भएको वास्तविक मुल्यको नै स्रोत पुष्टी गर्नुपर्ने हुँदा प्रतिवादीको २०४४ देखि ०५९ सम्मको तथ्यपूर्ण तथा न्यायोचित तरिकाले हिसाव गर्दा कूल आम्दानी रु. २,५८,,११,००५।- रहे भएको मिसिल संलग्न प्रमाणबाट पुष्टी भएको छ ।
- विदेश जाँदा प्राप्त भएको आय मध्ये पासपोर्टमा उल्लेख भएको रकम सबै गणना भएको छैन । सो समेत आयमा गणना गरिनु पर्दछ ।
- बैधानिक बैंक ब्यालेन्समा बैंकबाट प्रदान गरिएको व्याज समेत आयमा गणना गरेको कानून सम्मत छ ।
- कस्ले कति खर्च गर्ने भन्ने कुरा व्यक्तिगत आवश्यकता र शोखको समेत विषय हो । कलेजलाई बुझाउनु पर्ने फि को हदसम्म अरु सरह समान हुने भने पनि अन्य खर्च समान हुन सक्तैन । छोरीको पढाइ खर्चका सम्बन्धमा रामाज्ञा चतुर्वेदीको मुद्दाको मापदण्ड अपनाउन मिल्दैन ।
- अख्तियारको अभियोगमा नै दावी नलिइएको सुधा आचार्यले बेचेको जग्गा प्रतिवादी खुम बहादुरको भन्ने सम्बन्धमा विपक्षी भिकाउने आदेशमा उल्लेख भएको आधार अभियोग दावी भन्दा बाहिर छ, अदालतले अभियोगमा सिमीत रहेर इन्साफ गर्नु पर्दछ ।
- विभिन्न मुद्दामा कपालि तमसुकको रकमलाई समेत आयमा मान्यता दिनेगरी फैसला भएको स्थिति छ । प्रतिवादीले गरेका तीन वटै तमसुकी कारोवार सत्य तथ्यमा आधारित हुँदा ती रकमलाई समेत आयमा गणना गरिनु पर्दछ ।

- कि.नं. ८८, ३०१ र ३०२ का जग्गा तारा राजकुमारी राणाबाट २०४९ सालमा रु दुई लाख बिगो कायम गरी प्राप्त गरेका जग्गा पुनः २०५६ सालमा रु ५३४३७५। मा खरिद गरेको अवस्था हुँदा २०४९ सालमा प्राप्त गर्दाकै श्रोत वैध भएपछि सोबाट पछि आर्जन भएको आय समेत वैध हुन्छ ।
- प्रतिवादीको पैत्रीक सम्पत्ति र पछि उनले आर्जन गरेको वैध आयको तुलनामा निजसाथ रहेको हालको सम्पत्ति र गरेको खर्च कम हुँदा निजलाई सफाइ दिएको फैसला कानून सम्मत छ ।

आज निर्णय सुनाउन तारेख तोकिएको प्रस्तुत मुद्दामा पक्ष विपक्षका कानून व्यवसायीहरुले प्रस्तुत गर्नु भएको उपरोक्त तर्कपूर्ण बहस जिकीर मनन् गरी पेश भएको लिखित बहस नोट तथा पुनरावेदन पत्र सहितको सम्पूर्ण मिसिल कागजात अध्ययन गरी हेर्दा प्रमुख रुपमा निम्न प्रश्नहरुमा केन्द्रीत रही निर्णय निरूपण गर्नुपर्ने हुन आएको छ :-

१. प्रत्यर्थी/प्रतिवादीले जाँच अवधिमा आर्जन गरेको सम्पत्ति र खर्च तथा सोही अवधिमा निजको आय प्राप्त हुने वैधानिक स्रोतहरु के कस्ता रहेका देखिन्छन् , त्यस सम्बन्धमा विशेष अदालतले गरेको विश्लेषण मनासिव छ छैन ?
२. प्रत्यर्थी/प्रतिवादीको वैधानिक आयश्रोतको तुलनामा आर्जित सम्पत्ति र गरेको खर्च स्वभाविक देखिन्छ वा देखिँदैन र त्यसबाट निजले गैरकानूनी रुपमा सम्पत्ति आर्जन गरी आफ्नो हैसियतसँग अमिल्दो र उच्चस्तरको जीवन यापन गरेको मान्न मिल्ने स्थिति देखिन्छ, देखिन्न ?
३. पुनरावेदक वादी नेपाल सरकारको पुनरावेदन जिकीर अनुसार विशेष अदालतको फैसला उल्टी गरी प्रतिवादीलाई आरोपपत्र माग दावी बमोजिम सजाय हुनु पर्ने हो, होईन ?

अभियोग

आरोपपत्रमा प्रतिवादी खुमवहादुर खडकाले आर्जन गरेको संपत्तिलाई हालको मूल्यमा मुल्याङ्कन गरी निज तथा निजको श्रीमती समेतका नाममा रु.२,७५,९८,२६४।०५ बराबरको चल अचल संपत्ति रहेकोमा सोमध्ये रु.३९,१०,६३९।८१ बराबरको सम्पत्तिको मात्र श्रोत खुलेको र रु.२,३६,८७,६२४।२४ बराबरको चलअचल सम्पत्तिको श्रोत नखुलेको भनी स्रोत नखुलेको भनिएको उक्त रु.२,३६,८७,६२४।२४ बराबरको चलअचल सम्पत्ति निजले मन्त्री र सांसद लगायत सार्वजनिक पदमा रहँदा भ्रष्टाचार गरी गैरकानूनी रुपमा आर्जन गरेको पूष्टि हुन आएको हुँदा साविक भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०१७ को दफा ३, ७(१) तथा १५ र हाल प्रचलित भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(१) को कसूरमा साविक ऐनको दफा ३, ७(१), १०, १५ र २९ तथा हाल प्रचलित भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(२) बमोजिम हदैसम्म कैद र जरिवाना गरी निजको गैरकानूनी रुपमा आर्जित आरोपपत्रको तालिका नं.१२ मा उल्लिखित वैधानिक श्रोत खुल्न नसकेको चल अचल संपत्ति जफत गरी भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०१७ को दफा १४ क र हाल प्रचलित भ्रष्टाचार

निवारण ऐन, २०५९ को दफा २४ बमोजिम थप सजाय समेत गरीपाऊँ भन्ने समेत माग दावी लिइएको देखिन्छ ।

प्रतिवादीको बयान

प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले गरेको बयानमा दाङ्ग सतवरियामा रहेको पैत्रिक खेतीको जग्गाबाट प्राप्त कृषि आय नै आफ्नो आम्दानीको मुख्य स्रोत भएको र सो बाहेक २०४८ सालदेखि संसद सदस्य तथा पटक पटक मन्त्री हुँदा प्राप्त गरेको पारिश्रमिक, सुविधा, स्वदेश र वैदेशिक भ्रमण गर्दा प्राप्त भएको भत्ता रकम आदिबाटै सम्पत्ति आर्जन भएको हुँदा पदको दुरुपयोग गरी गैरकानूनी आर्जन गरेको वा उच्च र अमिल्दो जीवनयापन गरेको भनी आरोपपत्रमा दावी गरिए बमोजिमको कसूर गरेको छैन भन्ने समेत जिकीर लिएको पाइन्छ ।

विशेष अदालतको फैसला

उपरोक्त दावी र जिकीर रहेको प्रस्तुत मुद्दामा विशेष अदालतबाट गरिएको विश्लेषणमा जाँच अवधिमा प्रत्यर्थी प्रतिवादीले आर्जन गरेको मौजुद सम्पत्ति र गरेको खर्च समेत जम्मा रु.१,५३,२३,७३०।- बराबरको देखिएको तथा सोमध्ये रु.१,४०,११,२३६।- सम्पत्ति तथा खर्चको स्रोत पुष्टि भई रु.१२,५८,९७०।- को मात्र स्रोत पुष्टि नभएको भन्ने उल्लेख भएको पाइयो । मौद्रिक आयको अनुपातमा बढी देखिन आएको सम्पत्ति प्रतिवादीको कूल सम्पत्तिको ८.२१ प्रतिशत मात्र हुन आएकोले १० प्रतिशतसम्मको फरकलाई स्वभाविक मान्नुपर्ने हुँदा प्रतिवादीले गैरकानूनी आर्जन गरी बैध आयस्रोतको अनुपातमा अमिल्दो र अस्वभाविक सम्पत्ति आर्जन गरेको पुष्टि हुन नआएको भनी प्रतिवादीलाई दावीको कसूरबाट सफाई दिएको देखियो ।

पुनरावेदन जिकीर

विशेष अदालतको फैसलाउपर बादी पक्षको मात्र पुनरावेदन परेको देखिन्छ । पुनरावेदक बादी पक्षको पुनरावेदन पत्रमा प्रमुख रूपमा प्रतिवादीको घरजग्गा समेतको सम्पत्तिका सम्बन्धमा अनुसन्धानका क्रममा गरिएको हालको मूल्यालाई आधार मानी विगो कायम गर्नु पर्नेमा सम्पत्ति आर्जन गर्दाको मूल्यांकनलाई आधार मानी घटी विगो कायम गरिएको, प्रतिवादीले खरीदको स्रोत नै पुष्टि गर्न नसकेका जग्गा बिक्रीबाट प्राप्त गरेको भनेको रकमलाई मान्यता दिइएको, आरोपपत्रमा वार्षिक ५० हजारसम्म कृषि आय बचत हुन सक्ने अनुमान गरिएकोमा अस्वभाविक रूपमा कृषि आय प्रदान गरिएको तथा प्रतिवादीले जिकीर लिएभन्दा पनि बढी अर्थात जाँच अवधि बाहिरको ०४४ सालदेखिको कृषि आय गणना गरिएको, जाँच अवधिको पछिल्लो दिनमा प्रतिवादीका भाईले बुझेको भनिएको क्षतिपूर्ति रकमलाई आयको मान्यता दिइएको, २०४९ र ०५४ सालमा बनाएको भनी प्राविधिक प्रतिवेदन समेतबाट प्रमाणित भएको दाङ्ग सतवरिया स्थित घरको निर्माण लागतलाई समावेश नगरेको, घरसारको लिखतबमोजिमको ऋणलाई स्रोत कायम गरेको, पि.ए.को तलव, धारा, विजुली, इन्धन, भाडा र मर्मत जस्ता रकमलाई प्रतिवादीको पारिश्रमिकमा गणना गरी वास्तविक भन्दा बढी आय दिएको, स्रोत नै पुष्टि नभएको निक्षेपको ब्याजलाई आयको मान्यता प्रदान गरेको,

सम्पत्तिको रूपमा रहेको सुनलाई आयस्रोत मानेको, प्रतिवादीले नै विदेश भ्रमण गर्दा प्राप्त भएको भत्ताको ५० प्रतिशत बचत भएको भनी जिकीर लिएकोमा ७० प्रतिशत बचत हुने भनी बढी आय देखाएको, प्रतिवादीले मासिक ११ हजार खर्च लाग्ने भनी बयानमा नै उल्लेख गरेकोमा प्रतिवादीले स्वीकार गरेको खर्च समेत नघटाई सम्पूर्ण आयलाई बचतको रूपमा मान्यता दिई आय प्राप्त भएको र सम्पत्ति आर्जन गर्दाको समय समेत विचार नगरी पछिको आयले अधिबाटै खरीद गरेको सम्पत्तिको स्रोत पूष्ट भएको भनी न्यायिक मूल्यांकन र परीक्षण नगरी भएको विशेष अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण भएकोले सो फैसला बदर गरी प्रतिवादीलाई आरोपपत्रमा माग दावी लिइएबमोजिम नै सजाय गरी पाऊँ भन्ने समेत जिकीर लिएको पाइयो ।

उपरोक्त पुनरावेदन जिकीरको परिप्रेक्ष्यमा प्रतिवादीको जाँच अवधिको आर्जित सम्पत्ति तथा गरेको खर्च र सो अवधिमा निजले आय प्राप्त गरेको देखिने वैधानिक आयस्रोतका सम्बन्धमा विशेष अदालतले गरेको विश्लेषण उचित र मनासिव छ, छैन भन्ने विषयमा विचार गर्नुपर्ने हुन आएको छ ।

प्रतिवादीको जाँच अवधिको आर्जित सम्पत्ति र गरेका खर्चहरूको अवस्था र स्थितिको विश्लेषण देहाय बमोजिम रहेको छ :-

घरजग्गा:

पुनरावेदनपत्रमा लिइएको पहिलो जिकीर प्रतिवादीको **सम्पत्तिको मूल्यांकन** हालको मूल्यका आधारमा गर्नु पर्नेमा सम्पत्ति आर्जन गर्दाको समयको मूल्यलाई आधार मानी घटी मूल्यांकन कायम गरिएको भन्ने छ । तथापि यस्तै प्रकृतिको समान कानूनी प्रश्न उठाइएको पुनरावेदक/वादी नेपाल सरकार विरुद्ध चिरञ्जिवी वाग्ले समेत प्रतिवादी भएको भ्रष्टाचार मुद्दामा अनुसन्धानको क्रममा गरिएको मूल्यांकनको आधारमा नभई लिखत मूल्य अर्थात् सम्पत्ति आर्जन गर्दाको मूल्यको आधारमा नै विगो कायम गर्नु मनासिव हुने भनी (ने.का.प.२०६७ नि.नं.८५१९) सिद्धान्त कायम भएको देखिन्छ । त्यस्तै पुनरावेदक वादी नेपाल सरकार विरुद्ध रामाज्ञा चतुर्वेदी समेत प्रतिवादी भएको भ्रष्टाचार मुद्दामा चिरञ्जिवी वाग्लेको मुद्दामा प्रतिपादित उपरोक्त सिद्धान्तलाई अंगीकार गर्नुका साथै भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २० र ४७ को अन्तरसम्बन्ध प्रष्ट गर्दै भ्रष्टाचारजन्य कार्यबाट आर्जन गरेको गैरकानूनी सम्पत्तिको विगो कायम गर्ने र जफत गर्ने सम्बन्धमा ऐनले पृथक पृथक मापदण्ड अवलम्बन गरेको, गैरकानूनी रूपमा आर्जन गरेको सम्पत्तिको विगो कायम गरी सजाय गर्ने तथा बढेबढाएको सम्पत्तिलाई आर्जन गरेको विगो कायम नगरी जफत मात्र गर्ने विधायिकाको मनशाय रहेको, बढेबढाएको सम्पत्तिको पनि विगो कायम गर्ने ऐनको उद्देश्य रहेको भए दफा २० बाट सो कुरालाई बाहेक गर्नु पर्ने र बढेबढाएको सम्पत्ति जफत हुने विषय दफा ४७ मा छुट्टै समावेश गर्नुपर्नाको कुनै विवेकसम्मत र मनासिव अधार नदेखिएकोले हालको मूल्यलाई आधार मानी विगो कायम गर्नुपर्ने भन्ने वादी पक्षको पुनरावेदन जिकीर आधारहीन भई लिखत मूल्य र तत्कालीन कारोवार मूल्यलाई आधारमानी विगो कायम गरेको विशेष अदालतको फैसला अन्यथा देखिएन भन्ने समेत व्याख्या (ने.का.प.२०६८ नि.नं.८६३०, पृष्ठ ९१७) भएको देखिएको छ ।

त्यसै गरी पुनरावेदक बादी नेपाल सरकार विरुद्ध जयप्रकाश प्रसाद गुप्ता समेत प्रतिवादी भएको भ्रष्टाचार मुद्दामा उपरोक्त सिद्धान्त समेतको अनुशरण गरी सम्पत्ति आर्जन गर्दाकै मूल्यलाई आधार मानी विगो कायम गर्नु पर्ने मान्यता स्थापित गरिएको (ने.का.प.२०६८, अंक ११, नि.नं. ८७२२ पृ., १८९०) देखिन्छ। साथै पुनरावेदक प्रतिवादी केशवराज गौतम विरुद्ध नेपाल सरकार भएको फौ.पु.नं.०६३-CR-०१७३ तथा पुनरावेदक बादी नेपाल सरकार विरुद्ध केशरजंग खड्का समेत प्रतिवादी भएको संवत् २०६२ सालको फौ.पु.नं.३१२५ को गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जन गरी भ्रष्टाचार गरेको भन्ने मुद्दाहरुमा पनि सम्पत्तिको मूल्यांकन सम्पत्ति प्राप्त गर्दाको मूल्यका आधारमा नै गर्नुपर्ने भनी सम्पत्तिको मूल्यांकनका सम्बन्धमा यस अदालतबाट सिद्धान्त प्रतिपादन भएको अवस्था रहेको छ। यस अदालतबाट प्रतिपादित उपरोक्त सिद्धान्तहरुबाट एक निश्चित न्यायिक दृष्टिकोण स्थापित भैसकेको अवस्था हुँदा आर्जन गर्दाको लागत मूल्यका आधारमा सम्पत्तिको मूल्यांकन गरी विगो कायम गरेको विशेष अदालतको फैसला सो हदसम्म मनासिव नै देखिन आएकोले अनुसन्धानको क्रममा कायम गरिएको मूल्यांकनका आधारमा विगो कायम गरिनु पर्ने भन्ने पुनरावेदन जिकीर ग्रहणयोग्य भएन।

सम्पत्तिको मूल्यांकन गर्ने क्रममा दाङ्ग सतवरिया गा.वि.वडा नं. ६ स्थित आरोपपत्रको तालिका नं. ५ मा उल्लेख भएका प्रतिवादीले जाँच अवधि अर्थात् २०४९ र २०५४ सालमा बनाएका दुई वटा घर, गोठघर, गोदाम/भान्साघर र ग्यारेज आदिको निर्माण लागतलाई पनि प्राविधिकको मूल्यांकनबमोजिम गणना गर्नुपर्नेमा सो नगरेको त्रुटिपूर्ण भएको भन्ने पुनरावेदन जिकीर रहेको देखिन्छ। प्रतिवादीले ०५४ मा कुनै घर निर्माण नगरेको भन्ने जिकीर लिएको देखिए पनि ०४९ सालमा घर निर्माण गरेको तथ्यलाई स्वीकार्दै रु. ३,००,०००/- लागेको भन्ने जिकीर लिएको पाइन्छ। विवादित घरहरुको स्थलगत मूल्यांकन गरी सम्बन्धित प्राविधिकले मिति २०५९।९।२ मा दिएको प्रतिवेदनमा प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काको नाममा दाङ्ग सतवरिया वडा नं. ६ स्थित गोभेनाको कि.नं.२७ र २८ मा मुख्य घर १, गोदाम घर १, ग्यारेज १, मन्दिर १, ट्वाइलेट २, र गोठघर १ रहेको भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ।

प्रतिवादीले पहिलो पटक मन्त्री हुँदा २०४८ सालमा पेश गरेको सम्पत्ति विवरणमा अन्य कुराका अतिरिक्त घरका सम्बन्धमा दिएको विवरणमा दुई तल्ले पक्कीघर १ र एकतल्ले पक्की भान्साघर १ समेत उल्लेख गरेको पाइन्छ। तर २०५१ सालमा मन्त्री हुँदा पेश गरेको विवरणमा पक्की भान्सा घर र पक्की घरका अतिरिक्त पक्की गोठ समेत उल्लेख गरेको देखिन्छ। साथै २०५६ सालमा पेश गरेको विवरणमा पक्की घर २ र पक्की भान्साघर १ समेतको विवरण उल्लेख भएको पाइन्छ। प्रतिवादीले गरेको वयान तथा सार्वजनिक पदमा प्रवेश गर्दा पेश गरेको सम्पत्ति विवरणबाट निजसँग एउटा पैत्रिक घर रहेकोमा पछिबाट थप एउटा घर बनाएको भन्ने तथ्य पुष्टि भैरहेको देखिन्छ।

२०५९ सालमा क्षतिपूर्ति लिँदा एउटा घरको पाँच वर्षको र अर्कोको १० वर्षको ह्यासकट्टी गरी रकम बुझेको तथा प्राविधिक जाँच समेतबाट प्रतिवादीले एउटा घर ०४९ र अर्को ०५४ मा बनाएको भन्ने देखिएको हुँदा दुबै घरको प्राविधिक मूल्यांकन बमोजिमको रकमलाई प्रतिवादीको सम्पत्तिमा गणना गर्नुपर्ने भन्ने पुनरावेदन जिकीर रहेको देखिए पनि सो पुनरावेदन जिकीरलाई मान्ने हो भने प्रतिवादीको कुनै पैत्रिक घर नै नभएको निश्कर्षमा पुग्नु पर्ने हुन्छ, जुन कुरा स्वभाविक हुन सक्दैन। प्रतिवादीको कुनै पैत्रिक घर नै थिएन भन्ने पुनरावेदन जिकीर नरहेको, २०४८ सालमा पहिलो पटक पेश गरेको विवरणमा नै प्रतिवादीको एउटा पक्की घर रहेको भन्ने देखिएको र भैआएको प्राविधिकको मूल्यांकनबाट समेत हाल दुईवटा घरको मात्र अस्तित्व देखिएको हुँदा दुबै घर पछि बनाएको ठहर गर्न मिल्ने विश्वसनीय आधार देखिदैन। प्राविधिकको प्रतिवेदनमा गोठघरको रूपमा उल्लेख गरिएको पक्की घरले ओगटेको क्षेत्रफल, बनावट र प्रकृति हेर्दा सो घरलाई हाल गोठघर भनिएको देखिए पनि साविकको मुख्य घर हो भन्ने देखिन्छ। स्थानीय व्यक्तिहरुको भनाई अनुसार प्राविधिक मूल्यांकनमा ०५४ सालमा निर्माण गरेको भन्ने उल्लेख भएको मुख्य घर प्रतिवादीले २०४९ सालमा बनाएको जिकीर लिएको र निजले ०४८ सालमा पेश गरेको विवरणमा एउटा मात्र पक्की घर देखाएकोमा ०५१ सालमा मन्त्री हुँदा पेश गरेको विवरणमा दुई वटा पक्की घर उल्लेख गरेको हुँदा प्रतिवादीको जिकीर नै विश्वसप्रद देखिन आउँछ।

अब, २०४९ सालमा उक्त घर निर्माण गर्दा रु.३,००,०००। मात्र निर्माण लागत परेको भन्ने प्रतिवादीको जिकीर रहेको र ०५४ सालको दररेटबाट प्राविधिक मूल्यांकन भएको तथा विशेष अदालतले प्रतिवादीको भनाई अनुसार नै रु.३,००,०००। निर्माण लागत कायम गरेको देखिन्छ। सो घरको भुईँ तल्लामा १५९५.३७ र पहिलो तल्लाको कुल क्षेत्रफल १३६७.८८ वर्गफुट रहेको भन्ने देखिन आउँछ। २०४९ सालको निमित्त प्रति वर्गफुट भुईँ तल्लाको रु.३१९। र पहिलो तल्लाको रु.४१२। दर तोकिएको हुँदा सोही दररेटबाट हिसाव गर्दा रु.१०,७२,४९९।५९ संरचनाको निर्माण लागत हुने देखिन्छ। साथै १२.५ प्रतिशत बिजुली, स्यानिटरी र साइट डेभलपमेण्ट बापत तथा कूल लागतको २५ प्रतिशत कम्पाउण्डवालको लागि लागत पर्ने भन्ने प्राविधिक मूल्यांकनमा उल्लेख भएकोले सो खर्चहरु समावेश गर्दा कूल रु.१५,१५,२००।९७ प्रतिवादीको घर निर्माण गर्दा लागेको वास्तविक लागत मान्नु पर्ने हुन आउँछ। मन्दिर, ट्वाइलेट र गोदामघर समेतको निर्माण लागतका सम्बन्धमा समेत जिकीर लिएको देखिए पनि त्यस्ता संरचनाहरु साविकदेखि रहन सक्ने प्रकृतिका देखिएको हुँदा छुट्टै समावेश गर्नु न्यायोचित हुने देखिदैन।

ललितपुर सानेपा २(क) कि.नं.२४९ को जग्गा २०५५।१।३१ मा लिखत मूल्य रु.२०,९२,०००। तथा सोही स्थानको कि.नं.१०७ र १८६ को घर र जग्गा लिखत मूल्य रु.६०,००,०००। मा मिति २०५८।१०।२६ मा प्रतिवादीको श्रीमती शिला खड्काको नाममा खरीद भएको देखिँदा सो घरजग्गाको मूल्य लिखत अनुसार कायम गरेको अन्यथा देखिँदैन। तथापि सानेपाको सो घरमा करीव १४,००,०००। बराबरका फर्निचर र विद्युतीय उपकरण रहेको भन्ने प्राविधिक मूल्यांकन भई आएको

देखिएको र घर खरीदको मिति समेतलाई दृष्टिगत गर्दा ती सामाग्रीहरु प्रतिवादीले जाँच अवधिमाै खरीद गरेको हुन सक्ने कुरा सहज र स्वभाविक अनुमान गर्न सकिने भएपनि बादी पक्षले सो सम्बन्धमा कुनै दावी लिएको नपाइएकोले थप केही बोल्न मिल्ने अवस्था भएन । यसर्थ प्रतिवादीको घर जग्गाको वस्तुस्थिति सहितको उपरोक्त विश्लेषण समेतका आधारमा घर जग्गाको खरीद र निर्माण लागत रु.९६,०७,२००।९७ कायम गर्नुपर्नेमा रु.८३,९२,०००। कायम गरेको हदसम्म विशेष अदालतको विश्लेषण मिलेको देखिएन ।

बैंक मौज्जातः

त्यसैगरी आरोपपत्रको तालिका नं. ७ मा उल्लेख भए अनुसार प्रतिवादी शीला शर्मा खड्का र पुनम खड्काको नाममा क्रमशः एभरेष्ट बैंक लि.नयाँ बानेश्वरको खाता नं. ८५८० “ए” मा रु.३६,३९,९९२।६३ र हिमालयन बैंक लि. ठमेलमा खा.नं.१३७००० जे. मा रु.१६,६८२।- मौज्जात रहेको देखिएको भनी विशेष अदालतले सो दुवै खातामा रहेको रकम रु.३६,५६,५९४।६३ लाई प्रतिवादीको सम्पत्तिको रुपमा गणना गरेको देखिन्छ । परन्तु शीला खड्काको नामको उल्लिखित बैंक मौज्जातमध्ये रु.२५,००,०००। मात्र निक्षेप रकम भएको र बाँकी रु.११,३९,९९२।६३ ब्याज भएको भनी सो रकमलाई प्रतिवादीको आय स्रोतको रुपमा छुट्टै मान्यता दिएको देखिन्छ । साँवा र ब्याजलाई एकमुष्ट रुपमा सम्पत्तिमा गणना गरी त्यसैमध्येको ब्याज रकमलाई पुनः स्रोतमा राखी गणना गरिएबाट प्रतिवादीले स्रोत पुष्टि गर्नुपर्ने सम्पत्तिका सम्बन्धमा खासै भिन्नता आउने अवस्था नभए पनि निक्षेपबाट बढेबढाएको ब्याज रकमलाई समेत सम्पत्तिमा समावेश गर्दा परिणामत बढेबढाएको सम्पत्तिको समेत विगो कायम हुन पुग्ने भै भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(२) र ४७ को प्रत्यक्ष त्रुटि हुन पुगेको देखियो । त्यसैले उपरोक्त कानूनी व्यवस्था बमोजिम निक्षेपबाट बढेबढाएको ब्याज रकमलाई सम्पत्तिको मान्यता दिई विगो कायम गर्न तथा आय स्रोतका रुपमा छुट्टै मान्यता प्रदान गर्न नमिली निक्षेप रकमको स्रोत पुष्टि भएमा सोबाट बढेबढाएको ब्याजको पनि स्वतः स्रोत पूष्टि हुने तथा स्रोत पुष्टि नभएको विगोको रुपमा रहने सम्पत्ति तथा सोबाट बढेबढाएको सम्पत्ति समेत स्वतः गैरकानूनी भई जफतसम्म हुने हुँदा प्रतिवादी शीला शर्मा खड्काको नामको एभरेष्ट बैंक लि.नयाँ बानेश्वरमा रहेको निक्षेप रकम रु.२५,००,०००। सम्मको प्रतिवादीले स्रोत पुष्टि गर्नुपर्ने हुन्छ ।

आरोपपत्रमा पुनम खड्काको नामको हिमालयन बैंक ठमेलमा अन्य रकम भिकी बाँकी रहेको रु.१६,६८२। लाई पनि प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काको सम्पत्तिका रुपमा दावी लिएकोमा विशेष अदालतले सो रकमलाई समेत प्रतिवादीले स्रोत पुष्टि गर्नुपर्ने सम्पत्तिका रुपमा राखेको पाइन्छ । हाम्रो समाजमा सामान्यतः छोरीको कमाई बाबुले लिने खाने प्रचलन नरही चाड पर्व विशेषमा छोरीलाई नै टिकाटालो र दान दक्षिणा दिने धार्मिक र सांस्कृतिक मान्यता रही आएको छ । बैंकमा रहेको उल्लिखित रकमको परिमाणबाटै टिकाटालोबाट प्राप्त गरेको रकम बैंकमा राखेको अनुमान गर्नु स्वभाविक हुने देखिन्छ । त्यसैले छोरीले टिकाटालोबाट प्राप्त गरी बैंकमा जम्मा भएको उक्त

रकमलाई प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काको आर्जन अन्तर्गतको सम्पत्ति मानी निजले स्रोत पुष्टि गर्नुपर्ने भन्ने मिल्ने देखिएन ।

सुनचाँदी:

आरोपपत्रको तालिका नं.८ मा तत्कालीन मूल्य प्रतितोला रु.१०,२००।१७ दरको प्रतिवादीको साथमा रहेको सुन ३३ तोलाको रु.३,३६,६०५।६१ तथा प्रतिकिलोग्राम रु.१३,१५०। दरको प्रतिवादीको साथमा रहेको २.९३ किलोग्राम चाँदीको रु.३८,५२९।५० समेत रु.३,७५,१३५।११ वरावरको सुनचाँदी रहेको भन्ने उल्लेख गरिएको, सो सुन चाँदीको परिमाण तथा मूल्यका सम्बन्धमा प्रतिवादीको असहमति नरहेको भनी विशेष अदालतले उक्त सुनचाँदीलाई प्रतिवादीको सम्पत्तिको रुपमा गणना गरेको देखिन्छ । प्रतिवादीले पहिलो पटक मन्त्री हुँदा पेश गरेको सम्पत्ति विवरणमा ७ तोला सुन र ६ तोला चाँदीको विवरण उल्लेख गरेकोमा सम्पत्ति जाँचबुझ न्यायिक आयोग समक्ष पेश गरेको विवरणमा ४० तोला सुन र ३ किलो चाँदी उल्लेख गरेको देखिएकोले जाँच अवधिभन्दा अधिको ७ तोला सुन र ६ तोला चाँदीलाई बाहेक गर्दा उपरोक्त बमोजिमकै सुन चाँदी निजले जाँच अवधिमा जोडेको मान्नुपर्ने हुँदा जम्मा रु.३,७५,१३५।११ को सुन चाँदीलाई प्रतिवादीको सम्पत्ति कायम गरेको विशेष अदालतको विश्लेषण मनासिव देखिन्छ ।

गाडी:

प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काले संसदको सदस्यको हैसियतमा भन्सार छुटमा २०५३ सालमा खरीद गरेको यातायात व्यवस्था कार्यालय वाग्मतीमा मिति २०५३।१०।२० मा दर्ता भएको मित्सुविषी प्राडो गाडीलाई पनि आरोपपत्रको तालिका नं.६ मा निजको जाँच अवधिको सम्पत्तिका रुपमा उल्लेख गरिएको देखिन्छ । खरीद मूल्य रु.२४,५०,०००।- को सो गाडीका सम्बन्धमा प्रतिवादीले अन्यथा जिकीर लिन सकेको नपाइँदा त्यसलाई प्रतिवादीको सम्पत्तिको रुपमा कायम गरेको विशेष अदालतको फैसला मनासिव रहेको पाइयो ।

छोरीको अध्ययन खर्च:-

प्रतिवादीको छोरी पुनम खड्कालाई मणिपाल कलेज बेङ्गलोर भारतमा निजी खर्चमा चिकित्साशास्त्र अध्ययन गराउँदा रु.७,०४,०००।- खर्च भएको भनी आरोपपत्रमा दावी लिइएको पाइन्छ । प्रतिवादीले निजको छोरीले अध्ययन गरेको कुरा स्वीकार गरे पनि दावीवमोजिमको रकम खर्च नभै रु.४,५०,०००।- मात्र खर्च भएको भनी जिकिर लिएको देखिन्छ । तथापि त्यतिमात्र खर्च भएको भनी सोको प्रमाण प्रतिवादीले दिन सकेको पाइँदैन । अर्कोतर्फ सोही अवधिमा सोही कलेजमा अध्ययन गर्ने रामाज्ञा चर्तुवेदीको छोरी अदिती चर्तुवेदीको अध्ययनको लागी लागेको खर्च बराबर नै प्रतिवादीको छोरीको अध्ययनमा पनि खर्च हुने भनी बादी पक्षले आफ्नो दावी पुष्टिको आधार प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । प्रतिवादीले अनुसन्धानको क्रममा गरेको वयानमा रामाज्ञा चर्तुवेदीको छोरीको अध्ययनमा लागेको खर्च बराबर नै आफ्नो छोरीको अध्ययनमा पनि खर्च हुने कुरा स्वीकार गरेको पनि देखिन्छ । प्रतिवादीले अभियोग दावी खण्डन हुने कुनै ठोसप्रमाण पेश नगरेको परिप्रेक्ष्यमा अन्यथा

प्रमाणित नभएसम्म एकै समयमा एकै कलेजमा एउटै विषय अध्ययन गर्दा लाग्ने खर्च समान हुने कुरा स्वभाविक अनुमानको विषय हो । सो तथ्यलाई खण्डन हुनेगरी अन्यथा प्रमाणित नगरुञ्जेल आयोगबाट अध्ययन खर्चका सम्बन्धमा एउटा मुद्दाको अनुसन्धानको क्रममा ग्रहण गरेको आधारलाई त्यस्तै प्रकृतिको अर्को मुद्दामा पनि लिएको कुरालाई अर्को मुद्दामा आधार लिएको भन्दैमा अविश्वास गर्न मिल्ने हुँदैन । त्यसैले प्रतिवादीको मौखिक जिकीरका भरमा मात्र निजको छोरीको अध्ययन खर्च रु.४,५०,०००/- कायम गरेको विशेष अदालतको विश्लेषणको आधार मनासिव नदेखिएकोले आरोपपत्र माग दावी बमोजिम नै रु.७,०४,०००/- प्रतिवादीले छोरी पुनम खड्काको पढाइमा खर्च गरेको मान्नुपर्ने हुन्छ ।

जग्गा खरीद गर्दाको लगानी :

प्रतिवादीले मिति २०५१।६।१६ मा भक्तपुर कटुन्जे २ क कि.नं. ४४०, मिति २०५१।५।८ मा कटुन्जे २क. कि.नं २६, कि.नं ४२, कि.नं ४७ , वडा नं. १(ख) कि.नं ७६७ , कि.नं. ४४२, कि.नं ४४३, मिति २०५६।९।१२ मा सिनामंगल कि.नं ३०१, कि.नं ३०२, कि.नं. ८८ र २०४८ सालमा का.जि.गौरीघाटको कि.नं.५९५ का जग्गाहरू कूल रु.१०,९१,३७५/- मा खरीद गरेको भन्ने कुरा मिसिल संलग्न पारीत लिखतका प्रतिलिपिहरूबाट देखिन आउँछ । ती जग्गा विक्रीबाट प्रतिवादीलाई रु.३९,६८,०००/- प्राप्त भएको भनी खरीद मूल्यभन्दा बढी प्राप्त गरेको रु.२८,७६,६२५/- लाई विशेष अदालतले जग्गाविक्रीको आयका रूपमा गणना गरेको पाइन्छ ।

उपरोक्त जग्गा खरीदको स्रोत नै प्रतिवादीले पुष्टि गर्न नसकेको हुँदा जग्गा विक्रीबाट प्राप्त आयलाई मान्यता दिन नमिल्ने भन्ने आरोपपत्रमा माग दावी लिइएको र यस अदालत समक्षको पुनरावेदनपत्रमा समेत सोही जिकीर लिएको देखिन्छ । जाँच अवधिमा खरीद गरिएका जग्गा विक्रीबाट प्राप्त रकमलाई आयको रूपमा जिकीर लिइन्छ, र मान्यता पनि दिइन्छ, भने त्यस्तो जग्गा खरीदको स्रोत पनि प्रतिवादीले पुष्टि गर्नुपर्ने हुन्छ । जग्गा विक्रीको आयलाई मात्र प्रतिवादीको स्रोतमा समावेश गरी जग्गा खरीद गर्दा गरेको लगानीलाई स्रोत पूष्टि गर्नुपर्ने खर्चमा समावेश नगरेको हदसम्म विशेष अदालतको फैसला मिलेको नदेखिँदा प्रतिवादीले विक्री गरेका जग्गा खरीद गर्दा लगानी गरेको रु.१०,९१,३७५। को स्रोत पूष्टि गर्नु पर्ने देखिन आयो ।

पारिवारिक खर्च :

प्रतिवादीको पारिश्रमिक, भत्ता, कृषि लगायतका सम्पूर्ण आयलाई मान्यता प्रदान गरिएको तर सो अवधिमा मासिक ११ हजारका दरले पारिवारिक भरण पोषणमा खर्च भएको भनी प्रतिवादीले बयानमा स्वीकार गरेको रकम नकटाएको विशेष अदालतको फैसला नमिलेको भन्ने पनि पुनरावेदन जिकीर रहेको देखिन्छ । प्रतिवादीको अनुसन्धानको क्रममा भएको बयानमा पारिवारिक भरण पोषणमा मासिक रु.११,०००। खर्च हुने भनी उल्लेख गरेको देखिएको पनि छ । पटक-पटक सांसद र मन्त्री जस्तो सार्वजनिक महत्वको पदमा रहेको प्रतिवादीको पारिवारिक पृष्ठभूमि र खर्चको अवस्था विचार गर्दा निजले बयानमा स्वीकार गरेको रकम भन्दा बढी नै खर्च हुनसक्ने स्थिति देखिन्छ । वादी पक्षले

प्रतिवादीको वास्तविक खर्च यकिन गर्ने सम्बन्धमा थप अनुसन्धान गरेको देखिँदैन । एक परिवारको के कति पारिवारिक खर्च हुन्छ भन्ने सम्बन्धमा नेपाल राष्ट्र बैंकले हाउसहोल्ड सर्भे गरेर औसतमा खर्च निर्धारण गर्ने गरेको देखिए पनि वेतनधारी राष्ट्रसेवकको पारिवारिक खर्चको सम्बन्धमा छुट्टै सर्वेक्षण गर्ने गरेको भन्ने पनि देखिन आएको छैन । अन्य प्रमाणबाट अन्यथा प्रमाणित भएको अवस्थामा बाहेक सो सर्भेक्षणको नतिजा पनि एक हदसम्म खर्च निर्धारणको आधार बन्न सक्दछ । प्रस्तुत अभियोगको सन्दर्भमा अनुसन्धान तथा अभियोजन गर्दा परिवारको भरण पोषण, शिक्षा, औषधोपचार समेतका शिर्षकमा भएका खर्चतर्फ समेत ध्यान दिई पारिवारिक खर्च यकिन गरिनु पर्दछ । यदि यसो गरिएन भने अनुसन्धान तथा फैसला समेत वास्तविकतादेखि टाढिन पुग्ने अवस्था रहन्छ । प्रस्तुत मुद्दामा यस सम्बन्धमा विस्तृत रूपमा अध्ययन भएको नदेखिएको अवस्थामा प्रतिवादीको विगतको पारिवारिक हैसियत, परिवार सदस्य समेतलाई विचार गर्दा प्रतिवादीले वयानमा स्वीकारेको खर्चको रकमलाई नै आधार मान्नु पर्ने स्थिति पैदा भएको छ । यस स्थितिमा प्रतिवादीले वयानमा स्वीकार गरेको मासिक ११ हजारका दरले जाँच अवधि १२ वर्षको कूल रु.१५,८४,०००। प्रतिवादीको पारिवारिक खर्च भएको मान्नु पर्ने देखिएकोले त्यसलाई निजको खर्चमा समावेश गर्नु पर्ने हुन्छ ।

सुधा आचार्यको घरजग्गा :-

यस अदालतबाट प्रत्यर्थी भिकाउने आदेश गर्दा प्रतिवादीको शाली सुधा आचार्यको नाउँको का.जि.चपली ९ख.को कि.नं.४६९ र २३१ जग्गा र सो मा रहेको घर समेत विक्री गर्दा सो घर जग्गा खरीद गर्ने संयुक्त राणा (गुरुङ्ग) ले रु.५०,००,०००। प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काका स्वकीय सचिव विष्णुबहादुर खड्कालाई बुझाएको भनी गरेको वयानका सम्बन्धमा विशेष अदालतको फैसलामा विवेचना नभएको भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । तर सो सम्बन्धमा बादी पक्षले आरोपपत्र माग दावी तथा यस अदालत समक्षको पुनरावेदन पत्रमा समेत कुनै जिकीर लिएको अवस्था देखिँदैन । सो सम्बन्धमा आयोगबाट भएको निर्णय यस अदालतको मिति २०६८।४।२२ को आदेशबाट मगाई हेर्दा उक्त निर्णयमा त्यस विषयका बारेमा कुनै उल्लेख भएको पाइएन । अनुसन्धानको क्रममा सो कुरा खुल्न आएपछि त्यस सम्बन्धमा थप छानवीन गरी दावी लिनु पर्नेमा बादी पक्षले नै दावी नलिएको कुरामा अदालतले पक्षको स्थान ग्रहण गरी अन्यथा बोल्न मिल्ने अवस्था नहुँदा प्रत्यर्थी भिकाउँदा ग्रहण गरिएको उक्त आधारसँग सहमत हुन सकिएन ।

उपरोक्त विश्लेषणका आधारमा प्रतिवादीले जाँच अवधिमा आर्जन गरेको सम्पत्ति र गरेका खर्चहरूका सम्बन्धमा विशेष अदालतको ठहर र यस अदालतको विश्लेषणबाट देहाय बमोजिमको अवस्था हुने देखियो:

विवरण	विशेष अदालतको फैसलाबाट कायम रु.	यस अदालतको विश्लेषणबाट कायम रु.	भिन्नता रु.
अचल सम्पत्ति			
घरजग्गा	८३,९२,०००।-	रु.९६,०७,२००।९७	+१२,१५,२००।९७
चल सम्पत्ति			
१. सुन चाँदी	३,७५,१३५।११	३,७५,१३५।११	-
२. वैक मौज्जात	३६,५६,५९४।६३	२५,००,०००।	-११,५६,५९४।६३
३. गाडी	२४,५०,०००।-	२४,५०,०००।-	-
जम्मा:	६४,८१,७२९।७४	५३,२५,१३५।११	-११,५६,५९४।६३
खर्च:			
१. पढाई खर्च	४,५०,०००।-	७,०४,०००।-	+२,५४,०००।
२. जग्गा खरीद	-	१०,९१,३७५।	+१०,९१,३७५।
३. पारिवारिक खर्च	-	१५,८४,०००।	+१५,८४,०००।
जम्मा:	४,५०,०००।	३३,७९,३७५।	+२९,२९,३७५।
कुलजम्मा:	१,५३,२३,७२९।७४-	१,८३,११,७११।०८	+२९,८७,९८९।३४

यसप्रकार विशेष अदालतले प्रतिवादीको जाँच अवधिको आर्जित सम्पत्ति र गरेको खर्च रु.१,५३,२३,७३०। कायम गरेकोमा यस अदालतबाट गरिएको उपरोक्त विश्लेषणबाट प्रतिवादीको स्रोत पुष्टि गर्नुपर्ने कूल सम्पत्ति र खर्च विशेष अदालतले कायम गरेको भन्दा रु. २९,८७,९८९।३४ बढी देखिन आई रु.१,८३,११,७११।०८ कायम हुन आएको छ ।

आय प्राप्त भएका स्रोतहरू

प्रतिवादीको कूल आर्जित सम्पत्ति र खर्चको अवस्था उपरोक्त बमोजिम देखिएको स्थितिमा अब जाँच अवधिमा प्रतिवादीलाई के कस्तो स्रोतबाट के कति आय प्राप्त भएको रहेछ, त्यस्तो आयमध्ये वैधानिक रुपमा मान्यता प्रदान गर्न मिल्ने आयको परिमाण र प्रकृति के कस्तो रहेछ, भन्ने सम्बन्धमा निश्कर्षमा पुग्न पर्ने हुन आएको छ । यसको लागि मुख्यतः आरोपपत्रमा दावी लिइएका आधार, प्रतिवादीको बयान जिकीर, विशेष अदालतको विश्लेषण र निश्कर्ष तथा सो फैसलाउपर बादी पक्षबाट यस अदालतमा पर्न आएको पुनरावेदन जिकीर, पक्ष विपक्षका कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकीर एवम् लिखित बहसनोट समेतका मिसिल संलग्न सबूद प्रमाणको समग्रतालाई विचार गर्नुपर्ने हुन आउँछ । सरलता र स्पष्टताका लागि प्रतिवादीले आय प्राप्त गरेका भनिएका मुख्यमुख्य स्रोतहरूलाई शिर्षकगत रुपमा निम्नबमोजिम प्रस्तुत गर्नु वाञ्छनीय हुन्छ :-

पैत्रिक सम्पत्तिको आय

प्रत्यर्थी प्रतिवादी खुम वहादुर खड्काले गरेको बयानमा पैत्रिक सम्पत्तिबाट निजलाई रु.२,००,०००। आय प्राप्त भएको भनी जिकीर लिएको र निज पहिलो पटक मन्त्री हुँदा २०४८

सालमा पेश गरेको संपत्तिको विवरणमा रु.२,००,०००/- नगद रहेको भनी उल्लेख गरेको कुरालाई आरोपपत्रमा नै मान्यता दिइएको पाइन्छ । मोही लागेको समेत करीब १०-०-१० विगाहा जग्गा अंश वापत् बुभी लिई प्रतिवादीले निजको आमा दिलकुमारी खड्कासँग मिति २०४४।८।२१ मा अंश भरपाई गरेको देखिन्छ । प्रतिवादीले अंशमा पाएको सो पैत्रिक जग्गाको कृषि आय समेतबाट २०४८ सालसम्म उक्त रकम प्रतिवादीलाई वैध रूपमा प्राप्त हुनसक्ने कुरा स्वाभाविक नै देखिन आउँछ । बादी र प्रतिवादी दुवै पक्षले विवाद नउठाएको सो रकमलाई प्रतिवादीको पैतृक संपत्तिको आयका रूपमा मान्यता प्रदान गरेको विशेष अदालतको विश्लेषण मनासिव देखिन्छ ।

क्षतिपूर्ति

शसशत्रु द्वन्द्वका क्रममा प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काको दाङ्ग, सतवरिया स्थित घर, ग्यारेज सहितका भौतिक संरचना मिति २०५८।१२।२९ र २०५९।१।३० मा विस्फोट गराइएको कारण सो को क्षति वापत् रु.१५,५५,८६१।-प्राप्त गरेको देखिएको भनी विशेष अदालतले उक्त रकमलाई पनि प्रतिवादीको आयको रूपमा गणना गरेको देखिन्छ । जाँच अवधिको पछिल्लो अवधिमा लिएको उक्त रकम सो अगावै सम्पत्ति आर्जन गर्दा खर्च हुनसक्ने अवस्था नभएको हुँदा आयमा समावेश गर्न नमिल्ने भन्ने बादी पक्षको पुनरावेदन जिकीर रहेको पाइन्छ । पुनरावेदन पत्रमा भाई खिम बहादुरले क्षतिपूर्तिको रकम बुझेको कारण देखाई प्रतिवादीको आयमा समावेश गर्न नमिल्ने जिकीर लिइएको र भाईले क्षतिपूर्तिको रकम बुभी प्रतिवादीलाई बुझाएको भन्ने देखिएकोले प्रकृत्यात्मक प्रश्न गर्न सकिने भएपनि प्रतिवादीकै घर विस्फोट गराई क्षति गराएको कुरामा विवाद नरहेको तथा सोही वापत् सरकारबाट क्षतिपूर्ति दिएको देखिएको हुँदा आफ्नो घर विस्फोटनबाट भएको क्षतिवापत् प्राप्त क्षतिपूर्ति रकमलाई अन्यथा भन्न मुनासिव देखिन आएन । त्यसैले भाईले बुझेको र जाँच अवधिको दुई दिन अघि मात्र प्राप्त भएको भन्नेसम्मकै आधारमा जाँच अवधिभित्रै प्राप्त भएको भनिएको उक्त रकमलाई प्रतिवादीको आयमा समावेश गर्नु नपर्ने कुनै कारण देखिन नआएकोले सो रकमलाई प्रतिवादीको आयस्रोतको रूपमा गणना गरेको विशेष अदालतको फैसला मनासिव देखियो ।

पारिश्रमिक आय

प्रतिवादीले अनुसन्धानको क्रममा गरेको वयानमा २०४८ सालदेखि पटक पटक विभिन्न मन्त्रालयको मन्त्री र संसद सदस्य हुँदा प्राप्त गरेको पारिश्रमिकलाई निजको आयको रूपमा जिकीर लिएको देखिन्छ । तर के कति रकम पारिश्रमिक वापत् प्राप्त गरेको हो भनी यकीन साथ भन्न सकेको पाइँदैन । आरोपपत्र हेर्दा प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काले सांसदको रूपमा तलब, भत्ता र दशैं खर्च सहित रु.५,७४,८४९। तथा मन्त्री पदमा कार्यरत रहेको अवस्थामा तलब र दैनिक भ्रमण भत्ता गरी रु.९,११,५७५।९५ समेत पारिश्रमिक वापत् कूल रु.१४,८६,४२४।९५ प्राप्त गरेको भन्ने उल्लेख गरेको देखिन्छ । त्यसमा पनि प्रतिवादीको उक्त पारिश्रमिक पारिवारिक खर्च धान्नको लागि नै पर्याप्त नहुने हुँदा बचत हुन नसक्ने भनी आयको रूपमा गणना गर्न आवश्यक नभएको भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ । प्रतिवादीले अदालतमा गरेको वयानमा पनि आरोपपत्रमा उल्लेख भएको भन्दा बढी

पारिश्रमिक आय प्राप्त गरेको जिकीर लिन नसकेकोमा विशेष अदालतबाट प्रतिवादीले मन्त्री पदमा छँदा रु.१६,२६,००२।- र सांसद छँदा रु.८,०५,३०८।- तलव भत्ता र सुविधा प्राप्त गरेको भनी सो दुवै कलमको पुरै रकम रु.२४,३१,३१०।- लाई निजको आयमा समावेश गरेको देखिन्छ । विशेष अदालतले प्रतिवादीको वयान जिकीर भन्दा बाहिर गई पि.ए.को तलव, धारा, विजुली, इन्धन, घर मर्मत लगायत सम्बन्धित प्रयोजनमा तत्काल खर्च भै जाने रकमलाई पनि पारिश्रमिक आयको मान्यता दिएको त्रुटिपूर्ण रहेको भन्ने वादी पक्षको पुनरावेदन जिकीर रहेको छ ।

अनुसन्धान मिसिल संलग्न अर्थ मन्त्रालयको मिति २०५९।९।२३ को पत्र साथ संलग्न विवरण हेर्दा प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काले विभिन्न मन्त्रालयको मन्त्री छँदा जम्मा रु.१६,२६,००२।५० पाएको भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ । तर सो रकममा पारिश्रमिक र भत्ताको रकम मात्र समावेश भएको नदेखिई धारा, विजुली, टेलिफोन, इन्धन, मसलन्द र औषधोपचारको रकम समेत समावेश भएको देखिन्छ । त्यसै गरी संसद सचिवालयको मिति २०५९।१०।२ को पत्र साथ संलग्न विवरणमा कूल रु. ८,०५,३०८। बुझेको भन्ने उल्लेख भएको देखिए पनि सो रकममा पि.ए.को तलव, पत्रपत्रिका, धारा, विजुली, टेलिफोन, भाडा, घर सफाई लगायतका विभिन्न शिर्षक अन्तर्गत बुझेको रकम समेत समावेश भएको देखिन्छ । सम्बन्धित प्रयोजनमा नै तत्काल खर्च भई जाने पि.ए.को तलव लगायतका विविध प्रकृतिका खर्चलाई प्रतिवादीको पारिश्रमिकको रूपमा समावेश गरी आय प्रदान गर्न नमिल्ने भनी यस अदालतबाट पुनरावेदक वादी नेपाल सरकार वि. प्रत्यर्थी प्रतिवादी जयप्रकाश प्रसाद गुप्ता समेत भएको गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जन गरी भ्रष्टाचार गरेको भन्ने संवत् २०६४ सालको CR-०२३७ को मुद्दामा ब्याख्या भई सिद्धान्त प्रतिपादन भैसकेको हुँदा सो ब्याख्यासँग असहमत हुनुपर्ने कुनै कारण नभएकोले उक्त पत्रमा उल्लेख भएको सम्पूर्ण रकमलाई प्रतिवादीको पारिश्रमिक आयको रूपमा मान्यता प्रदान गर्न मिल्ने देखिँदैन ।

अतः आरोपपत्रमा स्वीकार गरिएको रु.१४,८६,४२४।९५ सम्म प्रतिवादीको पारिश्रमिक आय देखिनेमा तत्काल खर्च भई जाने धारा, विजुली, इन्धन खर्च समेतका विविध शिर्षकका रकम समेतलाई पारिश्रमिक आयमा समावेश गरी रु.२४,३१,३१०।५० लाई नै पारिश्रमिक आयको मान्यता दिएको विशेष अदालतको विश्लेषण मिलेको देखिएन । निजको पारिश्रमिक आय रु.१४,८६,४२४।९५ कायम हुन्छ ।

विदेश भ्रमणबाट प्राप्त भत्ता

प्रतिवादीले मन्त्री छँदा विभिन्न मुलुकको भ्रमण गर्दा प्राप्त गरेको भ्रमण भत्ता समेतका रकमबाट पचास प्रतिशत बचत भएकोले त्यसलाई पनि निजको आयमा समावेश गर्नुपर्ने जिकीर लिएको देखिन्छ । तर यो यति रकम प्राप्त गरेको भनी यकीन साथ जिकीर लिन सकेको पाइँदैन । प्रतिवादीले वेलायत, अमेरिका, चीन, अष्ट्रिया आदि देशको भ्रमण गर्दा ५,१३,९२३।७५ बुझेको भनी आरोपपत्रको तालिका नं.१० मा उल्लेख गरिएको छ । अनुसन्धान मिसिल हेर्दा अष्ट्रिया नभइ अष्ट्रेलियाको भ्रमण गरेको भन्ने देखिएको छ । आयोगले विदेश भ्रमणबाट प्राप्त रकम बचत हुन

नसक्ने भनि उल्लेख गरेपनि प्रतिवादीले बचत भएको भनि जिकिर लिएको र विदेश भ्रमणमा जाँदा प्राप्त रकमको ७० प्रतिशत बचत हुन सक्ने भनि यस्ता प्रकृतिका अरु मुद्दामा समेत प्राप्त रकमको ७० प्रतिशतलाई आयमा गणना गरिँदै आएको हुँदा अरु मुद्दामा भए सरहको व्यवहार प्रतिवादीको हकमा गर्नु पर्ने भन्दै विशेष अदालतबाट ७० प्रतिशतले हुने रु.३,५९,७४७/- लाई आयको मान्यता दिएको देखिन्छ । साथै आरोपपत्रमा उल्लेख गरिए बाहेक पनि प्रतिवादी जापान र डेनमार्क तथा फेरी चीनमा गएको र ती देशमा भ्रमण गरे वापत प्राप्त गरेको रकममध्ये ७० प्रतिशतले हुन आउने रु.२,३८,४७८/- समेत कूल रु.५,९८,२३४/- लाई विशेष अदालतले विदेश भ्रमणबाट प्राप्त आयको रूपमा मान्यता दिएको देखिन्छ ।

विदेश भ्रमण गरेका मुलुक र प्राप्त आयका सम्बन्धमा प्रतिवादीको वयान जिकीर बमोजिम नै पचास प्रतिशतलाई मात्र आयको मान्यता दिनु पर्ने जिकीर पुनरावेदनमा लिएको पाइन्छ । फौज्दारी मुद्दामा सिद्धान्ततः आरोपपत्र माग दावी र प्रतिवादीको जिकीरमा आधारित भै अदालतले निर्णय निरूपण गर्ने हुँदा प्रतिवादीले वयानमा जिकीर लिए भन्दा बढी आय प्रदान गर्न मिल्ने हुँदैन । सरकारी कामको सिलसिलामा विदेश भ्रमण गर्दा प्राप्त हुने दैनिक भत्ता लगायतका रकम सम्बन्धित प्रयोजनमा नै खर्च भई जाने भए पनि अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग स्वयंले यस प्रकृतिका मुद्दाहरूमा त्यस्तो रकममध्ये सत्तरी प्रतिशतसम्म बचत हुने मानी अभियोजन गर्ने गरेको कारण खास खास मुद्दामा तथ्य हेरी अदालतले पनि सोही कुरालाई मान्यता दिएको सम्म अवस्था हो । विदेश भ्रमण वापतको आय के कति खर्च गर्ने वा बचत गर्ने भन्ने कुरा भ्रमण गर्ने व्यक्ति तथा भ्रमण गरिएको स्थान विशेषको अवस्था हेरी भ्रमण गर्नेको खर्च गर्ने प्रवृत्ति र स्वभावमा निर्भर रहने नितान्त तथ्यगत विषय भएकोले स्वयं प्रतिवादीले नै विदेश भ्रमणबाट प्राप्त भएको आयमा ५० प्रतिशत मात्र बचत गरेको भनी वयानमा स्वीकार गरेको अवस्थामा प्रतिवादीको जिकीर भन्दा बाहिर गई अन्य मुद्दामा अबलम्बन गरिएको तथ्यगत मापदण्डको आधारमा सत्तरी प्रतिशत आय प्रदान गरेको विशेष अदालतको विश्लेषण मनासिव देखिएन । प्रतिवादीको यस शिर्षकबाट रु.४,२७,३०३। आय कायम हुन्छ ।

प्रतिवादीतर्फका विद्वान कानून व्यवसायीहरूले प्रतिवादीले वैदेशिक भ्रमणबाट बढी आय प्राप्त गरेको कुरा राहदानीमा वैदेशिक मुद्रा सट्टी गरेको अभिलेखबाट देखिएकोले त्यसलाई पनि आयमा समावेश गर्नुपर्ने भन्ने बहस जिकीर लिनु भएको छ । यद्यपि विदेश जाँदा वैदेशिक भ्रमण वापत प्राप्त भएको रकम नै सट्टी गरेको भन्ने अर्थ गर्न मिल्दैन । भ्रमण गर्ने व्यक्तिको सामर्थ्य र आवश्यकता अनुसार विदेशमा गर्न सकिने खर्चको अनुमान गरी आफूसँग भएको रकम सट्टी गरिने हुँदा जे जति रकम आधिकारिक निकायबाट भ्रमण भत्ता वापत प्राप्त भएको हुन्छ त्यसैलाई आयको आधार मान्नु पर्ने हुन्छ । आयस्रोत प्राप्त भएको भन्ने कुरा पूष्टि हुने आधिकारिक र वस्तुनिष्ट प्रमाणको अभावमा राहदानीमा उल्लेख भएको वैदेशिक मुद्रा सट्टी गरेको विवरणलाई आयको मान्यता प्रदान गर्न नमिल्ने हुँदा विद्वान कानून व्यवसायीहरूको उक्त बहस जिकीर सँग सहमत हुन सकिएन ।

जग्गा विक्रीबाट प्राप्त आय

प्रतिवादीले जग्गा विक्रीबाट प्राप्त आयलाई पनि निजको वैधानिक आयको रूपमा मान्यता दिनु पर्ने भनी वयानमा जिकीर लिएको देखिन्छ । प्रतिवादीले विक्रीको आय कायम गर्न जिकीर लिएका जग्गाहरुको खरीदको स्रोत नै पुष्टि गर्न नसकेकोले आयको मान्यता दिन नमिल्ने भन्ने आरोप पत्रमा उल्लेख भएको पाइन्छ । विशेष अदालतबाट प्रतिवादीले मिति २०५१।६।१६ मा भक्तपुर कटुन्जे २क कि.नं. ४४०, मिति २०५१।५।८ मा कटुन्जे २क. कि.नं २६, कि.नं ४२, कि.नं ४७ , वडा नं. १(ख) कि.नं ७६७ , कि.नं. ४४२, कि.नं ४४३, मिति २०५६।९।१२ मा सिनामंगल कि.नं ३०१, कि.नं ३०२, कि.नं. ८८ र २०४८ सालमा का.जि.गौरीघाटको कि.नं.५९५ का जग्गाहरु कूल रु.१०,९१,३७५।- मा खरिद गरेको र सो जग्गा रु.३९,६८,०००।- मा विभिन्न मितिमा विक्री गरेको देखिएको भनी खरिद गर्दा लगानी गरेको रकम कटाई रु.२८,७६,६२५।- लाई आयको मान्यता दिएको देखिन्छ । उपरोक्त जग्गा खरीदको स्रोत नै प्रतिवादीले पुष्टि गर्न नसकेको हुँदा जग्गा विक्रीको मान्यता दिएको नमिलेको भन्ने पुनरावेदन जिकीर रहेको पाइन्छ । उपरोक्त जग्गाहरु प्रतिवादीले जाँच अवधिमा नै खरीद र विक्री गरेको भन्ने तथ्यमा विवाद छैन । ती जग्गा विक्री गरी प्राप्त भएको रकम समेत उपयोग गरी प्रतिवादीले अन्य घर जग्गा लगायतका सम्पत्ति जोडेको भन्ने जिकीर लिएको देखिन्छ । जग्गा खरीद गर्दा गरेको लगानीको प्रतिवादीले स्रोत पुष्टि गर्नुपर्ने भनी माथि निजको सम्पत्ति र खर्चमा समावेश गरिसकिएको अवस्था रहेको छ । त्यसैले जग्गा विक्रीबाट प्राप्त गरेको पुरै रकम रु.३९,६८,०००।- लाई प्रतिवादीको आयमा समावेश गर्नु पर्ने हुन्छ ।

कृषिबाट प्राप्त आय

प्रतिवादीले अनुसन्धानको क्रममा गरेको वयानमा निजको आमा दिलकुमारी र भाई खिम बहादुर खड्का समेत सगोलमा नै रहेको भनी निजहरु समेतको जग्गाबाट २०४८ सालदेखि २०५८ सालसम्म वार्षिक १० लाख कृषि आय प्राप्त गरेको भन्ने जिकीर लिएको देखिन्छ । त्यसै गरी अदालतको वयानमा समेत आमा र भाई आफूसँगै रहेको भनी तीनै जनाको नामको करीव ३० विगाहा जग्गाबाट ०४० सालदेखि ०५० सालसम्म रु.२४ लाख, ०५१ सालदेखि ०५५ सालसम्म ४५ लाख र ०५६ सालदेखि ०५९ सालसम्म रु.४० लाख गरी कूल १ करोड ९ लाख कृषि आय प्राप्त गरेको भन्ने जिकीर लिएको पाइन्छ । तर अभियोग पत्र हेर्दा प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काले मिति २०४४।८।२१ मा निजको आमासँग अंश भर्पाइ गरी छुट्टिभिन्न भएको हुँदा निजले अंशमा पाएको करिव १० विगाहा जग्गाबाट २०४८ सालदेखि वार्षिक ५० हजार कृषि आय प्राप्त गरेको भए पनि सो आय घरव्यवहारमा खर्च हुने अवस्था देखिएकोले बचत हुन नसक्ने भनी आयको मान्यता दिन नमिल्ने कुरा उल्लेख भएको देखिन आउँछ । विशेष अदालतबाट कृषि विकास कार्यालयले प्रमाणित गरी दिएको आधारमा वार्षिक प्रतिविगाह २० हजारका दरले कृषि आय हुन सक्ने देखिएको र प्रतिवादीको ३-५-५ विगाह जग्गामा मोही लागेको हुँदा त्यसमा मोही नलागेको जग्गाको तुलनामा उत्पादनमा अधियाँ हिसाव हुने भएकोले सरदर रूपमा मोही नलागेको जग्गाको आयस्तामा आधा

फरक हुने गरी हिसाव गर्दा प्रतिवादीको सो १०-०-१० विगाहा जग्गाबाट वार्षिक १,६७,८७५।- कृषि आय हुन सक्ने र निजको ०४४ मा अंशवण्डा भएकोले सो वर्ष देखि ०५९ सम्मको १६ वर्षको कृषि आय रु.२६,८६०००।- हुन सक्ने भनी कृषि आयको मान्यता दिएको देखिन्छ । आरोपत्रमा वार्षिक ५० हजार सम्म कृषि आय हुने भनिएकोमा विना आधार जाँच अवधिभन्दा बाहिरको ०४४ सालदेखिको वार्षिक रु.१,६७,८७५।- का दरले कृषि आय प्रदान गरेको विशेष अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण भएको भन्ने बादी पक्षको पुनरावेदन जिकीर रहेको पाइन्छ ।

प्रथमतः मिति २०४८।२।१५ देखि २०५१।६।१८ सम्म जाँच अवधि रहेकोमा जाँच अवधि भन्दा अघि अर्थात प्रतिवादीले अंश प्राप्त गरेको मिति २०४४ सालदेखिको कृषि आय गणना गरेको विशेष अदालतको विश्लेषण प्रारम्भिक रूपमै त्रुटिपूर्ण देखिन्छ । प्रतिवादीले पहिलो पटक मन्त्री हुँदा २०४८ सालमा पेश गरेको सम्पत्ति विवरणमा पैत्रिक सम्पत्तिबाट प्राप्त आय रु.२,००,०००। लाई विवरणमा उल्लेख गरेको र सो रकमलाई निजको पैत्रिक आयका रूपमा आरोपत्रमा नै स्वीकार गरी विशेष अदालतबाट आयको मान्यता प्रदान गरेको मनासिव देखिएको भनी माथि विवेचना भई सकेको अवस्था हुँदा सो भन्दा बढी थप आय प्रदान गर्न मिल्ने स्थिति हुँदैन । अब जाँच अवधिमा प्रतिवादीको उक्त पैत्रिक जग्गाबाट आरोप पत्रमा उल्लेख भएबमोजिम वार्षिक ५० हजार आय हुने हो वा विशेष अदालतबाट कृषि विकास कार्यालयको पत्र समेतका आधारमा प्रति विगाहा २० हजारका दरले मोही लागेको जग्गा समेतमा सरदर रु.१,६७,८७५।- हुन सक्ने भनी गरिएको अनुमान बमोजिम हुने हो वा सो भन्दा पृथक कुनै वस्तुनिष्ठ मापदण्ड रहेको छ भन्ने सम्बन्धमा विश्लेषण गर्नु पर्ने हुन आएको छ ।

कृषि आय कायम गर्ने सम्बन्धमा जिल्ला कृषि विकास कार्यालयको सिफारिसलाई ग्रहण गर्ने वा भूमि सम्बन्धी ऐनले कृत प्रयोजनका लागि निर्धारण गरेको व्यवस्थालाई अबलम्बन गर्ने भन्ने सम्बन्धमा पुनरावेदक प्रतिवादी रामाज्ञा चर्तुवेदी विरुद्ध अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग भएको गैरकानूनी सम्पत्ति आर्जन गरी भ्रष्टाचार गरेको भन्ने मुद्दामा यस सम्बन्धमा प्रष्ट रूपमा ब्याख्या भएको पाइन्छ । उक्त मुद्दामा “मोही लागेको जग्गाको कृषि आय निर्धारण गर्दा भूमि सम्बन्धी ऐन बमोजिम कृत प्रयोजनका लागि तोकिएको उब्जनीको आधारलाई अबलम्बन गरिनु कानूनसम्मत र न्यायोचित हुने, जग्गाधनीले नै जग्गा कमाएको भन्ने जिकीर रहेको अवस्थामा समेत कृषि उत्पादनको क्रममा मल, बीउ श्रम लगायतका हुन जाने उपरोक्त मनासिव खर्चहरु कटाई मुख्य वार्षिक उब्जनी वापत कृत प्रयोजनका लागि तोकिएको उब्जनीको दोब्बर खुद आय निर्धारण गर्नु उचित र विवेकसम्मत हुने, साथै सिञ्चाई आदिको सुविधा भएको र एकभन्दा बढी बाली लाग्ने जग्गाका सम्बन्धमा कृत प्रयोजनका लागि तोकिएको मुख्य वार्षिक उब्जनीको आधा हिउँदै बाली वापत खुद आय निर्धारण गर्नु न्यायोचित हुने भन्ने समेत सिद्धान्त (ने.का.प.२०६८ अंक ६ नि.नं. ८६३० पृष्ठ ९१७) कायम भएको देखिन्छ ।

बादी नेपाल सरकार वि. जयप्रकाश प्रसाद गुप्ता, बादी नेपाल सरकार वि. केशवराज गौतम र बादी नेपाल सरकार वि. केशरजंग खड्का समेत प्रतिवादी भएका मुद्दाहरूमा पनि रामाज्ञा चतुर्वेदीको मुद्दामा प्रतिपादित उपरोक्त सिद्धान्तकै अनुसरण हुँदै आएको अवस्था विद्यमान हुँदा यस अदालतबाट कृषि आय कायम गर्ने मापदण्डका सम्बन्धमा पछिल्लो समयमा कायम गरिएको उपरोक्त व्याख्यासँग असहमत हुनु पर्ने कुनै कारण नभएकोले प्रस्तुत मुद्दामा समेत सोही आधारमा प्रतिवादीको पैत्रिक जग्गाको कृषि आय निर्धारण हुनु वाञ्छनीय हुन्छ ।

प्रतिवादीले कृषि आयको जिकीर लिएको दाङ्ग जिल्लाको लागि कूतको दर तोकिएको नदेखिएको भनी मोही लागेको जग्गामा समेत अधियाँको दरले आय प्राप्त हुने भन्ने विशेष अदालतको निश्कर्ष रहेको देखिन्छ । भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा ३३ को प्रयोजनको लागि तराईका भापा, मोरंग, सुनसरी लगायतका जिल्लाहरूको लागि मिति २०३०।६।२९ को नेपाल राजपत्रमा मोहीले जग्गाधनीलाई बुझाउनु पर्ने कूतको दर तोकिएको देखिँदा तराईका उपरोक्त जिल्लाको लागि तोकिएको कूतको दरलाई दाङ्ग जिल्लाको हकमा समेत अनुसरण गर्न नमिल्ने कुनै आधार छैन । सो राजपत्रमा प्रकाशित विवरण हेर्दा धनहर खेतको लागि धानतर्फ अब्बलमा १५ मन, दोयममा ११ मन २० शेर, सीम ८ मन २० शेर र चाहरको लागि ५ मन २० शेर तोकिएको देखिन आउँछ । त्यस्तै भीट पाखो जग्गाको लागि मकै क्रमशः ८ मन २० शेर, ६ मन २० शेर र ४ मन २० शेर तोकिएको पाइन्छ । साथै बादी पक्षका विद्वान उपन्यायाधिवक्ताहरूले बहसको क्रममा पेश गरेको कृषि उब्जनीको मूल्य तोकेको सरकारी विवरण हेर्दा बाँके जिल्लाको लागि २०४८/०४९ सालदेखि आ.व.२०५९/०६० को लागि क्रमशः प्रति के.जि.रु.५।५५, ५।६०, ५।६८, ६।५०, ६।५०, ६।५०, ७।०, ७।८३, ७।७५, ८।४०, ८।८३ र ९।२५ तोकिएको देखिन्छ । बाँके जिल्लाको लागि तोकिएको उक्त मूल्य छिमेकी दाङ्ग जिल्लाको कृषि उपजको मूल्यका सम्बन्धमा ग्रहण गर्न मिल्ने नै देखिन्छ ।

प्रतिवादीले अंशमा पाएको पैत्रिक जग्गामध्ये मोही नलागेको २-५-१६ विगाहा र मोही लागेको ०-६-० विगाहा धनहर दोयम, मोही नलागेको १-४-० र मोही लागेको ०-१९-० धनहर सीम तथा मोही नलागेको ३-४-१०.५ र मोही लागेको २-९-५.५ विगाहा भीट पाखो अब्बल जग्गा रहेको भन्ने देखिन आउँछ । मोही लागेको जग्गामा कूत प्रयोजनको लागि तोकिएको उल्लिखित कूतको दर बमोजिम र मोही नलागेको जग्गामा सो को दोब्बर कृषि आय कायम गर्नु पर्ने हुन्छ । त्यस्तै धनहर जग्गामा सिंचाईको सुविधा समेत हुन सक्ने हुँदा वर्षे वालीका लागि तोकिए बमोजिमको तथा हिउँदे बालीको लागि सोको आधा कृषि आय हुन सक्ने देखिए पनि भीट पाखो जग्गामा एकबाली मात्र लाग्ने हुँदा हिउँदे बाली वापतको कृषि आय प्राप्त हुन सक्ने देखिँदैन । उपरोक्त जग्गाको प्रकृति तथा मोही लागेको र नलागेको जग्गाको अवस्थिति समेतको विश्लेषण र दाङ्ग जिल्लामा मुसुरो लगायतका दलहन र तोरी लगायत तेलहन समेतका नगदेबाली हुने गरेको भनी प्रतिवादीले वयानमा जिकीर लिएको सन्दर्भमा प्रति वर्ष सरदर एक लाखसम्म कृषि आय प्रदान गर्नु न्यायोचित हुने देखिएकोले

जाँच अवधिको १२ वर्षमा कूल १२,००,०००। कृषि आय कायम हुन्छ । सो भन्दा बढी कृषि आय प्रदान गरेको विशेष अदालतको फैसला सो हदसम्म मिलेको देखिएन ।

छोरीको टिकाटालो र दक्षिणा

प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काको छोरी पुनम खड्काको नाममा हिमालयन बैंक ठमेल खा.नं.१३७००० जे.मा रु.५,००,०००।- र रु.४,००,०००। जम्मा भएकोमा सोमध्ये रु.५,००,०००।- लाई निजको दक्षिणाको रकम भन्दै प्रतिवादीले त्यसको उपयोग गरेको भनी विशेष अदालतले आयको मान्यता दिएको पाइन्छ । जाँच अवधिभित्रै प्रतिवादीको छोरीका नाममा दुई पटक गरी जम्मा भएको उक्त ९,००,०००। रकमलाई प्रतिवादीहरूले छोरीको दक्षिणाको रूपमा जिकीर लिएको देखिए पनि रकम जम्मा भएको प्रकृति र रकमको परिमाण हेर्दा सो जिकीर प्रतितलायक देखिन आउँदैन । उक्त रकम प्रतिवादीको आय आर्जनबाटै छोरीको नामको बैंक खातामा जम्मा गरिदिएको र आवश्यक परेको बखत आफैँले खर्च गरेको हुनसक्ने कुरा स्वाभाविक देखिन्छ । हाल मौजुद नरहेको उक्त रकमका सम्बन्धमा आरोपपत्रमा छुट्टै दावी समेत भएको देखिँदैन । तसर्थ सो खातामा हाल मौजुद रहेको रु.१६,६२८। सम्म निज पुनम खड्काको टिकाटालो र दक्षिणा वापतको रकम हुन सक्ने भनी सो रकमलाई प्रतिवादीको स्रोत पुष्टि गर्नुपर्ने सम्पत्तिमा समावेश गर्न नमिल्ने भनी माथि छुट्टै विश्लेषण भैसकेको अवस्था हुँदा खातामा बाँकी नै नरहेको छोरीको दक्षिणाको भनिएको रु.५,००,०००। लाई प्रतिवादीको आयस्रोतका रूपमा कायम गरेको विशेष अदालतको फैसला मिलेको देखिएन ।

सुनचाँदी

प्रतिवादीसँग रहेको मूल्य रु.३,७५,१३५।- बराबरको सुनचाँदीलाई विशेष अदालतले निजको मौजुद सम्पत्ति तथा आयस्रोत दुवैको मान्यता प्रदान गरेको देखियो । प्रतिवादीको चल सम्पत्तिको रूपमा रहेको उक्त सुन चाँदीलाई आयस्रोतको मान्यता दिएको त्रुटिपूर्ण रहेको भन्ने पुनरावेदन जिकीर रहेको देखिन्छ । वस्तुतः ब्यक्तिका साथमा रहेको सुनचाँदी चल सम्पत्ति हो । त्यस्तो सम्पत्तिलाई विक्री गर्दा प्राप्त हुने मुनाफा आयस्रोत हुन सक्दछ तर सम्पत्ति स्वयं भने आयको स्रोत हुन सक्दैन । सम्पत्ति र आयस्रोतको भिन्नता सम्बन्धी सामान्य अवधारणागत विषयमा अनभिज्ञ रही सुन चाँदीलाई स्रोतको रूपमा गणना गरेको विश्लेषण प्रथम दृष्टिमा नै त्रुटिपूर्ण देखिएकोले कायम रहन सक्दैन ।

घरसारको ऋण

प्रतिवादीले २०५३ सालमा सांसद सुविधा अन्तर्गत गाडी खरिद गर्दा जितेन्द्र श्रेष्ठबाट रु.१४ लाख तथा घर व्यवहार चलाउनको लागि अर्जुनकुमार श्रेष्ठ र कृष्ण प्रसाद रायसँग क्रमशः १२ लाख र १५ लाख गरी कूल ४१ लाख घरसारमा ऋण लिएको हुँदा त्यसलाई आयको मान्यता दिइनु पर्ने भन्ने वयान जिकीर लिएको पाइन्छ । ऋण लिएको भनिएको समयमा प्रतिवादीको श्रीमती शीला शर्मा खड्का र छोरी पुनम खड्काको नाममा उल्लेख्य बैंक मौजुदात रहेको हुँदा घरसारको त्यस्तो लिखतलाई मान्यता दिन नमिल्ने भन्ने आरोपपत्रमा उल्लेख भएको छ । प्रस्तुत मुद्दाको अनुसन्धान

हुनुपूर्व सम्पत्ति जाँचबुझ उच्चस्तरीय न्यायिक आयोगमा गाडि खरीद गर्न जितेन्द्र श्रेष्ठबाट रु. १४,००,०००। लिएको भनी प्रतिवादीले विवरण पेश गरेको हुँदा उक्त रकमलाई प्रतिवादीको ऋण आयको रूपमा विशेष अदालतले मान्यता दिएको देखिए पनि अन्य दुई जनासँग लिएको भनिएको घरायसि ऋणलाई भने मान्यता दिएको देखिँदैन । ऋण लिएको भनिएको उक्त समयमा प्रतिवादीको श्रीमती र छोरीका नाममा नगद मौज्दात रहेको देखिएकोले गैरकानूनी आर्जनलाई वैधानिक देखाउने उद्देश्यले घरसारमा खडा गरेका तमसुकलाई मान्यता दिएको विशेष अदालतको फैसला त्रुटिपूर्ण भएको भन्ने बादी पक्षको पुनरावेदन जिकीर रहेको छ ।

वस्तुतः हाम्रो समाजमा घर व्यवहार चलाउनको लागि बैंकिंग क्षेत्र तथा घरसारमै पनि ऋण सापटि लिने प्रचलन रहेको कुरालाई इन्कार गर्न सकिँदैन । व्यक्तिको सुविधा र अवस्था अनुसार यस्तो कारोवार हुने गरेकोले घरसारको कर्जा कारोवारलाई पनि अन्यथा भन्न मिल्दैन । देवानी प्रकृतिको लेनदेन मुद्दामा प्रमाणबाट समर्थित भएको घरायसी तमसुकको कर्जा कारोवारको दायित्व ऋणीले व्यहोर्नु पर्ने गरी अदालतबाट फैसला हुने गरेको र साहुलाई भराई दिने सामान्य प्रक्रिया नै हो । तर सार्वजनिक जिम्मेवारीको पदमा रहेको जाँच अवधिमा गैरकानूनी आर्जन गरी भ्रष्टाचार गरेको भन्ने यस प्रकृतिका मुद्दामा घरसारमा ऋण लिएको भनी पेश गरिने तमसुक र लिइने जिकीर अनुसार त्यस्तो ऋण वा कर्जालाई आयको मान्यता प्रदान गर्ने विषय ज्यादै गम्भीर हुन पुग्दछ । यस प्रकृतिको घरसारको लिखत आफ्नो अनुकुलको व्यक्तिबाट जुनसुकै बखत तयार पार्न सकिने हुँदा जिकीर लिएकै भरमा त्यसलाई सहज रूपमा मान्यता दिँदा अन्ततोगत्वा गैरकानूनी आर्जन लुकाउने माध्यमको रूपमा परिणत हुने भई भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(१) को मनसाय र उद्देश्य नै पराजित हुन सक्ने अवस्था नआउला भन्न सकिन्न । त्यसैले घरसारको व्यवहारको वास्तविकता र स्वभाविकताको न्यायिक परीक्षण र विश्लेषण हुने पर्ने देखिन्छ । घरसारको तमसुकलाई दुई पक्ष बीचको आपसी विवादमा बाहेक यस प्रकृतिका मुद्दामा मान्यता दिनै नमिल्ने भनी यस अदालतबाट रामाज्ञा चतुर्वेदीको मुद्दामा (ने.का.प.२०६८ अंक ६ नि.नं.८६३० पृष्ठ ९१७) सिद्धान्त प्रतिपादन भई त्यसपछिका अन्य मुद्दाहरूमा समेत निरन्तरता दिइँदै आएको छ । तथापि सो भन्दा पूर्व फैसला भएका केही मुद्दाहरूमा घरसारको लिखत बमोजिमको कर्जा कारोवारलाई मान्यता दिइएको हुँदा घरसारको ऋणलाई आयमा गणना गर्ने नहुने भन्ने निश्कर्षमा पुग्दा वास्तविक व्यवहारले पनि मान्यता पाउन नसक्ने स्थिति भई अन्यायिक स्थिति आउने र असमानता हुने भन्ने प्रतिवादी तर्फका विद्वान कानून व्यवसायीहरूको बहस जिकीर पनि विचारणीय रहेको छ ।

यस परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत मुद्दामा पेश गरिएका घरसारका लिखत र सो बमोजिम ऋण आय कायम हुनुपर्ने भनी लिइएको जिकीरको वस्तुगत अवस्था र स्थितिका सम्बन्धमा विश्लेषण हुनु वाञ्छनीय देखिन आएको छ । विशेष अदालतले प्रतिवादीले सांसद सुविधा अन्तर्गतको गाडी खरीद गर्न जितेन्द्र श्रेष्ठसँग २०५३ सालमा लिएको भनिएको १४ लाखलाई मान्यता दिएको देखिए पनि अन्य दुई लिखत बमोजिम लिएको भनिएको रु.२७,००,०००। लाई मान्यता दिएको देखिँदैन । घरसारको

भनिएका तीनवटा कारोवारमध्ये एउटालाई मात्र मान्यता दिनुको एकमात्र कारण सम्पत्ति जाँचबुझ आयोग समक्ष २०५९ सालमा प्रतिवादीले पेश गरेको विवरणमा समेत सो ऋण देखाएको भन्ने रहेको छ । तर प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयको मिति २०६३३२५ को पत्र साथ संलग्न प्रतिवादीले मन्त्री हुँदा पेश गरेको २०५६ सालको सम्पत्ति विवरणमा २०५३ सालको भनिएको उक्त घरसारको ऋणका सम्बन्धमा कुनै कुरा उल्लेख भएको देखिँदैन । २०५३ सालमा घरसारमा ऋण लिएको भए २०५६ सालमा सम्पत्तिको विवरण पेश गर्दा सो कुरा उल्लेख हुनु स्वाभाविक हुन सक्दथ्यो । २०५३ सालमा घरसारमा लिइएको भनिएको ऋण २०५६ सालमा मन्त्री हुँदा प्रतिवादी स्वयंले स्वतन्त्र रूपमा पेश गरेको सम्पत्ति विवरणमा नदेखाउने तर २०५९ सालमा सम्पत्ति जाँचबुझ आयोगमा देखाउने कार्य स्वाभाविक मान्न सकिँदैन । त्यसमा पनि सो आयोगको मुख्य कार्य नै सार्वजनिक पदमा रहेका व्यक्तिसँग रहेको सम्पत्ति र स्रोत छानवीन गर्ने भएकोले तत्कालीन अवस्थामा प्रतिवादीसँग रहेको सम्पत्तिको स्रोत पुष्टि गर्नको लागि पनि घरसारमा जुनसुकै बखत तयार पार्न सकिने त्यस्तो प्रमाणको सहारा लिनुपर्ने अवस्थालाई इन्कार गर्न सकिँदैन ।

यसका साथै घरसारमा ऋण लिएको भनिएको अवधिमा नै प्रतिवादीको श्रीमती शीला शर्मा खड्काको नामको बैंक खातामा नगद मौज्जात रहेको भन्ने पनि देखिन्छ । उक्त रकम प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले नै जम्मा गरेको भनी निज शीला शर्मा खड्काले बयानमा खुलाएको देखिन्छ । आफैले जम्मा गरी दिएको श्रीमतीको बैंक खातामा नगद मौज्जात रहँदारहँदै उनाउ व्यक्तिसँग घरसारमा कर्जा लिएको भन्ने कुरा विश्वसनीय देखिँदैन । घरसारमा लिएको लिएको कर्जा भाखाभिन्न तिर्नु बुझाउनु पर्ने र आर्जन वा सम्पत्तिबाटै कर्जा तिरिने हुँदा ऋण लिएको रकम सधैंका लागि आयस्रोत भैरहन्छ भन्ने जिकीर पनि तर्कसम्मत हुँदैन । प्रतिवादीले घरसारमा ऋण लिएको भनिएको लिखत मितिबाट कर्जा बुझाउने म्याद समेत बाँकी नरही समाप्त भैसकेको भन्ने देखिन्छ । प्रतिवादी उपर साहुको नालेस परेको भन्ने समेत नहुँदा घरसारको भनिएको त्यस्तो ऋण निष्कृत्य मान्नु पर्ने हुन्छ । सो सम्बन्धमा प्रष्ट पार्न इजलासबाट जिज्ञासा भएकोमा प्रतिवादी तर्फका विद्वान कानून व्यवसायीहरुबाट त्यसको स्पष्ट जवाफ आउन सकेको अवस्था समेत नभएबाट घरसारको उक्त तमसुकलाई मान्यता दिई रु.१४,००,०००। ऋण आय कायम गरेको विशेष अदालतको फैसला मिलेको देखिएन । कानून बमोजिम भाखा नाघिसकेको त्यस्तो घरसारको भनिएको ऋण प्रतिवादीको आयस्रोत कायम हुन सक्दैन । साथै अन्य लिखतहरु समेत घरसारकै देखिएको हुँदा सोलाई आयमा समावेश नगरेको विशेष अदालतको फैसला मिलेकै देखिएको हुँदा ती लिखत बमोजिमको रकमलाई पनि ऋण आयमा समावेश गरिनु पर्ने भन्ने प्रतिवादी तर्फका विद्वान कानून व्यवसायीहरुको बहस जिकीरसँग सहमत हुन सकिएन ।

बैंकबाट प्राप्त ब्याज

खुम बहादुर खड्काको श्रीमती प्रतिवादी शिला शर्मा खड्काको नाममा एभरेष्ट बैंक लि.नयाँ बानेश्वरको खातामा जम्मा भएको निक्षेप रु.२५ लाखबाट रु. ११,३९,९१२।६३ र छोरी पुनम खड्काको

नाममा हिमालयन बैंक ठमेलमा खातामा जम्मा भएको निक्षेप ९,००,०००। बाट रु.३,०९,६८२।- व्याज प्राप्त भएको देखिएको भनी विशेष अदालतबाट रु.९४,४९,५९४।६३ प्रतिवादीको व्याज आयमा समावेश गरेको देखिन्छ । उक्त बैंक खातामा जम्मा भएको निक्षेप रकमको स्रोत प्रतिवादीले पुष्टि गर्न नसकेकोले त्यस्तो निक्षेपको व्याजलाई मान्यता दिएको विशेष अदालतको फैसला नमिलेको भन्ने पुनरावेदन जिकीर रहेको पाइन्छ ।

प्रतिवादीमध्येको शीला शर्मा खड्काको नाममा एभरेष्ट बैंकको खातामा रहेको निक्षेप र व्याजलाई सम्पत्तिका रूपमा राखी व्याजको समेत स्रोत पुष्टि गर्नुपर्ने गरी विशेष अदालतबाट गरिएको विश्लेषण नमिलेकोले बैंकमा जम्मा भएको निक्षेप रकम रु.२५,००,०००। को मात्र स्रोत पुष्टि गर्नु पर्ने सम्पत्ति भएको भनी माथि छुट्टै विश्लेषण भैसकेको छ । वस्तुतः बैंकमा जम्मा गरिएको निक्षेप रकम नै प्रतिवादीले जम्मा गरेको रकम हुँदा सो को स्रोत पुष्टि गर्नुपर्ने हुन्छ । निक्षेपबाट प्राप्त भएको व्याज बढेबढाएको सम्पत्ति हुँदा बढेबढाएको सम्पत्तिको छुट्टै स्रोत दिई रहनु पर्ने अवस्था पर्दैन । आधारभूत सम्पत्ति अर्थात निक्षेप रकमको स्रोत पुष्टि भएमा त्यसबाट बढेबढाएको व्याजको पनि स्वतः कानूनअरूपको आर्जन हुने र निक्षेप रकमको स्रोत पुष्टि गर्न नसकेमा त्यसबाट बढेबढाएको सम्पत्ति पनि स्वतः गैरकानूनी घोषित हुन पुग्दछ । तथापि त्यस्तो बढेबढाएको सम्पत्तिलाई विगोको रूपमा नराखी भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा ४७ ले जफत हुने सम्पत्तिका रूपमासम्म राखेको हुँदा व्याजलाई आर्जित सम्पत्ति वा निक्षेपको स्रोत पुष्टि गर्ने आयको मान्यता प्रदान गर्न मिल्दैन । विशेष अदालतले सो खाताको निक्षेप र व्याजलाई समेत सम्पत्तिका रूपमा राखी पुनः व्याजलाई स्रोतको रूपमा गणना गरेको हुँदा व्याजलाई सम्पत्ति र आयस्रोत दुबैबाट हटाउँदा समेत हिसाव किताबमा तात्त्विक भिन्नता आउने स्थिति रहँदैन । तथापि ऐनको भावना विपरीत व्याजलाई सम्पत्तिमा समावेश गर्ने तथा व्याजबाट निक्षेपको स्रोत पुष्टि हुने गरी विशेष अदालतबाट भएको त्रुटिपूर्ण विश्लेषण कायम राख्नु उचित नभएकोले प्रतिवादी शिला शर्मा खड्काको नामका बैंक खाताबाट प्राप्त गरेको व्याजलाई आयस्रोतको रूपमा कायम गर्न मिल्दैन ।

जहाँसम्म छोरी पुनम खड्काको बैंक खाताबाट प्राप्त भएको भनिएको रु.३,०९,६८२।- व्याज रकमलाई प्रतिवादीको आयमा समावेश गरेको मिलेन भन्ने जिकीर छ, हाल मौज्जात नरहेको भनी उक्त व्याज प्राप्त भएको भनिएको निक्षेप रु.९,००,०००। लाई प्रतिवादीको सम्पत्तिमा समावेश गरिएको देखिँदैन । साथै छोरीका नामको उक्त बैंक खाताको रकम समेत हाली प्रतिवादीको श्रीमतीका नाममा २०५८ सालमा खरीद भएको ललितपुर सानेपाको घरजग्गालाई स्रोत पुष्टि नभएको सम्पत्तिमा राखिएकोले बैंक खाताबाट निकालिएको रकमका सम्बन्धमा छुट्टै दावी नलिइएको भन्ने बादी पक्षको दावी र जिकीर रहेको देखिन्छ । यस स्थितिमा उक्त खाताबाट अनुसन्धान शुरु हुनु अगावै निकालेको रकमको व्याज आयको जिकीर लिनको लागि प्रथमतः खातामा जम्मा गरेको निक्षेप रु.९,००,०००। को स्रोत प्रतिवादीले पुष्टि गर्नु पर्ने हुन्छ । खातामा जम्मा गरेको निक्षेपको स्रोत भने पुष्टि गर्नु नपर्ने केवल खाताबाट प्राप्त व्याज मात्रै आयस्रोतको रूपमा गणना हुनुपर्ने भन्ने तर्क

कानूनसम्मत हुन सकदैन । प्रतिवादीको साथ संरक्षणमा रहेकी विद्यार्थी अवस्थाकी छोरीको खातामा जाँच अवधिमा त्यति ठूलो रकम जम्मा हुन सक्ने कुनै आधार देखिँदैन । उक्त खातामा जम्मा गरेको रकममध्ये रु.५,००,०००। लाई निजको दान दक्षिणा र टिकाटालोका रुपमा विशेष अदालतले मान्यता दिएको देखिए पनि एकै पटक जम्मा गरिएको सो रकम टिकाटालोको रकम हो भन्ने कुरा स्वभाविक नभएकोले खातामा हाल मौजुद रहेको रु.१६,६८२। सम्म निजको दक्षिणाको रकम हुन सक्ने भनी त्यसलाई प्रतिवादीको सम्पत्तिमा समावेश गर्न नमिल्ने भनी माथि छुट्टै विश्लेषण भैसकेको छ । यस स्थितिमा उक्त ब्याज रकमलाई प्रतिवादीको आयमा समावेश गर्न मिल्ने अवस्था देखिएन ।

उपरोक्त विश्लेषणका आधारमा प्रतिवादीको वैधानिक आय स्रोतको अवस्था देहाय बमोजिम कायम हुने देखियो :-

आयस्रोतको विवरण	विशेष अदालत रु.	यस अदालत रु.	भिन्नता रु.
पैत्रिक नगद	२,००,०००।	२,००,०००।	-
पारिश्रमिक	२४,३१,३१०	१४,८६,४२४।९५	-९,४४,८८५।०५
विदेश भ्रमण	५,९८,२३४।-	४,२७,३०३।-	-१,७०,९३१।-
कृषि आय	२६,८६,०००।-	१२,००,०००।-	-१४,८६,०००।-
ऋण सापटी	१४,००,०००।-	-	-१४,००,०००।-
सुनचाँदी	३,७५,१३५।-	-	-३,७५,१३५।-
बैंक ब्याज	१४,४१,५९५।-	-	-१४,४१,५९५।-
क्षतिपूर्ति	१५,५५,८६१।	१५,५५,८६१।	-
जग्गा बिक्री	२८,७६,६२५।-	३९,६८,०००।-	+१०,९१,३७५।-
छोरीको दक्षिणा	५,००,०००।	-	-५,००,०००।
कूल	१,४०,६४,७६०।	८८,३७,५८८।९५	-५२,२७,१७१।०५

माथि प्रकरण प्रकरणमा गरिएको विश्लेषणबाट प्रतिवादीलाई जाँच अवधिमा वैधानिक स्रोतबाट जम्मा रु. ८८,३७,५८८।९५ आय प्राप्त भएको देखिएको हुँदा प्रतिवादीले वास्तविक रुपमा प्राप्त गरेको भन्दा विशेष अदालतबाट रु. ५२,२७,१७१।०५ बढी हुने गरी जम्मा रु. १,४०,६४,७६०। आय प्रदान गरेको मिलेको नदेखिएकोले प्रतिवादीको जाँच अवधिको वैधानिक आय रु. ८८,३७,५८८।९५ कायम हुन्छ ।

प्रतिवादीले जाँच अवधिमा जोडेको सम्पत्ति र गरेको कूल खर्चका सम्बन्धमा माथि छुट्टै गरिएको विश्लेषणबाट रु.१,८३,११,७११।०८ बराबरको चल अचल सम्पत्ति र खर्च कायम हुन आएको अवस्था छ । यस प्रकार प्रतिवादीको जाँच अवधिको कूल सम्पत्ति तथा खर्च रु.१,८३,११,७११।०८ बराबर देखिन आई सोही अवधिमा निजले वैधानिक स्रोतबाट रु. ८८,३७,५८८।९५ आय प्राप्त गरेको देखियो । यसबाट प्रतिवादीको जाँच अवधिको वैधानिक आयस्रोतले सोहि अवधिमा आर्जित सम्पत्ति र गरेको खर्चमध्ये रु.९४,७४,१२२।१३ बराबरको चल अचल सम्पत्ति तथा खर्चको स्रोत पूष्टि भएको देखिएन ।

अब, दोस्रो प्रश्नका सम्बन्धमा विचार गर्दा माथि पहिलो प्रश्नका सम्बन्धमा गरिएको विश्लेषणबाट प्रतिवादीको जाँच अवधिको आर्जित सम्पत्ति र गरेको खर्च रु.१,८३,११,७११।०८ बराबर देखिएकोमा सोही अवधिमा निजलाई वैधानिक स्रोतबाट रु.८८,३७,५८८।९५ को आय प्राप्त भएको देखिएको हुँदा वैधानिक आयस्रोतबाट पुष्टि हुने सम्पत्ति र खर्च घटाउँदा जम्मा रु.९४,७४,१२२।१३ बराबरको सम्पत्तिको स्रोत पुष्टि भएको देखिएन । स्रोत पूष्टि हुन नसकेको उपरोक्त सम्पत्ति कूल आर्जित सम्पत्तिको करीब ५१ प्रतिशत हुन आएको हुँदा विशेष अदालतले रु.१२,५८,९७०। अर्थात् प्रतिवादीको कूल सम्पत्तिको ८.२१ प्रतिशत सम्पत्तिको मात्र स्रोत पूष्टि नभएको र सो अन्तरलाई अस्वाभाविक तथा अमिल्दो जीवनयापनको स्तर मान्न नमिल्ने भनी प्रतिवादीलाई सफाई दिन अबलम्बन गरेको निर्णयाधारको सान्दर्भिकता नरहेकोले त्यस सम्बन्धमा थप विश्लेषण गरी रहन आवश्यक भएन ।

प्रतिवादीको जाँच अवधिको कूल आर्जित सम्पत्ति र गरेको खर्च तथा सोही अवधिमा निजले वैधानिक स्रोतबाट प्राप्त गरेको आय बीच तादात्म्यता देखिन नआई वैधानिक आय स्रोतको तुलनामा आर्जित सम्पत्ति र खर्च बढी देखिन आएको यस स्थितिमा सम्पत्ति र आयस्रोतका बीचको यस प्रकारको अन्तरलाई स्वभाविक मान्न मिल्ने हो होइन भन्ने प्रश्न विचारणीय हुन आएको छ । यसको लागि प्रथमतः आरोप दावीसँग सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थाहरु दृष्टिगत गर्नु वाञ्छनीय हुन आउँछ ।

प्रतिवादीउपर कसूर कायम गर्ने कानूनी आधारका रूपमा आरोपत्रमा साविकको भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०१७ को दफा ३, ७(१) र १५ तथा हालको भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(१) समेतको कानूनी आधार लिइएको छ । साविक ऐनको दफा १५ को व्यवस्थाको निरन्तरता हाल बहाल रहेको ऐनको दफा २०(१) हो भन्ने सम्बन्धमा यस अदालतको पूर्ण इजलासबाट पुनरावेदक बादी नेपाल सरकार वि. प्रतिवादी इश्वर पोखरेलको मुद्दामा सिद्धान्त कायम भैसकेको हुँदा सो सिद्धान्तलाई अनुसरण नगरी यस संयुक्त इजलासले अन्यथा बोल्न मिल्ने अवस्था छैन । हाल बहाल रहेको ऐनको दफा २०(१) को कानूनी व्यवस्था हेर्दा, “प्रचलित कानून बमोजिम सार्वजनिक पद धारण गरेको मानिने राष्ट्रसेवकले प्रचलित कानून बमोजिम पेश गरेको सम्पत्ति विवरण अमिल्दो तथा अस्वाभाविक देखिन आएमा वा निजले मनासिव कारण बिना अमिल्दो र अस्वाभाविक उच्च जीवनस्तर यापन गरेमा वा आफ्नो हैसियत भन्दा बढी कसैलाई दान, दातव्य, उपहार, सापटी, चन्दा वा बकस दिएको प्रमाणित भएमा त्यस्तो सम्पत्ति के कस्तो स्रोतबाट आर्जन गरेको हो भन्ने कुरा निजले प्रमाणित गर्नु पर्नेछ र नगरेमा त्यस्तो सम्पत्ति गैरकानूनी रूपमा आर्जन गरेको मानिनेछ” भन्ने समेत उल्लेख भएको देखिन्छ ।

उपरोक्त कानूनी व्यवस्थाको परिप्रेक्ष्यमा आफूसँग रहेको सम्पत्तिको स्रोत पुष्टि गर्नु पर्ने दायित्व सार्वजनिक पद धारण गरेको मानिने राष्ट्रसेवक उपर नै रहने देखिन आउँछ । आरोपित व्यक्तिले स्रोत पूष्टि गर्न नसकेमा त्यस्तो सम्पत्ति स्वतः गैरकानूनी आर्जन मान्नु पर्ने भन्ने उक्त कानूनको उद्देश्य र मनसाय रहेको देखिन्छ । यसरी कानूनले नै सार्वजनिक पद धारण गरेको मानिने

राष्ट्रसेवकका साथमा रहेको सम्पत्तिको स्रोत पूष्टि गर्ने दायित्व निज उपर राखी सो गर्न नसकेमा गैरकानूनी आर्जन मान्नु पर्ने गरी स्पष्ट व्यवस्था गरेको अवस्थामा कानूनको सीधा प्रावधानको बल पूर्वक व्याख्या गरी अन्यथा अर्थ गर्न वा निकाल्न मिल्ने स्थिति देखिँदैन ।

उच्च पदीय हैसियत अर्थात प्रतिष्ठाको आडमा वा पेशागत आधारमा गरिने अपराध अपराधशास्त्रमा श्वेतग्रिबी अपराध (White-Collar Crime) को रूपमा परिचित भएको देखिन्छ । यस्ता अपराधहरु उच्च पदस्थ कर्मचारी तथा राजनैतिक पदाधिकारीहरुबाट पदीय अधिकारको दुरुपयोगको उपजको रूपमा हुने भएकोले यस्ता अपराधलाई नैतिकताको प्रतिकूल गम्भिर अपराधको रूपमा लिइन्छ ।

सार्वजनिक जीवनमा संलग्न हुने राष्ट्रसेवकहरुलाई पारिश्रमिकको अतिरिक्त राज्यको तर्फबाट प्रयोग गरिने केही अधिकारहरु प्रयोग गर्न जिम्मेवारी समेत सुम्पिएको हुन्छ । सार्वजनिक जवाफदेहीको पदमा आसिन यस्ता राष्ट्र सेवकको उत्तरदायित्व अति महत्वपूर्ण हुन्छ । यस्ता व्यक्तिहरुबाट राज्यले धेरै योगदानको अपेक्षा राखेको हुन्छ । पारिश्रमिक र सुविधाको मात्रा जे जस्तो भए पनि राज्य र जनताको सेवामा समर्पित रहनु यीनको कर्तव्य हुन्छ । राज्यबाट के प्राप्त गर्ने भन्दा पनि देश र जनतालाई के दिने अर्थात योगदान पुऱ्याउने भन्ने कुरामा यो वर्ग दत्तचित्त रहनु पर्दछ । त्यही भएर यिनीहरुको योगदानलाई राज्यले पनि उच्च कदर गर्ने गर्दछ ।

उच्च पदस्थ राष्ट्रसेवकहरु समाजमा लब्ध प्रतिष्ठित विशिष्ठ व्यक्ति हुने हुनाले अरु जनसाधारण भन्दा बढी सुसूचित, सक्षम र चेतनशील रहने गर्दछन् । कदाचित यस वर्गका व्यक्तिहरु कानून उल्लंघन कार्यमा संलग्न रहे भने तिनीहरुको चलाखी र शीप पनि त्यसमा व्यक्त हुने गर्दछ । त्यसैले यस्ता व्यक्तिहरुबाट हुने यस्ता प्रकृतिका अपराधको पहिचानमा धेरै समय लाग्ने गर्दछ भने यसको अनुसन्धान पद्धति पनि जटिल हुन्छ । अन्य परम्परागत अपराधको अनुसन्धानमा अपनाइने पद्धति तथा त्यसमा लाग्ने समय यस्ता अपराधको हकमा अपर्याप्त हुन सक्छ । तथापि यस्ता अपराधको अनुसन्धान कार्य जटिल हुने भए पनि अनुसन्धान हुनै नसक्ने र यस्ता कार्यलाई कानूनको दायराले छुनै नसक्ने भन्ने स्थिति भने हुँदैन । विशेष कानून र अनुसन्धानको लागि विशेष क्षमताको आवश्यकता भने हुन्छ ।

राष्ट्रसेवक भएर पनि संविधान र कानून प्रति खाएको शपथको प्रतिकूल भ्रष्टाचारमा संलग्न हुने व्यक्ति जतिसुकै कुशाग्र भएपनि कानून उल्लंघनका घटनालाई सदाका लागि लुकाउन वा अर्के ढंगले पटाक्षेप गर्न संभव रहँदैन । यसो भन्नुको अर्थ जतिसुकै जेहेन्दार र सार्वजनिक जीवनमा सम्मानित ओहोदामा रहेको भएपनि कदाचित कानून उल्लंघन गरी अपराध जगतमा प्रवेश गर्दछ भने ढिलो चाँडो कानूनको साङ्गोभिन्न पर्ने निश्चित प्रायः हुन्छ । कानूनमा बाँधिने र कानूनसंगत व्यवहार गरी अनुशासित जीवनयापन गर्नु नै सार्वजनिक जिम्मेवारी बोकेका राष्ट्रसेवकहरुसँग अपेक्षित कुराहरु हुन् र यसलाई सम्बन्धित सबैले हृदयंगम गर्नुपर्दछ भन्ने सन्देश ग्रहण गर्नु विशेष रूपले महत्वपूर्ण छ ।

सार्वजनिक सेवामा कार्यरत राष्ट्रसेवकहरू चाहे ती राजनीतिक कर्मी हुन् वा कर्मचारीहरू, तिनीहरूलाई आफ्नो पदसँग सम्बन्धित कर्तव्य निर्वहनका लागि राज्यले कानून द्वारा पदसँग सम्बद्ध केही अधिकारहरू सुम्पिएको हुन्छ । सार्वजनिक सेवाको प्रकृतिले गर्दा त्यस्ता सेवामा संलग्न हुनेहरूलाई तद्नुरूपको प्रतिष्ठा, सम्मान र संरक्षण पनि प्रदान गरिएको हुन्छ । ति सबै व्यवस्था गर्नुको एकमात्र उद्देश्य तिनीहरूलाई सुम्पिएको जिम्मेवारी कानूनसंगत र इमान्दारीताका साथ सम्पादन गर्न सक्षम बनाउनका लागि मात्रै हो । अन्यथा जनसाधारणलाई भन्दा निजहरूलाई पृथक रूपमा राज्यले व्यवहार गर्नुपर्ने कुनै कारण रहँदैन । सार्वजनिक सेवामा संलग्न उच्चपदस्थ नेता वा कर्मचारीहरू व्यक्तिगत रूपमा सर्वसाधारण जनताभन्दा भिन्न र बढी माननीय हुँदैनन् । केवल तिनीहरूले आफ्नो पद अनुकूल जवाफदेही ढंगबाट दिने सेवाहरू मात्र माननीय हुन्छन् । यो अन्तरलाई नबुझी आफ्नो कर्तव्य भन्दा पनि पदीय अधिकारको कारणले आफैँलाई महत्वपूर्ण र माननीय ठान्ने गरियो भने सार्वजनिक सेवामा यो भन्दा ठूलो भ्रम अर्को हुन सक्दैन ।

सार्वजनिक सेवामा रहने राष्ट्रसेवकहरूको काम चुनौतिपूर्ण पनि हुन्छ । निजहरूलाई दिइने पारिश्रमिक र सुविधाको तुलनामा कैयौँ गुणा बोझिलो र चुनौतिपूर्ण काम तिनीहरूको हुन सक्छ । काम सम्पादन गर्न चाहिने ज्ञान, शीप र सो प्रयोग गर्दा पनि कतिपय राजनीतिक, प्रशासनीक वा सामाजिक दबाव र चुनौतिहरूले आफ्नो वा आफ्नो परिवारको जीउ ज्यान वा हीत जोखिममा नपर्ला भन्न सकिन्न । जतिसुकै सन्त्रासमा जीवन व्यतित गर्नु परेपनि र जतिसुकै जोखिमपूर्ण कार्य सम्पादन गरी कामको मर्यादा राख्न खोजेपनि त्यो सदैव प्रशंसित र मान्य नै हुन्छ भन्ने पनि हुँदैन । यद्यपि त्यसमा सकारात्मक सोच लिएर बाँच्नुको विकल्प रहँदैन । अभाव, तनाव र जोखिमको माझमा आफ्नो पदको नाताले आफ्नो वा परिवारको हीत संग्रह गर्न यस्तै कुराहरूले नकारात्मक दिशामा उन्मुख गर्ने लालची अवस्थाहरू सिर्जना हुन सक्छन् । यहि मोडमा, सेवाप्रतिको अविचलित आस्था र अनुशासनको मद्दतले तिन्को समन गर्नु पर्ने हुन्छ ।

अरुको लागि सेवा दिन खटिएका मानिसहरू आफ्नै भौतिक वा आर्थिक सुखमा लिप्त रहने प्रवृत्तिले नै वैधानिक आयभन्दा बढी सम्पत्ति संग्रह गर्ने र आफ्नो आयसँग नसुहाउँदो जीवनस्तर उपभोग गर्न दुरुत्साहित गरेको हुन्छ । ज्ञातव्य के छ भने महत्वपूर्ण सार्वजनिक सेवाको पदभार ग्रहण गर्न पाउनु आफैँमा ठूलो कुरा हो, सो काम गरेबापत वैधानिक लाभ, अमूक सम्मान वा पुरस्कार प्राप्त होस् वा नहोस्, आफूले यथायोग्य सेवा प्रदान गरेको छ भने त्यो नै पुरस्कार हो भन्ठान्ने उच्चतम आध्यात्मिक र नैतिक चेत विना यस्तो सेवामा कार्यरत रहनेहरूको लागि सेवाको धर्म अनुरूप प्रतिबद्ध भएर सेवारत रहन गाह्रो हुन्छ । राज्यले पनि सार्वजनिक सेवामा रहने राष्ट्र सेवकहरूको लागि निरन्तर उच्च मनोबल र उत्प्रेरणा जगाउने खालका व्यवस्था र कार्यक्रम मार्फत यो वर्गलाई सदा कर्तव्य परायणताको अवस्थामा कायम राखी राख्ने प्रयत्न गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादीलाई लगाइएको आरोप हेर्दा आफ्नो आयको अनुपातमा नसुहाउँदो सम्पत्ति आर्जन गरी उच्च जीवनस्तर उपभोग गरेको अवस्थामा आकर्षित हुने कानूनी व्यवस्थातर्फ

इंगित गरेको देखिन्छ । भट्ट हेर्दा उच्च जीवनस्तर उपभोग गर्ने हरेक व्यक्तिका इच्छा हुन सक्दछन् । खास गरेर आधुनिक उपभोक्तावादी समाजको प्रवृत्ति हेर्दा मानिसहरु मितव्ययिता र दीगो उपभोग शैलीलाई परित्याग गर्दै अनावश्यक खर्चिला र स्रोतहरु अनुचित रुपमा खेरफाल्ने प्रवृत्तिलाई नै वैभवको परिचायकको रुपमा लिने गरेको देखिन्छ । त्यसको लागि बढी सम्पत्ति आर्जन गर्नु र संग्रह गर्नुपर्ने हुन्छ । यो प्रवृत्तिले जो कोही पनि प्रभावित भएको हुनसक्छ । यो हाम्रो अर्थतन्त्र र सामाजिक व्यवस्थाको अत्याधुनिक जटिल समस्या हो ।

तर सार्वजनिक सेवामा रहने राष्ट्रसेवकले भने आफूले चाहेजस्तो उच्च आर्थिक जीवनस्तर उपभोग गर्न सक्ने सहज स्थिति देखिँदैन । खास गरेर सार्वजनिक क्षेत्रको सेवालार्ई कामको प्रकृति अनुरूप आर्थिक मूल्यांकन गर्ने गरेको पाइँदैन । न त पदको प्रकृति अनुकूल आवश्यकताहरुको आर्थिक मूल्यांकन गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्त एवम् सुविधा तोक्ने गरेको पाइन्छ । यसले पदाधिकारीको आवश्यकता, पद अनुकूलको सेवाको प्रकृति, निजसँग गरिएको जनअपेक्षा र आफ्नै भावी आर्थिक सुरक्षाका प्रश्नहरु अनि विद्यमान पदको सेवा दिए वापत तोकिएको पारिश्रमिक र सुविधाको सीमितताले अनेकौं अन्तरविरोध खडा गर्न सक्छन् । कानूनमा प्रयुक्त भएको अमिल्दो र अस्वाभाविक उच्च जीवनस्तर परिभाषित नभएको स्थिति हुँदा सन्दर्भहरुको आधारमा निर्धारण गर्नुपर्ने प्रकृतिको देखिन्छ । त्यसलाई स्पष्ट गर्ने मापदण्डको अभावमा व्यक्तिको वैधानिक र औपचारीक आयस्तरको आधारमा मात्र निर्धारण गर्नुपर्ने अहिलेको कानूनी बाध्यता छ ।

अर्थतन्त्रका सम्बद्ध निकायहरु जस्तै: नेपाल राष्ट्र बैंकले पछिल्लो समयमा हाउसहोल्ड सर्वेक्षण सम्म गर्ने गरेको देखिए पनि विभिन्न तहका राष्ट्रसेवक वा आयकर्ताहरुको जीवनस्तर सर्वेक्षण गरेको भने हालसम्म देखिएको छैन । यसबाट कसैले निर्वाह गरेको जीवनस्तरको औचित्य परीक्षणको प्रश्न सहज देखिँदैन । यस सम्बन्धमा राज्यले तहगत आधारमा जीवनस्तरको मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गर्ने र समय समयमा जीवनस्तर सर्वेक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

उल्लिखित सैद्धान्तिक विश्लेषणको पृष्ठभूमि समेतका आधारमा प्रस्तुत मुद्दाका प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले जाँच अवधिमा उपरोक्त वैधानिक स्रोतबाट प्राप्त गरेको आय र आर्जित सम्पत्ति तथा गरेको खर्च बीचको भिन्नता अमिल्दो र अस्वाभाविक हो होइन तथा सम्पत्ति र आयस्रोतमा देखिन आएको सो अन्तरको आधारमा प्रतिवादीले आफ्नो हैसियत भन्दा अमिल्दो तथा अस्वाभाविक र उच्च जीवनयापन गरेको मान्न मिल्छ मिल्दैन भन्ने आरोप मागदावीको मुख्य प्रश्नमा केन्द्रित हुनु पर्ने देखिएको छ ।

प्रतिवादी खुमबहादुर खड्का २०४८ सालदेखि संसद सदस्यको रुपमा रही मिति २०५९।६।१८ सम्म पटक-पटक महत्वपूर्ण मन्त्रालयको मन्त्रीको पदभार सम्हालेको व्यक्ति भएको भन्ने तथ्यमा कुनै विवाद छैन । पहिलो पटक मन्त्री हुँदा २०४८ सालमा निजले पेश गरेको सम्पत्ति विवरणमा रु.२ लाख नगद, पक्की घर-१, भान्सा घर-१, सात तोला सुन, छ तोला चाँदी, गोल्डस्टार टि.भि-१, र आफ्नो नाममा १० विगाहा तथा आमाको नाममा दुई विगाह जग्गा रहेको भन्ने उल्लेख गरेको

पाइन्छ । सो विवरणमा आमाको नामको दुई विगाहा जग्गा थप देखाए पनि मिति २०४४।८।२९ को पारित अंश भर्पाइबाट निजले १०-०-१० विगाहा जग्गा अंश वापत बुभेको देखिँदा सार्वजनिक पदमा प्रवेश गर्नुअघि निजसँग १०-०-१० विगाहा पैत्रिक जग्गाका अतिरिक्त माथि उल्लिखित अन्य चल अचल सम्पत्ति मात्र रहेको देखिन आउँछ । २०४४ सालमा अंश बुभेको व्यक्तिसँग २०४८ सालमा २ लाख मात्र नगद रहेको भन्ने उल्लेख भएको, बैकमा खाता रहेको अवस्था पनि नभएको र पैत्रिक सम्पत्ति बाहेक अन्यत्र कुनै पनि अचल सम्पत्ति तथा उल्लेख्य चल सम्पत्ति जोड्न नसकेबाट त्यस बखतसम्मको निजको मौद्रीक आय वा जीवनशैलीको सहज रूपमा अनुमान गर्न सकिन्छ ।

२०४८ सालमा सार्वजनिक जीवनमा प्रवेश गरेपछि प्रतिवादीको आय आर्जनको स्रोतमा कृषि आयका अतिरिक्त संसद सदस्य र मन्त्रीका हैसियतमा पाउने पारिश्रमिक र सुविधा थप हुने देखिन्छ । जाँच अवधिको १२ वर्षमा प्रतिवादीले पारिश्रमिक र भत्ता वापत रु.१४,८६,४२४।९५ तथा वैदेशिक भ्रमण भत्ता वापत निजकै भनाई अनुसार ५० प्रतिशत बचत भएको भनी मान्दा रु.४,२७,३०३। समेत गरी करीब १९,१३,७२७।९५ आय प्राप्त गरेको देखिन्छ । प्रतिवादीको श्रीमती सामान्य गृहिणी रहेको देखिएको तथा उद्योग, व्यापार वा सेवा गरेको भनी अन्य आय आर्जन हुने थप स्रोत प्रतिवादीले देखाउन सकेको पाइँदैन । २०४८ सालमा मन्त्री भएदेखि प्रतिवादी परिवार सहित निरन्तर रूपमा काठमाण्डौँमै बस्दै आएको भन्ने हुँदा दाङ्गमा रहेका पैत्रिक जग्गाबाट आउने कृषि आयस्ता पनि सो भन्दा पहिलाको जति नहुने कुरा स्वतः अनुमान गर्न सकिन्छ । तथापि माथि आयस्रोतका सम्बन्धमा गरिएको विश्लेषणबाट रु.१२ लाख सम्म कृषि आयको योगदान रहेको मान्न सकिन्छ । त्यस्तै खरीदको स्रोत नै विचारणीय भए पनि प्रतिवादीले जाँच अवधिमा राजधानीमा खरीद गरेका जग्गा विक्रीबाट २८,७६,६२५।- मुनाफा गरेको मानी सो रकमलाई आयको रूपमा स्वीकार गर्दा समेत निजको कूल आयको झलक स्पष्ट हुन्छ । पटक-पटक मन्त्री भएको, निर्वाचनमा भाग लिएको तथा व्यापक राजनीतिक सम्बन्ध भएको प्रतिवादीले वैध स्रोतबाट प्राप्त हुन सक्ने उपरोक्त आय बचत गरी उल्लेख्य सम्पत्ति आर्जन गर्नसक्ने अवस्था विश्वसनीय मान्न सकिँदैन ।

तर प्रतिवादीले निज सार्वजनिक जिम्मेवारीको पदमा रहेको सोही १२ वर्षको जाँच अवधिमा काठमाण्डौँ, ललितपुर र भक्तपुरको शहरी क्षेत्रमा लिखत मूल्य अनुसार पनि करीब ९२ लाख भन्दा बढीको घरजग्गा खरीद गरेको देखिएको छ । खरीद गरेको सानेपाको घरमा करीब १४ लाख बराबरका विद्युतीय सामाग्री र फर्निचर जोडेको, छोरीलाई विदेश भारतमा चिकित्साशास्त्र विषय अध्ययन गराउन ७ लाख भन्दा बढी खर्च गरेको, दाङ्गमा १५ लाख भन्दा बढी मूल्यपर्ने घर बनाएको, श्रीमतीका नाममा २५ लाख र छोरीका नाममा ९ लाख भन्दा बढी बैकमा जम्मा गरेको तथा सांसद सुविधा अन्तर्गत २४ लाख भन्दा बढी मूल्यको गाडी खरीद गरेको भन्ने देखिएको छ ।

आयस्रोतको लेखाजोखा राख्ने प्रचलन नभएको अवस्था तथा सम्पत्तिको मूल्यांकनमा समयक्रममा रहन जाने सामान्य अन्तरलाई अस्वाभाविक रूपमा नलिई आयस्रोत र सम्पत्ति बीच केही भिन्नता रहन जाने कुरा विवेकसम्मत हुनसक्ने भए पनि प्रतिवादीको वैधानिक आयस्रोत र उपरोक्त

सम्पत्ति बीचको अन्तरलाई स्वाभाविक ठहर गर्न मिल्ने आधार देखिन्छ । त्यसमा पनि सार्वजनिक जवाफदेहीको पदमा प्रवेश गर्नुअघि र पछिको निजको आर्थिक अवस्था, सम्पत्ति आर्जन गर्ने प्रवृत्ति र जीवनशैलीको तुलनात्मक रूपमा विश्लेषण गर्दा स्वाभाविकता भन्दा अस्वभाविकताको अंश उच्च देखिन्छ । जाँच अवधिमा जोडेको घरजग्गा, घरभित्रको साजसज्जा, सुनचाँदी, बैंक ब्यालेन्स, गाडी खरीद, छोरीलाई विदेशमा पढाउन गरेको खर्च आदिको प्रकृति हेर्दा निजको आयस्रोतको अनुपातमा स्वाभाविक र मिल्दो देखिन आउँदैन । यस आधारमा स्रोत पूर्ष्ट हुन नसकेको उपरोक्त बमोजिमको रु.९४,७४,१२२।९३ बराबरको सम्पत्ति प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काले गैरकानूनी रूपमा आर्जन गरी निज तथा निजको परिवारका सदस्यहरूका नाममा राखेको भन्ने कुरा शंकारहित र वस्तुनिष्ट ढंगबाट पूर्ष्ट हुन आएको छ ।

गैरकानूनी रूपमा आर्जन गरेको सम्पत्तिको भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २० (२) बमोजिम विगो कायम गरी जफत गर्नु पर्ने र त्यस्तो सम्पत्तिबाट बढेबढाएको सम्पत्ति समेत दफा ४७ बमोजिम जफत गर्नु पर्ने हुँदा प्रतिवादीको स्रोत खुलेको र नखुलेको सम्पत्ति यकीन गर्नुपर्ने हुन आउँछ । प्रस्तुत मुद्दामा पनि प्रतिवादीको साथमा रहेको सम्पत्ति, सम्पत्ति आर्जन गर्दाका बखत निजसँग रहन सक्ने मौद्रिक आय समेतको अवस्था र स्थितिको सापेक्षतामा यस कुराको निश्कर्षमा पुग्नु पर्ने हुन्छ

उपरोक्त आधारमा प्रतिवादी तथा निजको परिवारका सदस्यका नाममा रहेका सम्पत्तिमध्ये प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काका नाममा दर्ता रहेको बा.२.च.९५५५, खरीद मूल्य रु.२४,५०,०००। को मित्सुविसी प्राडो गाडी, आरोप पत्रको तालिका नं. ८ मा उल्लिखित तत्कालीन मूल्य रु.३,७५,१३५।९९ बराबरको ३३ तोला सुन र २.९३ किलो चाँदी, प्रतिवादी शीला शर्मा खड्काको नामको ल.पु.ल.पु.उ.म.पा.वडा नं.२(क) कि.नं.२४९, क्षे.फ.१-६-१-१ लिखत मूल्य रु.२०,९२,०००। को जग्गा, निजैका नामको एभरेष्ट बैंक लि.नयाँ बानेश्वरको खाता नं. ८५८० “ए” खातामा मौज्जात रहेको निक्षेप रु. २५,००,०००।, र निजैका नामको ल.पु.उ.म.पा.वडा नं.२(क) कि.नं.१०७ को १-६-०-० र कि.नं.१८६ को क्षे.फ.०-१-१-० जग्गामध्ये घरबाहेक रु.२०,५६,९८७।०२ को स्रोत पूर्ष्ट भएको देखिएन सो बाहेक अन्य सम्पत्तिको स्रोत पुष्टि हुने देखिएकोले थप विश्लेषण गरिरहन परेन ।

अब, प्रतिवादीलाई सफाई दिएको विशेष अदालतको फैसला मिलेको छ, छैन र बादी पक्षको पुनरावेदन जिकीर बमोजिम प्रतिवादीलाई सजाय हुनु पर्ने हो, होइन भन्ने निर्णय दिनु पर्ने हुन आएको अन्तिम प्रश्नका सम्बन्धमा विचार गर्दा पहिलो र दोस्रो प्रश्नका सम्बन्धमा गरिएको विश्लेषणमा उल्लिखित कानूनी व्यवस्था, प्रतिपादित सिद्धान्त र तथ्य एवम् प्रमाणहरू समेतको आधार कारणबाट प्रतिवादीलाई आरोपित कसूरबाट सफाई दिएको विशेष अदालतको फैसला मिलेको नदेखिँदा सो फैसला उल्टी भई प्रतिवादी खुमबहादुर खड्काले स्रोत पूर्ष्ट गर्न नसकेको रु.९४,७४,१२२।९३ बराबरको चलअचल सम्पत्ति गैरकानूनी रूपमा आर्जन गरी भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(१) अन्तर्गतको कसूर गरेको ठहर्छ । सो ठहर्नाले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९

को दफा २०(२) अनुसार विगो र कसूरको मात्रा विचार गरी एक वर्ष कैद र विगो वमोजिम रु. ९४,७४,१२२।९३ जरिवाना तथा स्रोत पूर्ण हुन नसकेको उक्त सम्पत्ति र दफा ४७ वमोजिम सोबाट बढेबढाएको सम्पत्ति समेत जफत भई प्रतिवादीले मन्त्री र सांसदको पदमा रहेको समयमा कसूर गरेको भन्ने देखिँदा दफा २४ वमोजिम थप छ महिना कैद हुने ठहर्छ । अरुमा तपसिल वमोजिम गर्नु ।

तपसिल

माथि इन्साफ खण्डमा लेखि वमोजिम विशेष अदालतको फैसला उल्टी भई प्रत्यर्थी प्रतिवादी खुमबहादुर खड्कालाई जम्मा एक वर्ष छ महिना (१।६) कैद हुने ठहर भएको हुँदा पुर्पक्षको क्रममा थुनामा बसेको दिन दुई कट्टा गरी निजलाई ठहर भएको बाँकी कैदको लगत कसी कानून वमोजिम असूल उपर गर्नु गराउनु भनी प्रस्तुत फैसलाको प्रतिलिपि सहित काठमाडौं जिल्ला अदालतमा लगत दिनु.....१

विशेष अदालत काठमाडौंको फैसला उल्टी भई प्रत्यर्थी प्रतिवादी खुमबहादुर खड्कालाई रु.९४,७४,१२२।९३ जरिवाना हुने ठहर भएको हुँदा निजलाई लागेको जरिवानाको लगत कसी असूल उपर गर्नु गराउनु भनी काठमाडौं जिल्ला अदालतमा लगत दिनु.....२

विशेष अदालतको फैसला उल्टी भएकोले भ्रष्टाचार निवारण ऐन, २०५९ को दफा २०(२) र दफा ४७ अनुसार जफत हुने ठहर भएको प्रतिवादी शीला शर्मा खड्काका नामको एभरेष्ट बैंक लि.नयाँ बानेश्वरको खाता नं. ८५८० “ए” खातामा मौज्जात रहेको निक्षेप रु.२५,००,०००।, तथा त्यसबाट बढेबढाएको ब्याज समेत जफत गरी सर्वसञ्चित कोषमा दाखिल गर्नु भनी काठमाण्डौ जिल्ला अदालतमा लगत दिनु३

निम्न प्रतिवादीहरुका नाममा रहेका निम्न वमोजिमका सम्पत्ति र सोबाट बढे बढाएको सम्पत्ति समेत जफत गरी कानून वमोजिम सर्व सञ्चित कोषमा दाखिल गर्नु.....४

- (क) प्रतिवादी शीला शर्मा खड्काको नामको ल.पु.ल.पु.उ.म.पा.वडा नं.२(क) कि.नं.२४९, क्षे.फ.१-६-१-१ लिखत मूल्य रु.२०,९२,०००। को जग्गा ।
- (ख) निजैका नामको ल.पु.उ.म.पा.वडा नं.२(क) कि.नं.१०७ को १-६-०-० र कि.नं.१८६ को क्षे.फ.०-१-१-० जग्गामध्ये घरबाहेकको जग्गाबाट रु.२०,५६,९८७।०२ बराबरको भागहिस्सा ।
- (ग) प्रतिवादी खुम बहादुर खड्काका नाममा दर्ता रहेको बा.२.च.९५५५, खरीद मूल्य रु.२४,५०,०००। को मित्सुविसी प्राडो गाडी ।

(घ) आरोप पत्रको तालिका नं. ८ मा उल्लिखित प्रतिवादीसँग रहेको भनेको तत्कालीन मूल्य रु.३,७५,१३५।११ बराबरको ३३ तोला सुन र २.९३ किलो चाँदी ।

प्रतिवादी पुनम खड्काको नाममा हिमालयन बैंक ठमेल खा.नं.१३७००० मा हाल हाल बाकी रहेको रु.१६,६२८। निजको टिकाटालो र दक्षिणा वापतको रकम ठहरेकाले रोक्का राखीरहनु पर्ने नदेखिएकोले फुकुवाको लागि निजको दरखास्त परे फुकुवा गरिदिनु५

प्रत्यर्थी प्रतिवादी खुमबहादुर खडकालाई प्रस्तुत फैसला बमोजिम लागेको कैद र जरिवाना असुल उपर भई, स्रोत नखुलेको सम्पत्ति जफत भई फैसला पूर्णरूपमा कार्यान्वयन भएपछि विशेष अदालतबाट रोक्का रहेको सम्पत्ति फुकुवा गरी पाऊँ भनी प्रतिवादीको दरखास्त परे फुकुवा गर्न सम्बन्धित कार्यालयमा लेखी पठाउनु भनी विशेष अदालत काठमाडौँमा लेखी पठाउनु.....६

प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी फैसलाका जानकारी महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगमा पठाई मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु७

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु ।

न्यायाधीश

इति संवत् २०६९ साल साउन महिना ३० गते रोज ३ शुभम्.....।

इ.अ. विष्णुप्रसाद उपाध्याय